

İmamların toplumdaki din anlayışının şekillenmesinde ciddi anlamda etkili olan faaliyetlerini gerçekleştirirken Hz. Peygamber'in sünnet ve hadislerine müracaat etmeleri dini bir zorunluluktur. Zira Kur'an'ın yaşama geçirilmiş şekli ve yorumu olarak tanımlayabileceğimiz Sünnet, İslam'ı öğrenmek ve öğretmek için asla vazgeçilemeyecek bir kaynak durumundadır. İmamlar da bu gerçekten hareketle va'z ve hutbelerinde oluğu gibi insanlarla yaptıkları özel sohbetlerde de sık sık hadis nakletmektedirler. Bu da toplumun önemli bir kesiminin Hz. Peygamber'in sünneti ve hadislerine dair bilgilerinin cami kaynaklı olduğunu söylemeye imkân vermektedir. İşte bu sebeple elinizdeki kitap imamların İslam'ın temel kaynaklarından Sünnet/Hadis konusundaki bilgilerinin mahiyetini, seviyesini, boyutlarını ve doğruluk derecesini araştırma konusu yapmaktadır.

Bu kitap Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı camilerde görev yapan imamların Sünnet/Hadis bilgilerinin mahiyeti ve sıhhati üzerine yapılan bir alan araştırması olmasının yanında, din görevlilerinin dinin ikinci kaynağı olan Sünnet/hadise dair bilgilerinin düzeyini de ortaya koymaktır.

Şarkiyat

BİLİM VE HİKMET VAKFI YAYINLARI

9 786056 796142

DİN GÖREVLİLERİNİN HADİS BİLGİSİ
MEHMET BİLEN

Şarkiyat

BİLİM VE HİKMET VAKFI YAYINLARI

**DİN GÖREVLİLERİNİN
HADİS BİLGİSİ**

MEHMET BİLEN

Şarkiyat

BİLİM VE HİKMET VAKFI YAYINLARI

MEHMET BİLEN
DİN GÖREVLİLERİNİN
HADİS BİLGİSİ

Şarkiyat

BİLİM VE HİKMET VAKFI YAYINLARI

Bu kitabın yayın hakkı Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları'na aittir. Yayınevi ve yayıncısının izni olmaksızın çoğaltılamaz, kopyalanamaz ya da yayınlanamaz.

DİN GÖREVLİLERİNİN HADİS BİLGİSİ

Yazar: Mehmet BİLEN

ISBN: 978-605-67961-4-2

© Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları

E-Yayın/Mayıs 2021, Diyarbakır

Tüm Hakkı Saklıdır

Editör: Fuat İstemi

Kapak: Zülküf Altındağ

Sayfa Düzeni: Şarkiyat

Şarkiyat Bilim ve Hikmet Vakfı Yayınları

Sertifika No: 35891

Mimar Sinan Cad. Aslan Apt. A Blok, Kat: 1, No: 2,

Yenişehir/DİYARBAKIR

<https://www.sarkiyat.org/>

sarkiyatvakfi@gmail.com

MEHMET BİLEN 1968’de Şırnak Silopî’de doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Silopî’de tamamladı (1985). 1990’da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. İlahiyat eğitiminin yanında Güneydoğunun tanınan alimlerinden olan babası Seyyid Hasan’ın Medresesinde Arap Dili ve İslami İlimlere dair dersler aldı. Ankara’da merhum Tahir Silahtaroğlu hocadan da Arapça ve Fıkıh dersleri aldı. Ankara’da altı yıl Din Kültürü ve Ahlak bilgisi öğretmenliği yaptı (1990-1996). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde “T.C. Diyanet İşlerine Bağlı Camilerde Görev Yapan İmamların Hadis Bilgilerinin Mahiyeti Üzerine Tecrübi Bir Araştırma” adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı (1997). 2004 yılında da “İbn Hacer’in Buhârî’ye Yöneltilen İtirazlara Verdiği Cevaplar” adlı teziyle doktorasını tamamladı. 2014’te doçent, 2020’de profesör oldu. Halen 1996 yılında araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladığı Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Arapça ve İngilizce bilen yazar, evli ve üç çocuk babasıdır.

Değişik dergilerde makaleleri yayınlanmış olan yazarın şimdiye kadar basılan kitapları şunlardır:

1. Din Görevlilerinin Hadis Bilgisi, Ankara, 2005.
2. İbn Hacer’in Buhârî Savunusu, Ankara Okulu yay. Ankara, 2013.
3. Said Nursî ve Hadis, Araştırma yay. Ankara, 2013. Aynı eser Bediüzzamın Said Nursî’de Hadis adıyla Siyar yayınlarından çıktı (2020).
4. Sistematiik Sarf, (Abdulkerim Ünalın ile birlikte), Ankara, 2011(1. Baskı), Ensar Yay. İstanbul, 2017(4. Baskı)
5. Buhârî’nin Tenkid Edilen Râvileri, Araştırma yay. Ankara, 2020.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	4
TABLolar LİSTESİ	6
ÖN SÖZ	10
KISALTMALAR	13
GİRİŞ	14
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	14
2. ARAŞTIRMANIN AMACI	16
3. ARAŞTIRMANIN METODU VE ÖRNEKLEMİ	17
4. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI	19
5. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI	19
6. TOPLUMUMUZDAKİ YAYGIN SÜNNET ANLAYIŞI	19
I. BÖLÜM	23
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	23
1.1. SÜNNET	23
1.1.1. Sünnet'in Sözlük Anlamı	23
1.1.2. Sünnet'in İstilah Anlamı	25
1.2. SÜNNETİN BAĞLAYICILIK YÖNÜNDEN	
SINIFLANDIRILMASI	26
1.3. SÜNNET'İN DİNDEKİ YERİ VE İŞLEVİ	30
1.4. SÜNNET'İN MALZEMESİ (HADİSLER)	33
1.4.1. Hadis'in Sözlük Anlamı	34
1.4.2. Hadis'in İstilah Anlamı	34
1.4.3. Sahih Hadis	35
1.4.4. Mevzu Hadis	37
1.4.5. Hadis Uydurmanın Sebepleri	38
1.4.5.a. Siyasi Sebepler	38
1.4.5.b. İslam Düşmanlığı	39
1.4.5.c. Mezheb Taassubu	39
1.4.5.d. İyi Niyet ve Cehalet	39
1.4.5.e. Maddi Çıkar Sağlama	40

1.4.5.f. Vaizler ve Kıssacılar	40
1.4.5.g. Meşhur Olma İsteği	41
1.4.5.h. Yanılma.....	41
1.4.6. Hadisin Mevzu Olduğunu Gösteren Genel Kaideler	41
II. BÖLÜM.....	43
VERİLERİN ANALİZİ	43
2.1.DENEK İMAMLAR HAKKINDA BİYOGRAFİK BİLGİLER	43
2.1.1. İmamların Medeni Halleri	45
2.1.2. İmamların Meslekteki Kıdemleri	46
2.1.3. İmamların Öğrenim Durumları.....	48
2.1.4. İmamların Ekonomik Durumları	54
2.2. ARAŞTIRMA BULGULARININ YORUMU	57
2.2.1. İmamların Kaynak Bilgisi.....	57
2.2.2. İmamların Kur'an Bilgilerinin Mahiyeti	67
2.2.3. İmamların Hadis Bilgilerinin Mahiyeti	71
2.2.3.a. Bireysel Sünnetler.....	71
2.2.3.b. İlim ve Fazileti	73
2.2.3.b.a. Mevzu Hadisler.....	73
2.2.3.b.b. Sahih Hadisler	77
2.2.3.c. Yemek Adabı.....	80
2.2.3.c.a. Mevzu Hadisler	80
2.2.3.c.b. Sahih Hadisler.....	83
2.2.3.d. Kadın Meselesi	86
2.2.3.d.a. Mevzu Hadisler.....	86
2.2.3.d.b. Sahih Hadisler	89
2.2.3.e. Yaratılışla İlgili Hadisler	92
2.2.3.f. Mehdi Meselesi.....	96
2.2.3.h. Gayb İle İlgili Hadisler	100
2.2.4. Atasözleri.....	104
SONUÇ.....	108
KAYNAKÇA	113
EK - 1.....	118
ANKET FORMU	118

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Ankete Katılanların Görevlerine Göre Dağılımları _____	43
Tablo 2: İmamların görev yaptıkları illeri göre dağılımları _____	44
Tablo 3: İmamların yaşlarına göre dağılımları _____	44
Tablo 4: 1994 Yılı İstatistiklerine Göre D.İ.B. Personelinin Yaşlarına Göre Dağılımları _____	45
Tablo 5: İmamların Medeni Hallerine Göre Dağılımları _____	45
Tablo 6: 1994 Yılı İstatistiklerine Göre D.İ.B. Personelinin Medeni Halleri	46
Tablo 7: İmamların Meslekteki Kıdemlerine Göre Dağılımları _____	47
Tablo 8: 1994 Yılı İstatistiklerine Göre D.İ.B. Personelinin Meslekteki Kıdemlerine Göre Dağılımları _____	48
Tablo 9: İmamların Öğrenim Durumları _____	48
Tablo 10: Ankara’da Görev Yapan İmamların Öğrenim Durumları _____	49
Tablo 11: Şırnak’ta Görev Yapan İmamların Öğrenim Durumları _____	49
Tablo 12: Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 1994 Yılı İstatistiklerine Göre Personelin Öğrenim Durumları _____	50
Tablo 13: İmamların Din Alanında Özel Öğrenim Görmelerine Göre Dağılımları _____	50
Tablo 14: Ankara’da Görev Yapanların Özel Öğrenim Görmelerine Göre Dağılımları _____	51
Tablo 15: Şırnak’ta Görev Yapanların Özel Öğrenim Görmelerine Göre Dağılımları _____	51
Tablo 16: İmamların Gördükleri Öğrenim Süresine Göre Dağılımları _____	51
Tablo 17: İmamların Gördükleri İlimlere Göre Dağılımları _____	52
Tablo 18: Ankara’daki İmamların Gördükleri İlimlere Göre Dağılımları	52
Tablo 19: Şırnak’taki İmamların Gördükleri İlimlere Göre Dağılımları _____	53
Tablo 20: İmamların Oturdıkları Evler ve Bunun İllere Göre Dağılımı _____	54
Tablo 21: İmamların Ek Bir İşte Çalışıp Çalışmamalarına Göre Dağılımları _____	55
Tablo 22: İmamların Maaşın Dışındaki Maddi Gelirlerine Göre Dağılımları _____	55
Tablo 23: İmamların Kullandıkları Tüketim Araçlarına Göre Dağılımları	56

Tablo 24: Kullanılan Araçların İllere Göre Dağılımı _____	56
Tablo 25: İmamların Okumak İstedikleri Eserleri Bulmalarına Göre Dağılımları _____	57
Tablo 26: İmamların Kitapları Okumalarına Göre Dağılımları _____	58
Tablo 27: Ankara’da Görev Yapan İmamların Kitapları Okumalarına Göre Dağılımları _____	59
Tablo 28: Şırnak’da Görev Yapan İmamların Kitapları Okumalarına Göre Dağılımları _____	60
Tablo 29: “İmamların kitapları Arapça okumalarına göre dağılımları.” _____	61
Tablo 30: Ankara’daki İmamların Kitapları Arapça Okumalarına Göre Dağılımları _____	61
Tablo 31: Şırnak’taki İmamların Kitapları Arapça Okumalarına Göre Dağılımları _____	62
Tablo 32: Kitapları okumanın dinde özel öğrenim görmeyeyle ilişkisi _____	63
Tablo 33: İmamların Hadis Usulü ile İlgili Kitap Okumalarına Dağılımları _____	63
Tablo 34: İmamların Hadis Tarihi İle İlgili Kitap Okumalarına Göre Dağılımları _____	64
Tablo 35: Ayetlerin Bilinme Oranları _____	68
Tablo 36: Ankara’daki İmamların Ayetleri Doğru Bilme Oranları _____	69
Tablo 37: Şırnak’taki İmamların Ayetleri Doğru Bilme Oranları _____	70
Tablo 38: Din Alanında Özel Öğrenim Görenlerden Ayetleri Doğru Bilenler _____	70
Tablo 39: Din Alanında Özel Öğrenim Görmeyenlerden Ayetleri Doğru Bilenler _____	70
Tablo 40: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamlardan Ayetleri Doğru Bilenler _____	71
Tablo 41: Bireysel Sünnetlerin Bilinme Oranları _____	72
Tablo 42: Bireysel Sünnetleri Bilmenin İllere Göre Dağılımı _____	72
Tablo 43: Bireysel Sünnetleri Bilmenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmeyeyle İlgisi _____	73
Tablo 44: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların Bireysel Sünnetleri Bilme Oranları _____	73
Tablo 45: İlimle İlgili Mevzu Hadislerin Bilinme Oranları _____	74
Tablo 46: İlimle İlgili Mevzu Hadislerin Bilinme Oranlarının İllere Göre Dağılımları _____	75
Tablo 47: İlimli İlgili Mevzu Hadisleri Bilmenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmeyeyle İlişkisi _____	75
Tablo 48: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların İlimle İlgili Mevzu Hadisleri Bilme Oranları _____	76

Tablo 49: İlimle İlgili Mevzu Hadisleri Bilmenin Hadis Usulü Okumakla İlişkisi	76
Tablo 50: İlimle İlgili Sahih Hadislerin Bilinme Oranları	78
Tablo 51: İlimle İlgili Sahih Hadisleri Bilenlerin İllere Göre Dağılımları	78
Tablo 52: İlimle İlgili Sahih Hadisleri Bilmenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmeye İlişkisi	79
Tablo 53: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların İlimle İlgili Sahih Hadisleri Bilme Oranları	79
Tablo 54: İlimle İlgili Sahih Hadisleri Bilmenin Hadis Usulü Okumakla İlişkisi	79
Tablo 55: Yemek Adabı ile ilgili Mevzu Hadislerin Bilinme Oranları	81
Tablo 56: Yemekle İlgili Mevzu Hadisleri Bilmenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmekle İlişkisi	81
Tablo 57: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların Yemek Adabıyla İlgili Mevzu Hadisleri Bilme Oranları	82
Tablo 58: Yemek Adabıyla İlgili Mevzu Hadisleri Bilmenin Hadis Usulü Okumayla İlişkisi	82
Tablo 59: Yemek Adabıyla İlgili Mevzu Hadisleri Bilenlerin İllere Göre Dağılımı	83
Tablo 60: Yemek Adabı İle İlgili Sahih Hadislerin Bilinme Oranları	83
Tablo 61: Yemek Adabıyla İlgili Sahih Hadisleri Bilenlerin İllere Göre Dağılımı	84
Tablo 62: Yemek Adabıyla İlgili Sahih Hadisleri Bilmenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmekle İlişkisi	85
Tablo 63: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların Yemek Adabı İle İlgili Sahih Hadisleri Bilme Oranları	85
Tablo 64: Yemek Adabıyla İlgili Sahih Hadisleri Bilmenin Hadis Usulü Okumakla İlişkisi	85
Tablo 65: Kadınlarla ilgili Mevzu Hadislerin Bilinme Oranları	86
Tablo 66: Kadınlarla İlgili Mevzu Hadisleri Bilenlerin İllere Göre Dağılımı	88
Tablo 67: Kadınla İlgili Mevzu Hadisleri Bilmenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmekle İlişkisi	88
Tablo 68: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların Kadınla İlgili Mevzu Hadisleri Bilme Oranları	88
Tablo 69: Kadınla İlgili Mevzu Hadisleri Bilmenin Hadis Usulü Okumayla İlişkisi.	89
Tablo 70: Kadınla ilgili Sahih Hadislerin Bilinme Oranları	90
Tablo 71: Kadınlarla İlgili Sahih Hadisleri Bilenlerin İllere Göre Dağılımı	91

Tablo 72: Kadınlarla İlgili Sahih Hadisleri Bilmenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmekle İlişkisi	91
Tablo 73: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların Kadınlarla İlgili Sahih Hadisleri Bilme Oranları	92
Tablo 74: Kadınlarla İlgili Sahih Hadisleri Bilmenin Hadis Usulü Okumakla İlişkisi	92
Tablo 75: Yaratılışla ilgili hadislerin bilinme oranları	93
Tablo 76: Yaratılışla İlgili Hadislerin Mevzu Olduğunu Söyleyenlerin İllere Göre Dağılımları	95
Tablo 77: Yaratılışla İlgili Hadislerin Mevzu Olduğunu Söyleyenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmeye İlişkisi	95
Tablo 78: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların Yaratılışla İlgili Hadislere Mevzu Deme Oranları	96
Tablo 79: Yaratılışla İlgili Hadisleri Bilmenin Hadis Usulü Okumayla İlişkisi	96
Tablo 80: Mehdi İle İlgili Hadislerin Bilinme Oranları	97
Tablo 81: Mehdi İle İlgili Hadislerin Mevzu Olduğunu Söyleyenlerin İllere Göre Dağılımları	98
Tablo 82: Mehdi İle İlgili Hadislerin Mevzu Olduğunu Söyleyenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmekle İlişkisi	99
Tablo 83: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların Mehdi İle İlgili Hadislere Mevzu Deme Oranları	99
Tablo 84: Mehdi İle İlgili Hadislerin Mevzu Olduğunu Söyleyenin Hadis Usulü Okumayla İlişkisi	99
Tablo 85: Gaybla İlgili Hadislerin Bilinme Oranları	101
Tablo 86: Gayb İle İlgili Hadislere Mevzu Diyenlerin İllere Göre Dağılımı	102
Tablo 87: Gayb İle İlgili Hadisleri Mevzu Olarak Bilmenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmekle İlişkisi	102
Tablo 88: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların Gaybla İlgili Hadisleri Mevzu Olarak Bilme Oranları	103
Tablo 89: Gaybla İlgili Hadisleri Mevzu Olarak Bilmenin Hadis Usulü Okumayla İlişkisi	103
Tablo 90: 34. Soruya Verilen Cevaplar	104
Tablo 91: Atasözlerinin Bilinme Oranları	105
Tablo 92: Atasözlerini Doğru Bilenlerin İllere Göre Dağılımları	106
Tablo 93: Atasözlerini Bilmenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmeye İlişkisi	106
Tablo 94: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların Atasözlerini Bilme Oranları	106

ÖNSÖZ

İslam Tarihi boyunca, camiler eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü ve halkın dinini öğrendiği en önemli merkezler olmuştur. Günümüzde de bu fonksiyonunu sürdüren camilerde görev yapanlar/imamlar bazı dini pratiklerin yerine getirilmesinde ve temel bazı bilgilerin öğrenilmesinde rehberlik görevi yapmaktadırlar.

İnsanların peşinden gittikleri reis, namazda uydukları zat, kılavuz ve ilimde üstad gibi farklı anlamlara gelen imam kelimesi, günümüzde camilerde namaz kıldırma ve dini irşad faaliyetlerini gerçekleştirmekle görevlendirilen kişilere denilmektedir. İmam-hatiplerin yaptıkları işi İslâm'ın başlangıcında Hz. Peygamber (s.a.v.) bizzat yapmıştır. Yüce Allah'ın gönderdiği vahyi insanlara ulaştırmak (tebliğ) ve onu onlara açıklamakla (tebyin) görevlendirilmiş olan Hz. Peygamber (s.a.v.), inanana dinin kurallarını öğretiyor, onlara namaz kıldırıyor, bir öğretmen gibi onları eğitiyor, bir komutan gibi askeri alanda onları sevk ediyor ve bir lider olarak da onları yönetiyordu. Mescid-i Nebevî de bu görevlerin icra edildiği bir merkez durumundaydı. Hz. Peygamber döneminde olduğu gibi kendinden sonraki dönemlerde de cami, ibadetlerin yapıldığı bir mabed, Müslümanların eğitim gördükleri bir okul, aynı zamanda siyasi ve askeri kararların alındığı bir karargâh, bir meclis konumundaydı.

Günümüzde faaliyet alanları ibadet, rehberlik ve irşad alanıyla sınırlandırılmış olsa da camilerde görev yapan imamlar, insanların dini konularda aydınlatılması noktasında etkin olmaya devam etmektedirler. Va'z ve hutbelerin yanında Kur'an okuma ve dini bilgilere dair dersler de vermektedirler. Dolayısıyla insanımızın dini öğrenmelerinde ve dini hayatlarının şekillenmesinde imamların bilgi birikimleri önem arz etmektedir. Zira, toplumdaki mevcut din anlayışının büyük ölçüde onların bilgilerine ve din anlayışına dayandığı söylenebilir. Nitekim yapılan bir çalışmada insanların yarısının dini konulardaki bilgilerini imamlardan öğrendikleri tespit edilmiştir.

İmamların toplumun din anlayışının şekillenmesinde ciddi anlamda etkili olan bu faaliyetlerini gerçekleştirirken Hz. Peygamber'in sünnet ve hadislerine müracaat etmeleri dini bir zorunluluktur. Zira Kur'an'ın yaşama geçirilmiş şekli ve yorumu olarak tanımlayabileceğimiz Sünnet, İslam'ı öğrenmek ve öğretmek için asla vazgeçilemeyecek bir kaynak durumundadır. İmamlar da bu gerçekten hareketle va'z ve hutbelerinde oluğu gibi insanlarla yaptıkları özel sohbetlerde de sık sık hadis nakletmektedirler. Bu da toplumun önemli bir kesiminin Hz. Peygamber'in sünneti ve hadislerine dair bilgilerinin cami kaynaklı olduğunu söylemeye imkan vermektedir. İşte bu sebeple bu çalışmamızda, imamların İslam'ın temel kaynaklarından Sünnet/Hadis konusundaki bilgilerinin mahiyetini, seviyesini, boyutlarını ve doğruluk derecesini araştırma konusu yaptık.

Bu çalışma, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı camilerde görev yapan imamların Sünnet/Hadis bilgilerinin mahiyeti ve sıhhati üzerine yapılan bir alan araştırmasından ibarettir. Amacımız, din görevlilerinin dinin ikinci kaynağı olan Sünnet/hadise dair bilgilerinin düzeyini ortaya koymaktır. Bu, toplumda hakim olan sünnet/hadis bilgisinin seviyesi hakkında da aydınlatıcı olacaktır diye düşünüyoruz.

Araştırmayı gerçekleştirmek için hazırladığımız anketi Ankara ve Şırnak'ta uyguladık. Bu iki ili seçmemizin nedeni; Yüksek Lisans eğitimi esnasında Ankara'da öğretmen olarak görev yapmam ve bundan dolayı doğal olarak anket işlemini burada yapmanın kolaylık sağlaması, Şırnak ili ise kendi memleketim olması hasebiyle gidiş geliş ve barınma sorunu yaşamayacak olmam. Bu tercih, anketleri uygulamada büyük bir kolaylık sağladı.

Şırnak'ta görev yapan imamların önemli bir kısmı klasik medrese eğitimi almış kişilerden oluşmaktaydı. Bu sayede çalışmamızda medrese mezunları ile modern eğitim kurumlarında yetişen imamların bilgilerini mukayese etme imkanı da bulduk. Kanaatimce bu husus araştırmaya ayrı bir değer katmıştır.

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığımız bu çalışma bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi ve amacını açıkladıktan sonra toplumumuzdaki mevcut Sünnet/Hadis anlayışına kısaca değindik.

Araştırmanın kavramsal çerçevesini açıkladığımız birinci bölümde, Sünnet'in tanımı, dindeki yeri ile Sünnet'in malzemesini oluşturan Hadis'in tanımı, Sahih Hadis ve Mevzu Hadis kavramlarını açıkladık.

İkinci bölümde Sünnet/Hadis'in imamlarca bilinme düzeyini tespit etmek amacıyla hazırladığımız anketin verilerini yoruma tabi tuttuk.

1996 yılında "T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı'na Bağlı Camilerde Görev Yapan İmamların Hadis Bilgilerinin Mahiyeti Üzerine Tecrübi Bir Araştırma" başlığı ile hazırladığımız tezimizi 2005 yılında *Din Görevlilerinin Hadis Bilgisi* adıyla sınırlı sayıda bastırdık. Çalışmaya ulaşmak isteyenlerin tezi elde edememeleri ve bu sebeple bizimle iletişime geçmeleri tezi yayınlama kararı almamızda etkili oldu. Şarkiyat Yayınlarının tezi yayınlama isteği de ortaya çıkınca çalışma okuyucu ile buluşma fırsatına kavuşmuş oldu. Bu vesileyle kendilerine şükranlarımı sunuyorum.

1996 yılında yapılmış bir araştırmada elde edilen sonuçların bugün için bir anlam ifade edemeyeceği dolayısıyla da böyle bir çalışmayı yayınlamanın yararsız olduğu düşünülebilir. Bu kanaatte olmadığımızı belirtmek isteriz. Zira toplumumuzda hakim olan Sünnet/Hadis düşüncesinin değişmediğini düşünüyoruz. Hatta daha olumsuz bir hal aldığını anlamak için sosyal medyadaki paylaşımlara ve tv ekranlarında yapılan tartışmalara bakmak yeterli olur. Ayrıca bu çalışmada uyguladığımız anketi on yıl sonra (2006'da) Isparta'daki bir hizmetiçi eğitim kursuna katılan din görevlilerine de uyguladık. Burada bulduğumuz sonuçları tezimizdeki sonuçlarla mukayeseli olarak yayınladığımız makalede vardığımız sonuçların on yıllık süre içerisinde değişikliğe uğramadığını gördük.¹ Bu da tezimizde elde ettiğimiz sonuçların günümüze de hitap ettiği şeklindeki kanaatimizi pekiştirmektedir.

Çalışmanın yürütülmesinde yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. M. Hayri Kırbaçoğlu'na, araştırmanın her aşamasında bana yardımcı olan hocam Dr. Bekir Demirkol'a, verilerin işlenmesinde her türlü yardımı yapan YÖK eski başkanı Prof. Dr. Yusuf Ziya Özcan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca anketleri müftülüklerin aylık toplantılarına gitmek suretiyle uygulamamıza izin veren dönemin Ankara Çankaya, Yenimahalle, Etimesgut ilçe müftüleri ile, Şırnak il, Silopi ve Cizre ilçe müftülerine ve ankete katılan imamlarına, anketleri Şırnak'ta bizzat uygulayan ağabeyim Ahmet Bilen'e teşekkürü borç bilirim.

Mehmet Bilen
Mayıs 2021, Diyarbakır

¹ Bkz. Bilen Mehmet, *Din Görevlilerinin Hadis Bilgisi Üzerine, İslami İlimler Dergisi*, 2007, 2/2, ss. 81-104.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
Ank.	: Ankara
A.Ü.İ.F.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	: bin
Bak.	: Bakınız
bsk.	: Baskı
b.y.y.	: Basıldığı yer yok
Çev.	: Çeviren
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
H.	: Hicri
h no	: Hadis numarası
Hz.	: Hazret
İst.	: İstanbul
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
Ö.	: Ölüm
S.	: Soru
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
Tah.	: Tahkik Eden
T. siz	: Tarihsiz
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
yay.	:Yayınları-Yayınevi

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Bu çalışma, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı camilerde görev yapan imamların Sünnet/Hadis bilgilerinin mahiyeti ve sıhhati üzerine bir alan araştırmasından ibarettir.

İnsanların peşinden gittikleri reis, namazda uydukları zat, halife, ordunun kumandanı, kılavuz² ve bilimde üstad gibi farklı anlamlara gelen imam kelimesi, günümüzde camilerde namaz kıldırmakla görevlendirilen kişiye denilmektedir.

İslam Tarihi boyunca, halkın dinini öğrenmesinde imamlardan yararlanılmıştır. Müslüman toplumlarda imamlar bazı dini pratiklerin yerine getirilmesinde ve temel bazı bilgilerin öğrenilmesinde rehberlik görevi yapmaktadırlar.

İslam'ın başlangıcında bu görevi Hz. Peygamber (s.a.v.) bizzat yapmıştır. Yüce Allah'ın dinini insanlara ulaştırmak (tebliğ)³ ve açıklamakla (tebyin)⁴ görevlendirdiği Hz. Peygamber (s.a.v.) inananlara dinin prensiplerini öğretiyordu. Onlara namaz kıldırıyor ve onları yönetiyordu. Kısacası O, peygamberlik, öğretmenlik, imamlık, komutanlık ve siyasi liderlik vasıflarının hepsini kendinde toplamıştı. Mescid-i Nebevî de bu görevlerin icra edildiği bir merkez durumundaydı. Cami, ibadetlerin yapıldığı bir mabed, Müslümanların eğitim gördükleri bir okul, aynı zamanda siyasi ve askeri kararların alındığı bir karargâh, bir meclis konumundaydı.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra seçilen halifeler de hem dini hem de siyasi önderliğin temsilcileri idiler. Halifelerin görevlendirdikleri valiler de bulundukları yerlerde bu ikili görevi yerine getirmekteydiler.

² Komisyon, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, "e.m.t.", maddesi, s.27

³ 24, Nur, 54

⁴ 16, Nahl, 44

İslam'ın dini ve siyasi merkezi konumunda olan camide görev yapan kişi genel anlamda cemaatin önderi durumundaydı. Bazı tarihi gelişmeler neticesinde imamın bu görevleri birbirinden ayrıldı.⁵ Camilerde insanlara namaz kıldırma ve dini öğretmek için imamlar tayin edilmeye başlandı. Böylece imamlığın çok geniş olan faaliyet alanı daralmış oldu. Özellikle günümüzde imamların temel görevi namaz kıldırma olmuştur. Yapılan bir araştırmada imamların kendileri de bu gerçeği dile getirmektedirler.⁶

Faaliyet alanları daralmış olmasına rağmen, imamlar toplumun dini eğitiminde etkin rol oynamaya devam etmektedirler. Günlük yaşantımızda görüyoruz ki, imamlar sadece namaz kıldırma ile yetinmeyip va'z, hutbe ve sohbet etmek yoluyla da cemaatin dini eğitimine katkıda bulunmaktadır.

Okuma kültürünün gelişmediği, sözlü kültürün hakim olduğu toplumumuzda insanlar dini bilgilerinin büyük bir kısmını imamlardan öğrenmektedirler. İnananlar, zihinlerini kurcalayan ve kendi aralarında tartıştıkları dini problemlere cevap bulmak için çoğu kere imamlara müracaat etmektedirler. Zihinlerini imamların verdiği bilgilerle aydınlatmaktadırlar.

Zikrettiğimiz faaliyetlerine ek olarak imamlar, özellikle yaz tatillerinde çocuklara Kur'an okumayı ve bazı dini bilgileri de öğretmektedirler.

Toplumumuzda özellikle kırsal kesimde bir gelenek olarak, imamın bulunduğu yerde bir şeyler anlatması beklenir. İmamlarımızın da camide, evde, kahvede, mevlid veya cenaze merasimlerinde toplanan insanlara genellikle bir şeyler anlattıklarını çoğu kere müşahade etmekteyiz.

Yukarda anlatmaya çalıştığımız gibi, halkın dini öğrenmelerinde ve dini hayatlarının belirmesinde imamların bilgi birikimleri önem arz etmektedir. Zira, toplumdaki mevcut din anlayışının büyük ölçüde onların bilgilerine ve din anlayışına dayandığı söylenebilir. İşte bu sebeple bu çalışmamızda, imamların İslam'ın temel kaynaklarından Sünnet/Hadis konusundaki bilgilerinin mahiyetini, seviyesini, boyutlarını ve doğruluk derecesini araştırmaya çalışacağız.

İmamların sözünü ettiğimiz faaliyetlerini gerçekleştirirken Sünnet'e/Hadislere müracaat etmeleri dini bir zorunluluktur. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Kur'an'ı yaşayışı ve yorumu diye nitelendirebileceğimiz

⁵ Komisyon, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: M.E.B. Yayınları, "Salat Maddesi", X/118

⁶ Buyrukçu, Ramazan, *Din Görevlisinin Mesleğinin Temsil Gücü*. s.156, T.D.V. Yayınları, Ankara 1995

Sünnet/Hadis İslam'ı öğrenmek ve öğretmek için asla vazgeçilemeyecek bir kaynak durumundadır. Hatta Hz. Peygamber (s.a.v.) olmadan Kur'an'ın tam olarak anlaşılması da söz konusu olamaz kanaatindeyiz.⁷ Allah u Teala O'nun inananlar için en güzel örnek (üsve-i hasene)⁸ olduğunu belirtmiş ve Kur'an'ı açıklama (tebyin)⁹ görevini de O'na vermiştir. Bu sebeple imamların dini öğretirken Sünnet/Hadisten yararlanmaları doğaldır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, toplumumuzda okuma kültürü tam olarak gelişmemiştir. Sözlü kültürün hakim olduğu bir toplumda dini bilgiler de buna göre şekillenir. İnsanların bir kısmının (%7,5) hadis bilgilerini takvim yapraklarından öğrendiği¹⁰ toplumumuzda, büyük bir kesimin Sünnet/Hadis bilgilerini imamlardan öğrendiklerini düşünmek yanlış olmaz.¹¹ Buradan hareketle imamların Hadis ilmiyle ilgili bilgilerinin toplumda var olan Sünnet/Hadis anlayışı konusunda bize ciddi bir fikir verebileceği kanaatindeyiz. Bu da şunun için önemlidir: Halkın dinini bilmeden, kafalarındaki problemleri tesbit etmeden yapılacak ilmi çalışmaların yararlı olması beklenemez. Yapılacak "Alan Çalışmaları" sayesinde Hadisle ilgili var olan yanlış kanaatler tesbit edilebilir. Hadis sahasında yapılacak çalışmalarda tesbit edilen bu problemlerin muhtemel çözüm yolları bulunmaya çalışılırsa, Sünnet'e dayalı bir yaşam modelinin oluşturulması için önemli bir adım atılmış olur. Böylece topluma ışık tutacak, ilim adamı ile halk arasında var olan kopukluğu giderecek son derece faydalı çalışmalar ortaya çıkabilir, kanaatindeyiz.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmadaki amacımız, dinin ikinci kaynağı olan Sünnet'in camilerde görev yapan imamlarca bilinme düzeyini ortaya koymaktır. Günümüzde Sünnet/Hadis diye insanlara aktarılan muhteva kültürel içerikle karışmıştır. Hadis diye adlandırılan bu muhteva insanlara camilerdeki va'z ve nasihat yoluyla aktarılmaktadır. Bu yüzden imamların bu konudaki bilgilerinin mahiyeti, sıhhati ve seviyesi bizim için çok önemlidir. Aslında araştırmamızdaki amaç imamları sorguya çekmek veya imtihan

⁷ Fazlurrahman, *Tarih Boyunca İslami Metodoloji Sorunu*, çev. Salih Akdemir, s.21

⁸ 33, Ahzab, 21

⁹ 16, Nahl, 44

¹⁰ Coşkun, Selçuk, *Halkın Hadis Bilgileri Üzerine Mahalli Bir Araştırma* (Hadisin Dünü-Bugünü ve Geleceği Sempozyumu, Samsun, 14-15 Ekim-1993), s.224

¹¹ Bir kanaat vermesi için bak. Sazcı, Ayhan, *Almanya'da Yaşayan Gurbetçi Müslümanlarımızın Sünnet Anlayışı* (A.Ü.İ.F. Basılmamış Lisans Tezi, Ankara-1994) Sazcı, bu çalışmasında insanların yarısının Hadisle ilgili bilgilerini hocalardan öğrendiklerini tesbit etmektedir. s.13

etmek değildir. Sadece bilimsel metodun gereği olarak, objektif bir yaklaşımla, konunun aydınlanması ve böylece Sünnet'in gerçek mahiyetinin anlaşılması için bir çalışma yapmaktır.

3. ARAŞTIRMANIN METODU VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmamızda iki aşamalı bir çalışma yaptık. Birinci aşamada literatür taraması yaparak, çalışmamızın temelini oluşturan kavramsal çerçeveyi açığa kavuşturmaya çalıştık. Bu bölümde, Sünnet'in tanımı, bağlayıcılık yönünden sınıflandırılması, dindeki önemi ve fonksiyonları ile Sünnet'in malzemesini oluşturan Hadis kavramı üzerinde duruldu. Araştırmamızda sadece Sahih Hadisler ile Mevzu Hadisleri kullandığımız için, Hadis'in diğer türleri üzerinde durma gereğini hissetmedik. Bu bölümde temel Hadis kaynaklarından, Hadis Usulü ile ilgili kitaplardan, Mevzuat Kitaplarından ve günümüzün konuyla ilgilenen çağdaş araştırmacıların eserlerinden yararlandık.

Araştırmanın ikinci aşamasında ise Sosyal Bilimlerdeki araştırma metodlarından yararlanılarak imamların Sünnet/Hadis birikimlerinin mahiyetini tesbit etmeye çalıştık. Bu amaçla araştırmamızda, imamların Sünnet/Hadis birikimleri, bağımlı değişken olarak ele alındı. Bağımsız değişkenler ise şunlardır: Görev yeri, din alanında özel öğrenim görme, İlahiyat Fakültesi mezunu olma, Hadis Usulü ile ilgili kitap okuma. Zira Sünnet/Hadis anlayışının şekillenmesinde bunların etkili olduğu kanaatindeyiz.

Yaptığımız çalışma bir alan çalışması olduğu için araştırmamızın örneklemini oluşturan imamların doğrudan okuyup cevaplayacakları bir soru cetveli (anket) hazırladık. Anket 87 sorudan oluşmaktadır. Denek imamlar hakkındaki biyografik bilgilerle ilgili bazı sorularla onların Hadis kaynaklarına olan vukufiyetlerini tesbite çalışan bazı sorular, imamlara açık uçlu olarak soruldu. Özellikle kaynaklarla ilgili sorular, imamların hangi kitapları okuduklarını tam olarak bilmek mümkün olmadığından, açık uçlu olarak soruldu. Ankette yer alan diğer sorular ise kapalı uçlu olarak soruldu. Zira bu tür soruları değerlendirmek daha kolaydır.

Denek imamların Sünnet/Hadis birikimlerini bütün yönlerden ele almak mümkün olmadığından, anketimizdeki soruları belli bazı konularla sınırlı tuttuk. Kaynak bilgisini ölçmek için, oldukça yaygın olan dokuz tane Hadis Kitabının adını verip okuyup okumadıklarını sorduk. 24'ten 87'ye kadar olan sorularda belirlediğimiz konularla ilgili olarak, bireysel sünnetlerden örnekler; ilim, yaratılış, yemek adabı, kadın meselesi, meh-

di meselesi ve gayb ile ilgili; ayetler, sahih hadisler, mevzu hadisler ve atasözleri tesbit ettik. Bu konularla ilgili çok sayıda ayet, sahih hadis, mevzu hadis ve atasözü derledik. Daha sonra bunlardan, günümüzde en yaygın olan, 64 tanesi seçildi. Bu seçim ilahiyatçı olan birkaç hakem tarafından yapıldı. Ankette sorulacak hususlar belirlendikten sonra, ankete akıcılık kazandırmak amacıyla, her kategorideki hususlar, kendi aralarında kolaydan zora doğru bir sıralamaya tabi tutuldu. Bu sıralama, İlahiyat Fakültesinin öğretim üyesi ve araştırma görevlilerinden oluşan dokuz kişinin katılımıyla yapıldı. Bu hususların her biri kapalı uçlu bir soru olarak belirlenip altında şu şıklara yer verildi. 1 Ayet-i Kerime, 2 Sahih Hadis, 3 Uydurma Hadis, 4 Atasözü 5 Bilmiyorum.

Ankete verilen cevapları, kolayca bilgisayara yükleyebilmek için rakamlarla kodladık.

Bu şekilde oluşturduğumuz anketimizi uygulamaya geçmeden önce, anlaşılabilirliğini kontrol etmek amacıyla, Türkiye Diyanet Vakfının Ankara Misafirhanesinde kalan 10 imama uyguladık. Soruların anlaşılabilir oldukları tesbit edildikten sonra anket formlarımızı bastırıp uygulamaya geçtik.

Anketimizi Ankara'nın Çankaya, Yenimahalle ve Etimesgut ilçeleriyle Şırnak merkez, Cizre ve Silopi ilçelerinde görev yapan imamlara uyguladık. Anketleri uygulamak için ilçe müftülükleriyle irtibata geçip aylık toplantı günlerini öğrendik. Müftülüklerin izniyle, bu günlerde anketlerimizi uyguladık.

Anketimizi uygularken bazı güçlüklerle karşılaştık. İmamların bir kısmı ankete katılmayı reddetti. Bir kısmı elde edilecek sonuçların imamları rencide etmek için kullanılabileceğini söyledi. Bir kısmı da bu araştırmadan vazgeçmemiz için tavsiyelerde bulundu. Elde edilecek sonuçların, bazı çevrelerce Diyanet İşleri Başkanlığının aleyhinde kullanılabileceğini ve bunun, din için zararlı olabileceğini ifade etti. Bir kısmı hep ihtilâflı olan hadisleri seçmişsiniz diyerek kanaatlerini ifade etmekte zorlandıklarını ve sahih bir hadise mevzu' ya da mevzu' olan bir hadise sahih demek suretiyle günaha girmemek için "bilmiyorum" şikkını işaretlediklerini belirttiler. Bir kısmı da "zayıf hadis" şeklinde de bir şık olsaydı daha iyi olurdu dedi. Deneklerden biri de iki tane hadis ile ilgili olarak sadece kanaatini işaretlemekle yetinmeyip, kaynaklarda bulunan ihtilafları da kısaca anketin kenarına yazmıştır.

İmamların büyük bir çoğunluğu ise anketimize katılmayı kabul etti. Çalışmamızı beğendiğini ve bu tür çalışmaların çok önemli olduğuna

inandığını belirtenlerin sayısı oldukça fazlaydı. İmamların bir kısmı araştırmanın sonucunu merakla beklediklerini belirtti.

295 adet anket formu bastırıp dağıttık Sadece 213 tane anket formu doldurulmuş halde bize ulaştı. Topladığımız verileri, SPSS programıyla bilgisayarda analiz ettik. Bilgisayardan aldığımız rakamsal ifadeleri de çalışmamızın ikinci bölümünde yorumlamaya çalıştık.

4. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI

Araştırmamızı iki yönden sınırlandırdık.

1- Araştırmanın uygulandığı alan: T.C. Diyanet İşleri Bakanlığına bağlı olarak görev yapan bütün imamlarımızın bu konudaki bilgilerinin mahiyetini ölçmek esas amacımız olmuştur. Ancak zaman ve ekonomik şartlar araştırmayı Ankara’da ve Doğu’daki illerimizden birinde görevli imamlarla sınırlamamızı zaruri kılmaktadır. Dolayısıyla Ankara’daki ve Şırnak’taki imamların Sünnet/Hadis bilgileriyle araştırmamızı sınırladık.

2- Araştırmada üzerinde durulan konular: Araştırmamızda imamların Sünnet/Hadis bilgilerini her yönden ölçmek, tahmin edilebileceği gibi, mümkün değildir. Bu sebeple, araştırmamızı yukarda belirtilen konularla sınırladık. Aslında zikrettiğimiz konuları da bütün yönleriyle ölçmek imkansız olduğundan, bu konularla ilgili, en yaygın olan, hadisleri toplayıp anketimize aldık. Bunlardan elde edilen sonuçların bütün için geçerli olacağı kanaatindeyiz.

5. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

1. İmamların bilgilerinin, daha çok, bireysel, toplumsal ve evrensel boyutlarıyla bir bütünlük arz eden Hz. Peygamber’in Sünnetinin bireysel boyutuna ait olduğu varsayılmaktadır.

2. İmamların Hadis ile ilgili kitapları fazla kullanmadıkları ve Sahih Hadis kaynaklarına ulaşmadıkları kabul edilmektedir.

3. İmamların Sünnet/Hadis bilgilerinin sahih Sünnet/Hadisten ziyade mevzu hadislere dayandığı varsayılmaktadır.

4. İmamların aldıkları eğitim türünün Sünnet/Hadis anlayışlarının şekillenmesinde etkili olduğu varsayılmaktadır.

6. TOPLUMUMUZDAKİ YAYGIN SÜNNET ANLAYIŞI

Bizi bu araştırmayı yapmaya iten en önemli etkenlerden birisi olan toplumumuzdaki yaygın Sünnet/Hadis anlayışını kısaca ele alacağız. Daha önce de, belirttiğimiz gibi, günümüzdeki Sünnet/Hadis anlayışının şekillenmesinde imamların kayda değer bir rolleri vardır. Günümüzdeki Sünnet/Hadis anlayışının özelliklerini şöylece sıralayabiliriz:

1- Sünnetin bireysel boyutunun ön plana çıkması:

Sünnetin bireysel boyutunun yanında toplumsal ve evrensel boyutları da vardır. Fakat günümüzde sünnetin bireysel boyutunun ön plana çıkarıldığını; toplumsal ve evrensel boyutlarının ise ihmal edildiğini görmekteyiz. “Sünnet denilince ilk akla gelenler genelde; namazların sünnetleri, sünnet olmak, misvak kullanmak, gümüş-akik yüzük takmak, sarık sarmak, yemeğe tuzla başlamak, Ramazan’da teravih namazı kılmak, sakal bırakmak gibi hususlardır.”¹² Nitekim Sünnetin ihyası adına yayınlanan birçok eserde üzerinde durulan konular da bunlardan ibarettir.¹³ Bu anlayışın gelişmesinde, “sünneti sadece bireysel boyutta ele alma ve onun toplumsal hatta evrensel boyutunu göz ardı etme ya da en azından ikinci plana itme şeklinde tarih boyunca tezahür etmiş ve hâlâ da etmekte olan geleneksel bakış açısının¹⁴ etkili olduğu kanaatindeyiz.

2- Kültürel Unsurların Sünnet Olarak Kabul Görmesi:

Kur’an’ı, herkesten daha iyi anladığına inandığımız Hz. Peygamber; Allah’ın ayetlerini kendi hayatında tatbik ederek inananlar için en güzel örneği teşkil etmiştir. İnananlar da O’nun tatbikatını esas alarak bireysel ve toplumsal hayatlarını düzenlemişlerdir. “Ne var ki bu ideal anlayış ve tatbikat devamlı olabilmiş değildir. Çok geçmeden çeşitli amillerin tesiriyle, islami kılığa bürünmüş bir cahiliye zihniyeti yer yer kendini hissettirmeye başlamış”¹⁵ ve daha sonraları adeta hortlamıştır. Bazı Müslüman kavimler İslam’dan önceki kültürlerinin etkisinden kurtulamamışlardır. Bunlardan bir kısmı İslam’dan önceki kültürlerinin etkisiyle şekillenen din anlayışlarını Hz. Peygamber’e (s.a.v.) söylettirmişlerdir. İsrailiyatla ilgili rivayetleri buna örnek olarak gösterebiliriz. Yahudi kültürünün kalıntıları İslam’a giren Yahudiler yoluyla rivayetlere geçmiş¹⁶ ve günümüze kadar da gelmiştir.

Aynı şekilde Şia’nın imamet anlayışı da İslam öncesi İran’daki siyasi yapılanmanın izlerini taşımaktadır. İslam’dan önce, İranlıların gözünde meliklerinin uluhiyete varan kutsal bir yerleri vardı. Daha sonra Hz. Ali’ye ve soyuna da aynı gözle baktılar.¹⁷ Hilafetin Hz. Peygamber tara-

¹² Kırbaçoğlu, Mehmet Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, (Fecr Yay. Ankara-1993) s. 43.

¹³ Bilgi edinmek için Bak: Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 43-45

¹⁴ Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 97

¹⁵ Hatiboğlu, Mehmet Sait, *Hilafetin Kureyşiliği*, (A.Ü.İ.F. Dergisi, Sayı: 23, Ankara 1978) s. 155

¹⁶ Ahmet Emin, *Duha'l-İslam*, 1/331-332

¹⁷ Ahmet Emin, *Fecru'l-İslam*, s. 277

fından Hz. Ali'ye vasiyet edildiğini¹⁸ ve imamların herşeyi bildiklerini ifade eden rivayetler¹⁹ bu kanaatimizi doğrulamaktadır.

İslam Tarihi boyunca, insanların bazen bireysel bazen de gruplarının çıkarları için dini kullandıkları bir vakıdır. Maddi ve siyasi çıkarlar için Hz. Peygamber'in otoritesini kullanmışlardır. Bireysel çıkarlar uğruna dini kullanmanın örnekleri pek çoktur. Bunun en güzel örneğini, Gıyas b. İbrahim'in Halife Mehdi' nin (158-169 h) huzurunda halifenin kuşlarla oynadığını görmesi üzerine, uydurduğu hadis teşkil eder.²⁰ Siyasi çıkarlar için dini kullanma çabalarına ise hadis edebiyatında yer alan Kureyş'in üstünlüğü ile ilgili rivayetleri örnek olarak gösterebiliriz.²¹

Bu şekilde tedavüle çıkan hadislerin daha sonra birçok büyük alimin eserlerinde sahih olarak yer aldıkları ve böylece günümüze kadar geldikleri bir gerçektir.²² Kaynaklarımızda Arap olmayanın nikahta Arap olana denk olamayacağını ifade eden rivayetlerin²³ "Allah katında üstün olanınız ona karşı gelmekten en çok sakınanınızdır,"²⁴ şeklindeki Kur'anî prensibe rağmen, yer alması kanaatimizi doğrular mahiyettedir. Fakat İslam tarihi boyunca alimlere duyulan aşırı güven bu gerçeğin anlaşılmasına engel olmuştur. Bu güven öyle bir noktaya varmıştır ki, eski alimlerin çok bariz hataları görüldüğünde bu onlara değil istinsah edenlere yüklenmiştir.²⁵ Halbuki alimler de insandır, onlar da yanılabilir ve hata yapabilirler. Bu gerçeği göz ardı ettiğimiz zaman bazı problemlere çözüm bulmak mümkün olmaz kanaatindeyiz ve Sünnet olarak kabul edilen bir çok kültürel kalıntının aslında sünnet olmadıkları anlaşılır.

3. Mevzu Hadislerin Sahih Olarak Bilinmesi

Halk arasında bir çok mevzu hadisin yaygın olduğunu hatta bazı güzel sözlerin hadis olarak bilindiklerini de görmek mümkündür. Yapılan bir araştırmada²⁶ "Bildiğiniz hadisler hangileridir?" sorusuna verilen

¹⁸ Konuyla ilgili hadisler için Bak: İbnu'l-Cevzi, *el-Mevduat*, I/338 vd; es-Suyuti, *el-Leali'l-Mesnua*, I/323

¹⁹ Zahir, İhsan İlahi, *Şia'nın Kur'an, İmamet ve Takiyye Anlayışı*, (Çev:Hasan Onat ve S. Hizmetli), s. 57-67

²⁰ İbnu'l-Cevzi, *el-Mevduat*, I/42

²¹ Konuyla ilgili geniş bilgi için Hatipoğlu'nun *Hilafetin Kureysiliği*'ne müracaat edilebilir.

²² Hatipoğlu, *Hilafetin Kureysiliği*, s. 172-185. Yazar burada güzel örnekler vermektedir.

²³ Bak: ez-Zeylai, *Nasbu'r-Raye*, III/197, 198 "Kureyş kendi dalları arasında denktir. Araplar kabile kabile birbirlerine denktir. Mevali de şahıs şahıs birbirine denktir." ez-Zeylai başka rivayetlere de yer vermektedir. Ayrıca konu ile ilgili geniş bilgi için bak. Hatiboğlu, M. Said, *Fakihlerin Irk Anlayışı Üzerine*, (İslami Araştırmalar, II, 8, Ağustos 1988)

²⁴ 49, Hucurat, 13

²⁵ Çelebi, Katib, *Keşfu'z-Zunun*, I/38 (Mukaddime), Maarif Matbaası, 1941

²⁶ Coşkun, *Halkın Hadis Bilgileri Üzerine Mahalli Bir Araştırma*, s. 217 vd.

cevaplar arasında “Can çıkmayınca huy çıkmaz”, “Diyene bakma, dediğine bak”, “Eken biçer”, “Güzele bakmak sevaptır”, “İlim Çin’de de olsa alınız” gibi mevzu olan çok sayıda hadisin zikredilmesi bu fikrimizi desteklemektedir. Aynı araştırmacı halkın bazı sözleri hadis olarak nitelendirmek yoluyla hadis uydurduklarını da tesbit etmektedir. Aşağıdaki sözler de bu gerçeği ifade etmektedir. “Bükemediğin bileğiöp”, “Yılan yakan Cennet’e girer”, “Kadın Müslüman değildir, ama müslümana lazımdır.”²⁷

²⁷ Coşkun, *Halkın Hadis Bilgileri Üzerine Mahalli Bir Araştırma*, s. 224

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. SÜNNET

1.1.1. Sünnet'in Sözlük Anlamı

Sünnet Arapça سنن (s-n-n) kökünden gelmektedir. Hem İslam'dan önceki cahiliye Arapları arasında hem de İslamî dönemde "bütün türevleriyle aralarında somuttan soyuta pek çok olgunun bulunduğu yüze yakın objeyi isimlendirmek için kullanılmış"¹ olan sünnet başlıca şu anlamlara gelmektedir: Birşeyi sivriltmek, yöntem, adet, gidişat, yol vb.². İbn Manzur, Şimr'den şunu nakleder; "Asıl anlamında sünnet yoldur ki, o önceki insanlar tarafından konulmuş ve onlardan sonra gelenler için takip edilen bir yol haline gelmiştir."³

Sünnet kelimesi Kur'an'da öncekilerin yolu anlamında⁴ (sünenellezine min kablikum)⁵ kullanılmıştır. Ayrıca Allah'ın yaratılıştaki hükmü, yolu, Allah'ın yasası anlamında da kullanılmıştır. "Allah'ın sünnetinde değişme bulamazsın"⁶, ayetinde olduğu gibi.

Sünnet, model davranış ve örnek tavidir.⁷ Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözlerinde de bu anlamda kullanılmaktadır.

(Kim İslam'da güzel bir sünnet (yol, adet) ortaya koyarsa... ve kim İslam'da kötü bir sünnet (yol, adet) ortaya koyarsa...)⁸ hadisinde olduğu gibi.

¹ Özsoy, Ömer, *Sünnetullah Bir Kur'an İfadesinin Kavramlaşması*, s. 48

² İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, XII/220 vd.

³ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, XII/220 vd.

⁴ el-Kurtubî, *el-Cami li Ahkami'l-Kur'an*, V/98

⁵ 4, Nisa, 26

⁶ 35, Fatır, 43

⁷ Muhammed Yousuf Guraya. *The Concept of Sunnah- A Historical Study*, (Islamic Studies, XI. March, 1972, no:1) s.13

⁸ Muslim, 47 İlim, 6 H. No:15 (IV/2059), 12 Zekat, 20 H. No: 69 (II/705); Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, IV/357, 359, 360, 361

Önceleri genel bir tabir olarak kullanılan sünnetin, İslamiyet'te bir ıstılah olarak Hz. Peygamber'in sünneti için kullanıldığı⁹ davranışla ilgili yönünün ön plana çıktığı¹⁰ ve bunun "örnek davranış" veya model olarak kabul edilen davranış¹¹ anlamına geldiği görülmektedir. Sünnet tabiri daha sonra peygamberin hareket tarzı ve yaşayış hallerini¹² ifade eder duruma gelmiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "model davranış" ve "hareket tarzı" söz konusu olunca, sünnetin kuralsallık (normativeness)¹³ ve orijinallik¹⁴ özelliklerinin, İslam'dan önceki kullanılışlarından farklı olarak, daha belirgin bir şekilde ön plana çıktığı kanaatindeyiz.

"Sünnet kavramı, Hz. Peygamber'in döneminden sonra, sadece bizzat Peygamber'in sünnetini değil, aynı zamanda Nebvî Sünnet'in yorumlarını da içeriyordu."¹⁵ Raşit halifelerin ve sahabenin peygamberi örnek alarak, ortaya koydukları uygulamalar da bunun içinde değerlendiriliyordu. Fazlurrahman "fiili sünnet" adını verdiği bu uygulamaları şu şekilde açıklamaktadır: "Bir hadis veya sünnet rivayetinden, yorum sayesinde ameli kurallarla ilgili bir kaç dayanak noktası elde ediliyor ve bütün bu noktalara sünnet adı veriliyordu, çünkü bunların sünnette kapalı bir şekilde ifade edildiği görülüyordu."¹⁶

Sünnet'in bu şekilde algılanması, bazı fakihlerin Peygamber'den (s.a.v.) sonra kimsenin sözü delil olmaz kuralını ortaya koymalarına kadar sürdü ve artık sünnet sadece Hz. Peygamber'in (s.a.v.) söz ve fiilleri için kullanıldı.¹⁷ Nitekim fıkıh sahasında Hz. Peygamber'e ait hadislerin topyekûn bir fıkıh ilkesi olarak kabul edilmesinin baş savunucusu olan eş-Şafîi (ö. 204 h),¹⁸ sünnet kavramının sadece peygamber sünneti için olduğunu belirtmektedir.¹⁹

⁹ Okiç, Mehmet Tayyib, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, s. 1

¹⁰ Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 60

¹¹ Fazlurrahman, *Tarih Boyunca İslami Metodoloji Sorunu*, s. 14

¹² Okiç, M. Tayyib, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*, s. 1

¹³ Fazlurrahman, *Tarih Boyunca İslami Metodoloji Sorunu*, s. 14; Muhammed Y. Guraya, *The Concept of Sunnah- A Historical Study*, s. 13

¹⁴ Özsoy, *Sünnetullah Bir Kur'an İfadesinin Kavramlaşması*, s. 53

¹⁵ Fazlurrahman, *Tarih Boyunca İslami Metodoloji Sorunu*, s. 18

¹⁶ Fazlurrahman, *İslam*, s.79

¹⁷ el-Eşqar, Muhammed Süleyman, *Ef'alu'r-Rasul*, I/19

¹⁸ Fazlurrahman, *İslam*, s. 84

¹⁹ es-Serahsî, *Usul*, I/114

1.1.2. Sünnet'in Istılah Anlamı

Tedvin devrinin başlamasıyla, daha önce belirttiğimiz gibi Hz. Peygamber'in (s.a.v) uygulamaları (söz, fiil ve takrirleri) için kullanılan sünnet kavramının ilim dallarının konularına göre alimlerce farklı tanımları yapılmıştır.²⁰ Alimlerin o dönemdeki fikir hayatının canlılığını çok güzel bir şekilde dile getirircesine, bu konuda çok sayıda görüş ortaya attıklarını görmekteyiz. Aşağıda vereceğimiz tanımlar, alimlerin kendi ilim dallarına göre yaptıkları ve bazı ufak farklılıklar olsa da genel kabul gören tanımlardır.

Hadisçilere göre sünnet, dini bir hüküm ifade etsin veya etmesin Peygamber'imizin (s.a.v.) her türlü söz, fiil, takrir, siret, megazi, şemail ve hatta Peygamberlikten önceki güzel huy ve davranışlarının tümünden ibarettir.²¹

Fıkıhçılara göre sünnet, Peygamber'den (s.a.v.) gelen farz ve vacip dışındaki hükümlerden ibarettir.²²

Usul-ı Fıkıhçılara göre sünnet, dini bir hükme delil olmak üzere Kur'an dışında Peygamber'den (s.a.v.) sadır olan söz, fiil ve takrirlerdir.²³

Kelamcılara göre ise sünnet, bida'tın karşıtıdır.²⁴ Ayrıca va'z ve irşatla uğraşanlar da sünneti bid'atın karşıtı olarak tanımlamaktadırlar.²⁵

On dört asırlık İslam kültüründe, ufak bazı farklılıklarla genel kabul gören bu tanımların eksik yönleri Hayri Kırbasoğlu tarafından şu şekilde sıralanıyor: 1) Sadece akademik ihtiyaçlara göre yapılmış olmaları, 2) Sünnetin toplumsal boyutundan ziyade, bireysel boyutuna ağırlık vermeleri, 3) Bağlayıcılık yönünden sünneti sınıflandırmamış olmaları, 4) Kur'an'ı tanımların dışında bırakmaları²⁶

²⁰ Mahmud Ahmed Huseyn Abd-u Rabbih, *es-Sunnet-u'n-Nebeviyye ve Beyanuha li'l Kur'ani'l-Kerim*, s. 25-26. Koçyiğit, *Hadis Islahatları*, s. 401, Kırbasoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 62

²¹ el-Eşqar, *Ef'alu'r-Rasul*, I/18, M. Ahmed. H. Abd-u Rabbih, *es-Sunnet-u'n-Nebeviyye*, s. 25; Muhammed Accac el-Hatip, *es-Sunnet-u Kable-t-Tedvin*, s.15 Koçyiğit, *Hadis Islahatları*, s. 401. Koçkuzu, Ali Osman, *Rivayet İlimlerinde Haber-i Vahitler*, s. 23

²² M. Ahmed. H. Abd-u Rabbih, *es-Sunnet-u'n-Nebeviyye*, s. 25; Muhammed Accac el-Hatip, *es-Sunnet-u Kable-t-Tedvin*, s. 18. Kırbasoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 62

²³ M. Ahmed Abd-u Rabbih, *es-Sunnet-u'n-Nebeviyye*, s. 26. Accac el-Hatip, *es-Sunnet-u Kable-t-Tedvin*, s. 16. el-Eşqar, *Ef'alu'r-Rasul*, I/18; el-Amidi, *el-İhkam fi Usuli'l-Ahkam*, I/145

²⁴ İbnu'l Cevzi, Ebu l-Ferec Abdurrahman, *Telbisu'l-İblis*, s. 16; M. Accac el-Hatip, *es-Sunnet-u Kable-t-Tedvin*, s. 18; el-Eşqar, *Ef'alu'r-Rasul*, I/18

²⁵ M. Ahmed. H. Abd-u Rabbih, *es-Sunnet-u'n-Nebeviyye*, s. 25

²⁶ Kırbasoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 63

Zikredilen sünnet tanımlarının bu eksiklikleri sebebiyle, Peygamber sünnetinin sağlıklı bir şekilde anlaşılmasını engellediği kanaatindeyiz. Sünneti sadece ilim adamlarının inceleme konusu yapacakları bir şey değil, bir zihniyet ve dünya görüşü olarak telakki ediyoruz.²⁷ Sünnet fert planında, Hz. Peygamber (s.a.v.) gibi yaşamak olduğu kadar, çağımızda oluşturulacak bir toplum modelinin dayanağı²⁸ olarak algılanmalıdır. Alemlere rahmet olarak gönderilen²⁹ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünneti insanlığa bu zihniyetle sunulursa, gerçek amacına ulaşmış olabilir. Birçok kültürel kalıntının ve adetlerin sünnet olarak telakki edilmesinin altında yatan sebebin bunun yapılmamış olması olduğu kanaatindeyiz.

Kur'an ile Sünnet'in birbirlerinden ayrı olarak düşünülmesi de sünnetin "nihai amacına" ulaşmasını engeller. Bu yüzden Kur'an ve Peygamber Sünneti bir bütün olarak ele alınmalıdır. "Zira O'nun sünnetinin, yani ortaya koyduğu model'in temel dayanağı bizzat Kur'an'dır; diğer bir ifade ile sünnet temelde Kur'an'dan kaynaklanmıştır."³⁰ Hz. Aişe "O'nun ahlakı Kur'an-ı Kerim idi"³¹ diyerek, Peygamber'in Kur'an'ın ete, kemiğe bürünmüş şekli olduğu gerçeğini dile getirmektedir.

İşte saydığımız bu eksikliklerinden dolayı, klasik sünnet tanımlarının yerine Kırbaçoğlu'nun ortaya koyduğu tanımın, sünnetin nihai amacına ulaşılması açısından daha tutarlı olduğunu düşünmekteyiz.

Kırbaçoğlu, sünneti şu şekilde tanımlamaktadır: Sünnet, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendi döneminde İslam Toplumu, akide, ibadet, tebliğ, siyaset, ekonomi, eğitim, ahlâk, hukuk gibi çeşitli alanlarda; kısacası bireysel, toplumsal ve evrensel olmak üzere hayatın her alanında yönlendirip yönetmede, Kur'an başta olmak üzere esas aldığı ilke ve prensipler bütünü, oluşturduğu bir "zihniyet" ya da "dünya görüşü"³² ve bunun ifadesidir.

1.2. SÜNNETİN BAĞLAYICILIK YÖNÜNDEN SINIFLANDIRILMASI

Yukarıda verdiğimiz tanımlardan da anlaşıldığı gibi Sünnet, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) örnek davranışlarından (söz, eylem ve onaylamalarından) ibarettir. Bireysel, toplumsal ve evrensel boyutları ve hedefleri

²⁷ Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 64

²⁸ Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 65-66

²⁹ 21, Enbiya, 107

³⁰ Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 84

³¹ Muslim, 6 Musafirin, 18 H. No: 139 (I/513)

³² Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 90

bulunan bu en güzel örnek durumundaki davranışları hayata geçirebilmek için, önce Kur'an-ı Kerim'de bu örnek davranışların mahiyeti tesbit edilmelidir. Aynı şekilde Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili eserler ve ondan gelen rivayetlerin de çok iyi bir şekilde bilinmesi zaruridir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünneti içinde yer alan uygulamaların tümünün bağlayıcılık özelliğine sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu yüzden O'ndan (s.a.v.) gelen haberlerin bir kısmı *vücub* ifade ederken bir kısmı *nedbe* bir kısmı da *mübah*lığa delalet etmektedir. Bundan hareketle sünnetin bağlayıcılık özelliği olan hükümlerinin bağlayıcılık özelliği olmayan hükümlerinden ayırt edilmesi zarureti vardır. Ancak bu sayede adetle ibadet (gelenek-din) birbirinden ayrılabilir, bazı geleneklerin insanlara din olarak sunulmasından vazgeçilir.

Müslümanlar arasında, masada değil de yerde yemek yemek, sarık bağlamak, sakal bırakmak gibi bazı uygulamalar insanlara bağlayıcı sünnet olarak sunulmaktadır. Halbuki Hz. Peygamber'in (s.a.v.) giydiğinden giymek, yediğinden yemek sünnetin bizler için bağlayıcı olan hükümlerinden değildir. Zira bu tür davranışlar Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kişisel özelliklerinden ve içinde yaşamış olduğu toplumun adetlerinden kaynaklanmaktadır.³³ Bizce bu tür davranışların insanlarca sünnetin bağlayıcı hükümlerinden sayılmasının sebebi, Hz. Peygamber'den gelen her şeyin bağlayıcı olarak kabul edilmesidir.

Bu tür yanlış anlayışlardan kurtulmak için anılan tasnifin yapılması zaruridir. Eğer bu yapılırsa, sanıyoruz ki, İslam'ı gerçek mahiyetiyle anlama imkanı doğar. Böylece Allah'ın dinine karışan kültürel muhtevanın İslam diye algılanmasının önüne bir nebze de olsa geçilebilir.

Müslümanlar, gerçekten, orijinal haliyle Peygamber'e inen İslam'ı anlamak durumundadırlar. Günümüzün din bilginleri "neyin esas itibariyle İslamî, neyin ise sadece tarihî bir mahiyet arz ettiğine karar vermek zorundadırlar."³⁴ Bu yolla insanların ortaya koydukları şeylerden oluşan adetler ile Allah'ın katından olan ibadetlerin³⁵ (gelenek ile dinin) birbirine karışması engellenebilir. Böylece insanlar sağlıklı bir din ve sünnet anlayışına kavuşurlar.

Müslüman alimlerin eserleri incelendiğinde yukarıda yapılan tasnifin doğru olduğu görülecektir. Zira onlar Peygamber'in (s.a.v.) sünnetini

³³ el-Kardavî, *Yusuf, Sünneti Anlamada Yöntem*, s. 47-48

³⁴ Fazlurrahman, *İslam*, s. 348

³⁵ Gazzali, Muhammed, *Nebevî Sünnet*, s. 179

bağlayıcı olanlar ve olmayanlar diye gruplandırmaktadırlar. İbn Kuteybe (ö.276/889) Peygamber'in sünnetini üç gruba ayırmaktadır.³⁶

1- Cebra'il'in Allah'tan getirdiği sünnet. "Kadın halası ve teyzesi üzerine nikahlanamaz"³⁷ hadisi gibi. 2- Allah'ın Rasulullah'a sünnet kılmasını mübah kıldığı, bu hususta kendi görüşüne başvurmasını emrettiği sünnet. Bu nevi sünnette Rasulullah'ın dilediğine -illet (sebe) ve mazerete göre- ruhsat tanıma hakkı vardır. İpeği erkekler haram kılması ve Abdurrahman b. Avf'a -ondaki bir hastalıktan dolayı- ipek kullanması için izin vermesi³⁸ gibi. 3- Peygamber'in te'dib için koyduğu sünnet. Yapmamızda fazilet vardır, terk etmemizde ise sakınca yoktur. Hacamat-tan (kan alma) elde edilen kazançtan³⁹ ve pislik yiyen hayvanın etini yemekten⁴⁰ nehyetmesi gibi.

Birinci ve ikinci gruba giren uygulamalar bağlayıcıdır. Üçüncü gruba girenler ise bağlayıcı değildir.

es-Subkî (ö.771/1370) de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) fiillerini cibillî, beyanî ve muhassas bih olmak üzere üç gruba ayırmaktadır.⁴¹ Celalu'd-Din el-Mahalli (ö.864/1459) bunu şu şekilde açıklamaktadır: "Cibilli (insan olarak, yaratılış özellikleri gereği yaptığı fiiller) kalkmak, oturmak, yemek, içmek gibi. Beyanî, hırsızlık yapanın elinin bilekten kesileceğini belirtmesi gibi. Muhassas bih (Peygambere özgü olan) dörtten fazla evlenmesine izin verilmiş olması gibi. Sadece beyanî olan eylemler bizim için bağlayıcıdır."⁴² el-Amidî (ö.631/1233)⁴³ ile Abdu'l-'Ulâ el-Ensârî (ö.1180/1766)⁴⁴ de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) fiillerini bu üçlü tasnife tabi tutmaktadırlar.

Usulu'l-Fıkha ait eserlerin çoğunda yer alan sünnetin tasnifi konusu çağdaş alimler tarafından da işlenmiştir. Afif Abdu'l-Fettah Tabbare sünneti başlıca iki gruba ayırmaktadır: **Teşrii Olmayan Sünnet : 1- İnsa-**

³⁶ İbn Kuteybe, *Te'vilu Muhtelefi'l-Hadis*, s. 231-233. (Türkçesi için bkz: *Hadis Müdafası*, Trc. Hayri Kırbasoğlu, s. 308-312)

³⁷ Buhari, 67 Nikah, 27 (VI/128). Müslim, 16 Nikah, 4 H. No: 37-39 (II/1029-1030). Ebu Davud, 6 Nikah, 13 (II/224)

³⁸ Buhari, 77 Libas, 29 (VII/46); Ebu Davud, 24 Libas, 12 (IV/50); Muslim, 37 Libas, 2 H. No: 23 (III/1646)

³⁹ Muslim, 22 Musakat, 9 H. No: 40-41 (III/1199)

⁴⁰ Ebu Davud, 22 Et'ime, 25 (III/351)

⁴¹ el-Mahalli, Celalu'd-Din, *Şerh-u Metn-i Cemu'l-Cevami li's-Subkî*, II/97.

⁴² el-Mahalli, *Şerh-u Metn-i Cemu'l-Cevami li's-Subkî*, II/97.

⁴³ el-Amidî, *el-İhkam fi Usuli'l-Ahkam*, I/148 vd.

⁴⁴ el-Ensârî, Abdu'l-'Ulâ, *Fevatihu'r-Rahamut bi şerh-i Musellemi's-Sebut*, II/180 (el- Mustasfa'nın zeylinde basılmıştır.) Ayrıca bu konu eş-Şevkani'nin *İrşadu'l-Fuhul* adlı eserinde çok geniş bir şekilde işlenmiştir. s. 35 vd.

ni ihtiyaçlara binaen Peygamber'den sadır olan uygulamalar. Yemek, içmek vb.2- Kişisel tecrübeye ve toplumsal adetlere dayanan sünnetler. Ziraat ve Tıp'la ilgili olanlar gibi.3- Özel şartlar altında alınmış olan kararlar. Savaşta orduyu yerleştirmek gibi. Bu üç gruba giren sünnetler bizim için bağlayıcı değildir. **Teşrii Olan Sünnet :1-** Tebliğ olarak Peygamber'den sadır olanlar. Kur'an'ın mücmelini açıklaması, helal veya haramı açıklaması gibi. **2-** Hz. Peygamber'in (s.a.v.) siyasi bir lider olarak yaptıkları. Hazine mallarının harcanması gibi. Bunlar siyasi otoritenin iznine bağlıdır. **3-** Yargı (Kada) ile ilgili sünnetler. Buna Peygamber'in hakim olarak verdiği hükümler girer. Bunda da umumi bir bağlayıcılık söz konusu değildir.⁴⁵

Yine çağdaş alimlerden M. Tahir b. Aşur da Hz. Peygamber'in (s.a.v.) söz veya eylem şeklinde meydana gelen uygulamalarını on iki gruba ayırarak geniş bir şekilde işlemektedir. Teşri, ifta, kaza, imarat, hidayet, sulh, el-işaratı ale'l-musteşir, nasihat, talab-u hamli'n-nufus ale'l-ekmel, yüce hakikatleri öğretme, tedib, irşattan soyutlanma.⁴⁶ "İlk üç kategorinin bağlayıcılığı kesin olmakla birlikte diğer gruplar için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Şu hususu da hatırlatalım ki, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetinin azımsanamayacak bir bölümü teşri amaçlı olup, müslümanları bağlayıcı özelliktedir."⁴⁷

Yapılan bu tasnifler dikkate alınırsa birçok tartışmanın önüne geçilebilir. Sünnetin bağlayıcı olmayan hükümlerini terk ettikleri için bazı insanları suçlamanın ne kadar yersiz olduğu anlaşılır. Yalnız, Peygamber'in sünnetini sadece bağlayıcı hükümlerle sınırlandırmak da yanlış olur kanaatindeyiz.⁴⁸ Bu tasnif özellikle hukuki normların tesbiti için son derece gereklidir. Fakat sünnete dayalı bir yaşam tarzını ortaya koymak için sadece bağlayıcı hükümler yeterli olmaz. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetini bir bütün olarak ele almak gerekmektedir. Ancak bu şekilde bireysel, toplumsal ve evrensel olmak üzere bütün boyutlarıyla O'nu örnek alan bir toplum modeli oluşturulabileceğini düşünüyoruz. Zaten O'nun örnekliliği de sadece teşrii konularla sınırlandırılmaz.⁴⁹

⁴⁵ Tabbare, Afif Abdu'l-Fettah, *Ruhu'd-Dini'l-İslami*, s. 466-467

⁴⁶ İbn Âşur, M. Tahir, *İslam Hukuk Felsefesi*, s. 47-65 (Trc. Vecdi Akyüz, M. Erdoğan, İstanbul: 1988)

⁴⁷ Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s.76

⁴⁸ Burada değerli fikirleriyle bizi aydınlatan sayın Bekir Demirkol'a şükranlarımızı sunarız.

⁴⁹ Geniş bilgi için Bak. el-Kurtubî, *el-Cami li Ahkâm'l-Kur'an*, XIV/102-103 (33, Ahzab, 21'in tefsiri)

1.3. SÜNNET'İN DİNDEKİ YERİ VE İŞLEVİ

İslam'ın ana kaynağı olan Kur'an, inanç, ibadet, ahlâk, toplumsal kurallar, insanların birbirleriyle olan ilişkilerinde dikkat edecekleri hususlar gibi insanların ihtiyaç duydukları her konuda temel ilkeleri belirlemektedir. "Sünnet ise bütün bu konularda Kur'an'ın teorik olarak açıklaması, pratik olarak uygulamasıdır. Bundan dolayıdır ki, sünnete uyumak, onun getirmiş olduğu hükümler ve yönlendirmeler ile amel etmek gerekir."⁵⁰ Kur'an'da yer alan çok sayıda ayet de bu gerçeği dile getirmektedirler.

"De ki: Allah ve Rasulüne itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kafirleri sevmez."⁵¹

"Allah'a itaat edin, Peygambere itaat edin... Eğer O'na itaat ederseniz doğru yolu bulursunuz. Peygamber'e düşen sadece açıkça tebliğde bulunmaktır."⁵²

"Allah'a ve Rasulüne itaat edin ki size merhamet edilsin."⁵³

"Kim Rasul'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur."⁵⁴

Ayetlerde geçen "itaat" kelimesi, ister isteyerek olsun ister kerhen olsun, boyun eğerek bir şeyi yerine getirmek anlamındadır.⁵⁵ "Allah'a itaat" kitabındaki emir ve yasaklarına uymaktır. "Peygambere itaat" ise Kur'an dışındaki emir ve yasaklarında ona uymaktır. Eğer Peygamber'e itaat Kur'an'daki emir ve yasaklarla sınırlandırılırsa, ayetlerde yer alan "Rasul'e itaat" emrinin anlamı kalmaz. Zira Peygamber'e itaat, Kur'an'da yer alan emir ve yasaklarda ona itaat olarak kabul edilirse Allah'a itaatın aynısı olmaktadır.⁵⁶

"Eğer herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasulü'ne götürün."⁵⁷

Ayette yer alan "Allah'a götürün" sözünün anlamı, Allah'ın kitabına müracaat etmektir. "Rasulüne götürün" sözünün anlamı ise, Rasulullah hayattayken gidip ona sormak, ölümünden sonra ise O'nun sünnetine müracaat etmektir.⁵⁸ İbn Kayyım (ö.751/2350) insanların "Allah'a götür-

⁵⁰ el-Kardavî, *Yusuf, Sünneti Anlamada Yöntem*, s. 61

⁵¹ 3, Al-i İmran, 32

⁵² 24, Nur, 54

⁵³ 3, Al-i İmran, 132

⁵⁴ 4, Nisa, 80

⁵⁵ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, VIII/14

⁵⁶ eş-Şatibî, *el-Muvafakat*, IV/14

⁵⁷ 4, Nisa, 59

⁵⁸ eş-Şatibî, *el-Muvafakat*, IX/14; el-Kurtubî, *el-Cami li Ahkami'l-Kur'an*, V/261

me”nin O’nun kitabına müracaat etmek, “Rasule götürme”nin ise hayatında kendi şahsına ölümünden sonra sünnetine müracaat etmek olduğunda birleştiklerini belirtmektedir.⁵⁹

“Hayır! Rabbinin hakkı için, onlar aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp sonra da senin verdiği hükme karşı içlerinde bir burukluk duymadan tam anlamıyla teslim olmadıkça inanmış olmazlar.”⁶⁰ Bu ayetin sebab-i nüzulu olarak Zubeyr ile Ensar’dan bir adam arasında toprak sulama konusunda çıkan anlaşmazlık nakledilir. Bundan ötürü Hz. Peygamber’e giderler. Hz. Peygamber, Zubeyr’in lehinde hüküm verir. Diğer şahsın bunu kabul etmemesi üzerine zikrettiğimiz ayet iner. Burada Hz. Peygamber, bir kazai hüküm vermiştir ve bu hüküm Kur’an’da yer almayıp Peygamber’in sünnetindendir.⁶¹ Hal böyle iken yine Allah, Rasulünün hükmüne tam olarak teslimiyeti emretmektedir.

“De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız bana tabi olunuz ki Allah da sizi sevsin.”⁶² Ayette geçen ittiba kelimesinin anlamı birinin izinden gitmektir.⁶³ Peygamber’in izinden gitmek ise onun gibi yaşamaktır. O’nun sünnetini örnek alarak bir toplum modeli oluşturmaktır.

Peygamber’in görevi, sadece kendisine gönderilen vahyi tebliğ etmekten ibaret değildir. O’na aynı zamanda vahyi açıklama görevi de verilmiştir. “İnsanlara, kendilerine indirileni açıklamak için sana da bu Kur’an’ı indirdik”⁶⁴ ayetinde geçen “beyyene” fiili tebliğ etme anlamını içerdiği gibi “açıklama ve izah etme” anlamlarını da ihtiva etmektedir.⁶⁵

“Andolsun ki Allah, aralarında ayetlerini okuyan, onları (kötülüklerden) arındıran, onlara Kitap ve Hikmet’i öğreten bir peygamber göndermekle inananlara lütufta bulunmuştur.”⁶⁶ İmam Şafii, ayette geçen “hikmet”in Kur’an’dan farklı bir şey olup Peygamber’in sünnetine delalet ettiğini belirtmektedir.⁶⁷ Bu görüşün “hikmet”i sınırlandırdığını söylemek mümkündür. Zira hikmet, sünnetten daha kapsamlı olup Hz.Peygamber’in (s.a.v.) Kur’an’ı anlaması, yorumlaması ve uygulaması

⁵⁹ İbn Kayyim, *İ’lamu’l-Muvakki’in*, I/49-50

⁶⁰ 4, Nisa-65

⁶¹ eş-Şafii, *er-Risale*, s. 83

⁶² 3, Al-i İmran, 31

⁶³ İbn Manzûr, *Lisanu’l-Arab*, VIII/ 27

⁶⁴ 16 Nahl-44

⁶⁵ Kırbaçoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 192

⁶⁶ 3, Al-i İmran, 164, Bak. 2, Bakara, 151; 62, Cuma, 2

⁶⁷ eş-Şafii, *er-Risâle*, s.78

olabileceği gibi, bir Müslümanın Kur'an'ı anlaması, yorumlaması anlamına da gelmektedir.”⁶⁸

Zikrettiğimiz ayetlerin ışığında, Sünnetin dindeki yeri kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. İnananlar için sünnete uymak ve ona bağlanmak dini bir zorunluluktur. Zira Peygamber onlar için en güzel örnektir.⁶⁹ Müslümanlar da başlangıçtan beri bunu bu şekilde kabul edip O'na uymuşlardır. Hz. Peygamber (s.a.v.) hayattayken, sahabe karşılaştığı problemlere çözüm bulmak için kendisine müracaat etmiştir; vefatından sonra ise O'nun kendilerine bıraktığı Sünnet'e müracaat etmişlerdir ki, bu uygulama günümüze kadar büyük bir kabul görerek gelmiş bulunmaktadır.

Uygulamasını dini bir zorunluluk olarak telakki ettiğimiz Peygamber sünnetinin son derece önemli olan bazı işlevleri bulunmaktadır. Din'in kolay bir şekilde anlaşılıp yaşanmasını sağlayan bu işlevleri şöyle açıklayabiliriz:

1- Rasulullah'ın sünneti, Kur'an'ın mücmel olan ayetlerini açıklar, umumi lafızlarını tahsis eder, mutlak olanları da takyid eder.

Kur'an'ın bir çok ayetinde yer alan “namaz kılın”⁷⁰ emrini Peygamber ashabına namazın nasıl kılınacağını öğreterek açıklamıştır.⁷¹ Aynı şekilde haccın farz olduğunu belirten ayeti⁷² “Hacla ilgili menasikinizi benden öğrenin”⁷³ şeklinde buyurarak haccın nasıl yapılacağını bizatihi uygulayarak açıklamıştır.

2- Sünnet Kur'an'da Yer Almayan Bazı Hükümler Koymaktadır

Nisa suresinin 22-24 ayetlerinde evlenilmesi yasak olan kadınlar sayıldıktan sonra “Bunların dışındakiler ise size helaldir” şeklinde umum ifade eden bir hüküm dile getirilmektedir. Rasulullah (s.a.v.) “Kadın halası ve teyzesi üzerine evlenemez”⁷⁴ buyurarak buna bir sınırlama getirmektedir. Böylece Hz. Peygamber (s.a.v.) Kur'an'da yer almayan bir

⁶⁸ Geniş bilgi için bkz. Paçacı, Mehmet, *İmam Şafii'nin Metodolojisinde Öznenin (müctehid) Yeri: Hermenutik Bir Eleştiri*, (Sünni Paradigmanın Oluşumunda Şâfi'i'nin Rolü, Haz. M. Hayri Kırbaşoğlu, Ankara 2000 içinde), s.176-177. Ayrıca Bkz. Subhi es-Salih, *Hadis İlimleri ve Istılahları*, s. 262.

⁶⁹ 33, Ahzab, 21, el-Amidi bu ayetle ilgili şöyle bir açıklama yapmaktadır: “Peygamber'i örnek almayan Allah'a ve ahirete inanmış olmuştuk. Bu örnek almanın vacib olduğuna delildir. *el-İhkam*, I/151

⁷⁰ 2, Bakara, 43, 83, 110; 4, Nisa, 77, 102; 22, Hac, 78; 29, Ankebut, 45

⁷¹ Buhari, 10 Ezan, 18 (I/155)

⁷² 3, Al-i İmran, 97

⁷³ Nesai, 24 Menasik, 220 (V/270); Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, III/318-366

⁷⁴ Buhari, 67 Nikah, 27 (VI/128); Muslim, 16 Nikah, 4 H. No: 37-39 (II/1029-1030)

hüküm koyarak hem ayetin koyduğu umumi hükmü açıklamaktadır hem de sünnetin Kur'an'ın sükut buyurduğu konularda hüküm koyduğunun güzel bir örneğini vermektedir.

Aynı şekilde yırtıcı hayvanların⁷⁵ ve tırnaklı kuşların⁷⁶ etlerinin yenmesi de Peygamber tarafından yasaklanmıştır.

3- Sünnet'in Diğer Bir Fonksiyonu da Şatıbî (ö. 790/1388) Tarafından Şöyle Açıklanmaktadır:

“Kur'an helal ve haramın her çeşidini açıklamıştır. Bunların arasında haram mı helal mi olduğu bilinmeyenleri ise sünnetin sahibi (s.a.v.) bir kısmını mücmel, bir kısmını da tafsili olarak açıklamıştır.”⁷⁷ Adiy b. Hatim'in hadisinde avcılıkla ilgili olarak Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: “(Av) köpeklerinin arasına onlardan olmayan bir köpek karışırsa onların yakaladığını yeme. Bilemezsin! Belki de yabancı olan (köpek) onu öldürmüştür.”⁷⁸

Verdiğimiz örnekler açık olarak göstermektedir ki, ister kişisel ister toplumsal boyutta olsun yaşantımızı Kur'an'a göre düzenleyebilmemiz için kesin olarak Peygamber'in sünnetine muhtacız. Her ne kadar bütün sünnetlerin aslı Kur'an'da bulunsa da⁷⁹ Peygamber'in uygulamaları olmadan Kur'an'ı anlamanın⁸⁰ ve yaşamanın mümkün olamayacağı kanaatindeyiz.

1.4. SÜNNET'İN MALZEMESİ (HADİSLER)

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetini anlamak ve ona dayalı bir yaşam modeli oluşturmak için başvurulacak temel kaynaklardan biri de Hadislerdir. Bu sebeple hadisleri “sünnetin malzemesi” olarak nitelendirdiğimiz bu bölümde hadisin tanımı ile sahih ve mevzu hadisler konusunu ele alacağız. Hadis Usulüne dair kitaplarda çok sayıda hadis türü zikredilse de genel olarak hadisler, kabul edilenler ve reddedilenler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadırlar. Biz de konuyu fazla uzatmamak amacıyla ve anketimizde sadece hadisin bu iki türüne yer vermemiz sebebiyle genel olarak kabul edilen sahih hadis ile kesin olarak reddedilen mevzu hadis hakkında bilgi vermekle yetineceğiz.

⁷⁵ Ebu Davud, 22 Et'ime, 33 (III/355); Muslim, 34 Sayd, 3 H. No: 16 (III/1534)

⁷⁶ Ebu Davud, 22 Et'ime-33 (III/355); Muslim, 34 Sayd, 3 H. No:16 (III/1534)

⁷⁷ eş-Şatıbî, *el-Muvafakat*, IV/35

⁷⁸ Buhari, 72 Sayd 8, 9 (VI/220,221); Muslim, 34 Sayd, 1 H. No:2, 3 (III/1529)

⁷⁹ eş-Şafii, *er-Risâle*, s. 92

⁸⁰ Fazlurrahman, *İslami Metodoloji*, s. 21

1.4.1. Hadis'in Sözlük Anlamı

Genel olarak dini veya gayri dini mahiyette tebliğ veya rivayet için kullanılan Hadis⁸¹ Arapça h-d-s (حدث) kökünden gelmektedir. Sözlük olarak eskinin zıddı, yeni ve haber anlamındadır. Çoğulu ise ehadis'tir (احاديث).⁸² Bu kökten türeyen bazı fiiller haber vermek, nakletmek gibi anlamlarda kullanılır.⁸³ Nitekim Subhi es-Salih hadis lafzının hangi anlamda kullanılırsa kullanılsın haber vermek anlamına geleceğini belirtmektedir.⁸⁴

Hadis kelimesi Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendi dilinde de söz ve haber anlamında kullanılmaktadır. "Herhalde sen, onlar bu söze (hadis) inanmıyorlar diye üzüntüden kendini helak edeceksin!"⁸⁵ "Doğru iseler haydi onun gibi bir söz (hadis) getirsinler."⁸⁶ ayetlerinde olduğu gibi. Hz. Peygamber (s.a.v.) Ebu Hureyre'nin "Kıyamet günü senin şefaatine nail olacak en mesud kişi kimdir?" şeklindeki sorusuna "hadis öğrenmedeki aşırı isteğinden dolayı bu "hadisi" Ebu Hureyre'den önce kimsenin sormayacağını bildiğini" söylemiştir.⁸⁷

1.4.2. Hadis'in İstilah Anlamı

İstilah olarak hadis, genelde Hz. Peygamber'e (s.a.v.) izafe edilen söz, fiil ve takrir şeklinde tanımlanmaktadır.⁸⁸ Bazı alimler bu tanıma, Hz. Peygamber'in sıfatlarını, yaratılış özelliklerini ve nubuvvetten önceki hayatına ilişkin haberleri de eklemektedirler. Aynı şekilde sahabe ve tabiilerden gelen haberleri de hadis olarak nitelendirmektedirler.⁸⁹ Her ne kadar sahabe ve tabiinden gelen haberler hadisin tanımına girmiş bulunsa da, bizim için önemli olan Hz. Peygamber'in (s.a.v.) söz, fiil ve takrirleridir. Kısacası hadisi sünnetle aynı anlamda kullanacağız. Zaten çoğu muhaddis de hadisle sünneti aynı anlamda kullanmaktadır.⁹⁰ Öyleyse hadis, sünnetin sözle ifade edilmiş biçimidir⁹¹ diyebiliriz.

⁸¹ *İslam Ansiklopedisi*, V (1) 47, Hadis maddesi

⁸² İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, II/131 vd. (h.d.s.) maddesi

⁸³ Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, s.120

⁸⁴ Subhi es-Salih, *Hadis İlimleri ve İstilahları*, s. 2

⁸⁵ 18, Kehf, 6

⁸⁶ 52 ,Tur, 34; Ayrıca Bak. 39, Zümer, 23; 93, Duha, 11

⁸⁷ Buhari, 3 İlim, 33 (I/33)

⁸⁸ el-Kasimi, Cemalu'd-Din, *Kavaidu't-Tahdis*, s. 61; Subhi es-Salih, *Hadis İlimleri ve İstilahları*, s.1; Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, s.121

⁸⁹ İtr, Nurettin, *Menhecun-Nakdi fi Ulumi'l-Hadis*, s. 26-27

⁹⁰ Subhi es-Salih, *Hadis İlimleri ve İstilahları*, s. 7

⁹¹ Koçyiğit, *Hadis İstilahları*, s.121

1.4.3. Sahih Hadis

Sahih Hadis, adalet ve zapt sahibi olan ravilerin kendileri gibi adalet ve zapt sahibi olan ravilerden muttasıl bir senedle rivayet ettikleri şaz ve mualllel olmayan hadislere denir.⁹² Klasik hadis usulünde genel kabul gören bu tanıma göre, sahih hadiste şu şartların bulunması gerekmektedir:⁹³

1- Ravinin adalet sahibi olması: Adalet, kişiyi takva sahibi yapan yalan ve isyandan uzak tutan bir özelliktir.

2- Ravinin zabt sahibi olması: Ravinin hadisi hafızasında veya kitabında muhafaza edip eksiksiz bir şekilde eda etmesidir.

3- Senedin muttasıl olması: İlk ravisinden son ravisine kadar senedin herhangi bir yerinde kopukluk olmaması.

4- Hadis şaz olmamalıdır: Şaz hadis, güvenilir bir ravinin kendisinden daha güvenilir bir raviye muhalif olarak rivayet ettiği bir hadistir.

5- Hadis mualllel olmamalıdır: Mualllel hadis, görünüşte illetten salim olsa bile, sıhhatini zedeleyen gizli bir illeti ortaya çıkarılan hadise denir.

Hadisçilerin, Sahih Hadis için öne sürdükleri şartlar incelendiğinde hepsinin de senedle ilgili olduğu ve metnin ihmal edildiği görülmektedir. Bu sebeple bir hadis için “sahihtir” denilmesi kesin (kat’î) bir hüküm ifade etmez.⁹⁴ Sadece isnadın zahirine bakılarak bu hükme varılmıştır. Halbuki güvenilir (sika) olan ravi de hata yapabilir ve unutabilir.⁹⁵ Hadis için sahih değildir denildiğinde de hadisin senedinin sahih olmadığı belirtilmektedir.⁹⁶ Zira hadisin sahih olmaması, tamamı senedle ilgili, anılan şartlara göredir.⁹⁷ Dolayısıyla isnadın sahih olması metnin sahih olmasını gerektirmez⁹⁸ kanaatindeyiz. Bunu söylemekle senedle ilgili yapılan çalışmaları ciddiye almamak gibi yanlış bir kanaatte olduğumuz

⁹² İbn Kesîr, *İhtisaru Ulumi'l-Hadis* (Ahmed M. Şakir şerhiyle) s. 21; en-Nevevî, *et-Takrîb*, s. 21; İbn Hacer, *Şerhu Nuhbeti'l-Fiker*, s.30; el-Kasimi, *Kavaidu't-Tahdis*, s. 121

⁹³ İbn Hacer, *Şerhu Nuhbeti'l-Fiker*, s.31-33; Subhi, es-Salih, *Hadis İlimleri ve Istılahları*, s. 119-120; İtr, Nurettin, *Menhecü'n-Nakdi fi Ulumi'l-Hadis*, s. 242-243

⁹⁴ en-Nevevî, *et-Takrîb*, s. 21

⁹⁵ es-Suyutî, *Tedribu'r-Ravi*, I/75

⁹⁶ en-Nevevî, *et-Takrîb*, s. 21

⁹⁷ İbn Salah, *Ulumu'l-Hadis*, s. 84

⁹⁸ İbn Salah, *Fetava*, I/174-175; “İmamlar dedi ki: İsnadı sahih metni gayri sahih; isnadı gayri sahih, metni sahih; isnadı ve metni meçhul; isnadı ve metni sahih; isnadı ve metni zayıf olmak üzere beş çeşit hadis vardır...” İbn Salah’a, *Ulumu'l-Hadis* adlı kitabında sahih hadislerle ilgili verdiği bilgiler hakkında sorulan bir soruda hadislerin anılan beşli tasnife tabi tutuldukları hatırlatılmaktadır. İbn Salah, *Ulumu'l-Hadis* adlı eserinde verdiği bilgilerle bu taksimata itiraz ettiğini belirtmesine rağmen, Mahmud Ebu Reyeye, *Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması*, (s. 306) adlı eserinde bu görüşü İbn-i Salah’ın görüşüymüş gibi göstermektedir.

anlaşılmamalıdır. Biz sened ile beraber metin üzerinde de en az onun kadar ciddi incelemeler yapılmasının zaruri olduğuna inanıyoruz.

Klasik hadis tenkidi usullerinin gerçeği ortaya çıkarmada yeterli olmadıkları aşikardır. Bu usullere göre verilen hüküm nisbi olmaktan öteye geçmez. Bu vesileyle rivayetleri Kur'anî zihniyetin ışığında değerlendirmek durumundayız.⁹⁹ M. Reşit Rıza'nın bir rivayeti değerlendirirken yaptığı açıklama bunun güzel bir örneğini oluşturmaktadır: "Ricalinin sika olduğu söylene bile Kur'an'ın zahirine aykırı olan bir hadisin senedinin veya alim bir sahabinin sözünün sıhhatine inanmam. Çünkü nice ravi vardır ki, dış görünüşlerine aldanılarak sika oldukları söylenir, halbuki içleri kötüdür. Eğer rivayetler isnad açısından olduğu gibi, metinlerin içeriği açısından da tenkid edilseler metinler birçok senedi iptal eder..."¹⁰⁰

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetini öğrenmenin vazgeçilmez araçlarından olan sahih hadisin tesbitinde son derece dikkatli davranmak durumundayız. Sadece senetle ilgili şartlarla yetinen klasik sahih hadis tanımının yeterli olmadığı kanaatindeyiz. Bu çözüme kavuşturulması zorunlu olan çok önemli bir problemdir. Bizce yapılacak iş, klasik "Sahih Hadis" tanımıyla birlikte aşağıda belirteceğimiz şartların da zikredildiği yeni bir sahih hadis tanımının geliştirilmesidir.

Sahih Hadiste bulunması gereken şartları şöylece sıralayabiliriz:

1- Sahih Hadis Kur'an-ı Kerim'e muhalif olamaz. Hadis (sünnet) Kur'an'a tabidir¹⁰¹ ve onun açıklaması konumundadır. Dolayısıyla açıklamanın açıklanana muhalif olması düşünülemez.

2- Sahih Hadis Mütevatir Sünnet'e muhalif olamamalıdır.¹⁰²

3- Dinin sabit olan asıllarına aykırı bir anlam içermemelidir.¹⁰³

4- Akli gerçeklerle uygunluk içerisinde olmalı,¹⁰⁴ hisse ve müşahadeye dayalı hususlarla çelişmemelidir.¹⁰⁵

⁹⁹ Hatiboğlu, M. Sait, *Hilafetin Kureyşiliği*, (A.Ü. İlah. Fak. Der. S. 22, yıl 1978) s.186

¹⁰⁰ Rıda, Muhammed Reşit, *Tefsiru'l-Menar*, III/141

¹⁰¹ eş-Şafii, *er-Risale*, s. 146. İmam eş-Şafii *er-Risale*'nin bir çok yerinde bu görüşünü değişik vesilelerle tekrarlamaktadır. Bak. *er-Risale*, s. 198, 228, 546. Ayrıca Ebu Hanife ve talebeleri de Hadisin sıhhati için Kur'an'a uygunluğunu şart koşmuşlardır. (Bak. Ünal, Dr. İsmail Hakkı, *İmam Ebu Hanife'nin Hadis Anlayışı*, s. 83-123)

¹⁰² el-Curcani Seyyid Şerif, *Kitabu't-Ta'rifat*, s. 57 Curcani Sahih Hadis'i şu şekilde tanımlamaktadır: "Lafzında bozukluk olmayan, anlamı Kur'an ayetine, mütevatir habere ve icma'a aykırı olmayan ve ravisi adil olan rivayettir."

¹⁰³ el-Kasimi, *Kavaidu't-Tahdis*, s. 82. Müellif İbnu'l-Hansar'dan şöyle bir nakilde bulunmaktadır: "Fakih, Hadisin sıhhatini senedinde yalancı bir ravinin bulunmaması, Kur'an'ın bir ayetine muvafakatı veya şeriatın bazı asıllarına uygun olmasıyla bilir. Bu şartlar fakihin hadisi kabul etmesini ve onunla amel etmesini sağlar."

5- Sözünde bozukluk (rekaket) bulunmamalıdır.¹⁰⁶ Hz. Peygamber (s.a.v.) Arapça'yı son derece güzel konuşurdu. Anlamı bozuk ya da adeta bir şairin sözüne benzeyen rivayetlerin Peygamber tarafından söylenmiş olma ihtimali yoktur.

Saydığımız şartlara aykırı olan bir rivayetin sahih olamayacağı aşikar olduğuna göre "Sahih Hadis" için şöyle bir tanım önerilebilir.

"Sahih Hadis, adil ve zabıt ravilerin muttasıl bir senedle rivayet ettikleri, şaz ve muallel olmayan, anlamı Kur'an'ın genel prensiplerine, Mütevatir Sünnet'e, akli gerçeklere uygun ve lafzında bozukluk bulunmayan hadistir."

1.4.4. Mevzu Hadis

Mevzu hadisi, uydurma ve suni bir söz olup¹⁰⁷ hatayla veya kasten¹⁰⁸ yalan ve iftirayla Rasulullah'a (s.a.v.) nisbet edilen hadistir şeklinde tanımlayabiliriz. Müslümanları uyarmak amacıyla ve mevzu olduğu belirtilmek şartıyla rivayeti caiz olan¹⁰⁹ mevzu hadisi ez-Zehabî (ö.748 h.) ise şöyle tanımlamaktadır. "Metni kaidelere muhalif ve ravisi yalancı olan hadistir."¹¹⁰

Yalan, doğruyu gizlemek, gerçeğe aykırı beyanda bulunmaktır. Bu ise insanların çıkar sağlamak, karşısındaki insanı haksız göstermek için başvurdukları bir yöntemdir. Yalandan uzak durmamızı¹¹¹ emreden Kur'an, insanların yalan yere şahitlikte bulunamayacaklarını¹¹² da açıklamaktadır. Zira gerçekleri saptırmak, doğruları gizlemek, toplumda tedavisi mümkün olmayan yaralar açar. Hz. Peygamber (s.a.v.) de yalan söyle-

¹⁰⁴ Rıda, *Tefsiru'l-Menar*, III/141; Ünal, *İmam Ebu Hanife'nin Hadis Anlayışı*, s. 83-123 Yazar bu eserinde Ebu Hanife ve talebelerinin hadis tercihinde ve tefsirinde dikkat ettikleri yedi husus saymaktadır: "1- Kur'an'a uygunluk. 2- Akla uygunluk. 3- İnsana verilen değer. 4- Kolay ve maslahata uygun olanı tercih. 5- Maksada uygun olanı tercih. 6- Örf'e uygunluk. 7- Zamanla ortaya çıkan gelişmeleri dikkate alma."

¹⁰⁵ Rıda, *Tefsiru'l-Menar*, III/141

¹⁰⁶ el-Curcani, *Kitabu't-Ta'rifat*, s. 57

¹⁰⁷ es-Suyuti, *Tedribu'r-Ravi*, I/274

¹⁰⁸ Abdulfettah Ebu Gudde, *Mevzu Hadisler*, (Çev. Enbiya Yıldırım), s. 57; Ebu Reyeye, Mahmud, *Muhammedi Sünnetin Aydınlatılması*, (Çev. Muharrem Tan) s. 136

¹⁰⁹ İbn Hacer, *Şerhu Nuhbeti'l-Fiker*, s.81; es-Suyuti, *Tedribu'r-Ravi*, I/274

¹¹⁰ ez-Zehabî, *el-Mukize fi ilm-i Mustalahi'l-Hadis*, s. 36

¹¹¹ 22, Hac, 30

¹¹² 25, Furkan,72

menin münafıklığın alametlerinden olduğunu¹¹³ ve kişiyi cehenneme götürecektir bir fiil olduğunu belirtmektedir.¹¹⁴

Son derece zararlı bir fiil olan yalan, Hz. Peygamber (s.a.v.) hakkında söylenirse söylemediği bir söz O'nun tarafından söylenmiş gibi gösterilirse çok daha vahim sonuçlar doğurur. İnsanların inancını zedeler. Allah'ın dinine ondan olmayan şeylerin karışmasına yol açar. Neticede asılsız birçok şey dinin birer prensibi gibi ortaya çıkar.

Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisine iftirada bulunanları, "Her kim benim adıma, kasten yalan söylerse cehennemdeki yerini hazırlasın"¹¹⁵ diyerek uyarmaktadır. Diğer bir rivayette ise "kasten" kelimesi bulunmamaktadır.¹¹⁶ Bu rivayet ister kasten olsun, ister şuuruna varmadan olsun, İslam Dini'nin temel kaynaklarından olan hadislerle yalan karıştırmamanın cezasının cehennem olduğunu ifade etmektedir. Bu hadislerin çok sayıda rivayeti bulunmaktadır.¹¹⁷ Aliyyu'l-Kari mevzu hadislerle ilgili kitabının girişinde bu hadisin yüze yakın rivayetini nakletmektedir.¹¹⁸

1.4.5. Hadis Uydurmanın Sebepleri

Bu kadar sert uyarılar olmasına rağmen, insanlar çok sayıda hadis uydurmuşlardır. Kaynaklarda hadis uydurma sebepleri olarak şu hususlar zikredilmektedir:

1.4.5.a. Siyasi Sebepler

Hz. Osman'ın halifeliği döneminde başlayan ve Hz. Ali'nin halifeliği döneminde devam edip Emevi saltanatının doğuşunu hazırlayan siyasi gelişmelerin hadis uydurmada büyük etkisi olmuştur. Bu dönemdeki fikir hareketlerinin mensupları kendi görüşlerini desteklemek amacıyla bazı dayanaklar aramışlardır. Kur'an'da ve sahih sünnette kendilerine yardımcı olacak dayanak bulamayanlar hadis imaline girişmişlerdir.¹¹⁹

¹¹³ Buhari, 2 İman , 24 (I/14) "Münafıklığın alameti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler, söz verdiğinde sözünde durmaz, kendisine güvenildiğinde ihanet eder."

¹¹⁴ Buhari, 78 Edeb, 69 (VII/95); Muslim, 45 Birr 28 H. No:102, 29 H. No:105 (IV/2012,2013) "Yalan kişiyi kötülüğe (fucura) kötülük de kişiyi ateşe götürür..."

¹¹⁵ Buhari, 3 İlim, 38 (I/36)

¹¹⁶ Buhari, 3 İlim, 38 (I/35)

¹¹⁷ Bak. Muslim, 53 Zühd, 16 H. No:72 (IV/2299); Ebu Davud, 20 İlim, 4 (III/320); Tirmizi, 34 Fiten, 70 (IV/454); 42 İlim 8 (V/34); Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, II/47,83, 133, IV/47, 100, 156, 201

¹¹⁸ el-Kari, Ali, *el-Esraru'l-Merfua fi Ahbari'l-Merdua*, s. 40-70

¹¹⁹ Ebu Gudde, Abdulfettah, *Mevzu Hadisler*, s. 57

Şia, hilafetin Hz. Ali'ye vasiyet edildiğini ispat etmek için çok sayıda hadis uydurmuştur.¹²⁰ Şia'nın bu görüşüne katılmayanlar ise Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın faziletleriyle ilgili hadisler uydurdular.¹²¹ Siyasi amaçlı hadis uydurma faaliyeti Emeviler döneminde de devam etmiştir. Muaviye ve saltanatın merkezi olan Şam'ın faziletiyle ilgili çok sayıda hadis uydurulmuş¹²² olması bunun kanıtı olarak ifade edilebilir. Yine Kureyş'in siyasi gücünü geliştirmek amacıyla tedavüle sokulan hadisleri de bu kategoride düşünebiliriz.¹²³

1.4.5.b. İslam Düşmanlığı

İslam'ın kısa sürede çok geniş topraklarda hakim olmasını hazmedemeyenler olmuştur. Bu insanlar kılıçla yapamadıklarını hadis uydurmak suretiyle yapmaya çalışmışlardır. Zındık olarak nitelendirilen bu grub, müslümanların inançlarını bozmak, zihinlere şüphe sokmak ve dinle oynamak amacıyla çok sayıda hadis uydurmuşlardır.¹²⁴ İbn Ebi'l-Avca' adındaki zındık, helali haram, haramı da helal yapan dört bin civarında hadis uydurduğunu itiraf etmiştir.¹²⁵

1.4.5.c. Mezheb Taassubu

Bir ucu menfaata da dayanan mezheb taassubu, başka düşüncelerin varlığına tahammül edemeyen insanlar tarafından güdülmüştür. Kelam mezheplerinde olduğu gibi fıkhî mezheplerde de hizipleşmeler ortaya çıkmıştır. Her grup kendi mezhebini üstün göstermek ya da karşısındakinin mezhebini küçük düşürmek amacıyla birçok hadis uydurmuştur.¹²⁶ İmam Şafii hakkında uydurulan "Ümmetim için İblis'ten daha zararlıdır"¹²⁷ hadisi bunun bir örneğini oluşturmaktadır.

1.4.5.d. İyi Niyet ve Cehalet

Bir takım zahidler, sözüm ona, dine teşvik etmek amacıyla hadis uydurmuşlardır. Kur'an'da ve Sahih Sünnette yer alan terğîb ve terhîb (özendirme ve sakındırma) ile ilgili ayet ve hadisleri yeterli görmeyen

¹²⁰ İbnu'l-Cevzi, *el-Mevduat*, I/286 vd; es-Suyuti, *el-Leali'l-Masnua*, I/323

¹²¹ İbnu'l-Cevzi, *el-Mevduat*, I/303-337; es-Suyuti, *el-Leali'l-Masnua*, I/286 vd.

¹²² Ebu Reyze, *Muhammedi Sünnetin Aydınlatılması*, s.143

¹²³ Geniş bilgi için Bak. Hatiboğlu, *Hilafetin Kureyşiliği*, (A.Ü.İ.F. Der. 23. sayı, yıl-1978)

¹²⁴ İbnu'l-Cevzi, *el-Mevduat*, I/37

¹²⁵ İbnu'l-Cevzi, *el-Mevduat*, I/37

¹²⁶ İbnu'l-Cevzi, *el-Mevduat*, I/38; Geniş bilgi için Bak. Kandemir, M.Yaşar, *Mevzu Hadisler*, s. 42-48

¹²⁷ el-Aclunî, *Keşfu'l-Hafa*, I/33-34

bazı zahidler ve sufiler, cehaletlerinden dolayı, çok sayıda hadis uydurmuşlardır.¹²⁸ Bu insanlar kendilerinin hakikat olarak düşündükleri şeylerin mutlak hakikat olacağı düşüncesiyle kendi düşüncelerini Hz. Peygamber'e (s.a.v.) söyletmişlerdir. Bu tür insanlar genelde halkın güvenini kazanmış insanlar olduklarından dolayı, uydurdıkları hadisler kolaylıkla kabul görmüştür. Onların yalan söyleyebileceklerine, hele hele hadis uyduracaklarına ihtimal veremeyen müslüman halkın bu güvenleri sayesinde çok sayıda uydurma hadis, sahih olarak rağbet görmüştür.

Gulamu Halil, zühd ehli çok meşhur bir insandı. Öldüğünde Bağdat çarşıları onun yasını tutmak için kapatıldı. İşte bu zata rekaik hadislerini nereden aldın diye sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: “İnsanların kalplerini yumuşatmak için uydurduk.”¹²⁹ Bu zat dürüstlük gösterip bu itirafta bulunmuş. Acaba bu dürüstlüğü gösteremeyenlerin hadislerine ne yapacağız!

1.4.5.e. Maddi Çıkar Sağlama

Sultanlara ve idarecilere yaranmak, maddi menfaat sağlamak isteyen bazı insanlar da hadis uydurmuşlardır. Gıyas b. İbrahim'in Halife Mehdi'nin (158-169 h.) huzuruna çıkıp onun güvercinlerle oynadığını görmesi üzerine uydurduğu hadis¹³⁰ bunun güzel bir örneğini oluşturmaktadır.

1.4.5.f. Vaizler ve Kıssacılar

Bir kısım vaizlerin ve kıssacıların insanların nezdinde kabul görüp va'z ve meclislerine fazlaca insan çekmek amacıyla çok sayıda hadis uydurdıkları belirtilmektedir. Bu insanlar, ne kadar çok insan toplarlarsa ve onları ne kadar çok ağlatabilirlerse o ölçüde bahşiş kazanırlardı. Bu amaçla da akla hayale gelmeyecek şeyleri de Hz. Peygamber'e (s.a.v.) söyletmişlerdir.¹³¹

¹²⁸ İbnu'l-Cevzî, *el-Mevduat*, I/39

¹²⁹ İbnu'l-Cevzî, *el-Mevduat*, I/40. Yine bu konuyla ilgili olarak Kur'an'ın faziletiyle ilgili hadisi Nuh b. Ebi Meryem'in, insanların Ebu Hanife'nin fıkıhı ve İbn İshak'ın *Meğazi'si*yle meşgul olup Kur'an'dan yüz çevirmeleri üzerine uydurduğu nakledilmektedir. (Bak. İbnu'l-Cevzî, *el-Mevduat*, I/41) Fakat Ahmet Naim bunun Nuh b. Ebi Meryem'e yapılmış bir iftira olduğunu belirtmektedir. (Bak. *Tecrid-i Sarih Mukaddimesi*, s. 285 vd.)

¹³⁰ İbnu'l-Cevzî, *el-Mevduat*, I/42

¹³¹ Kıssacılarla ilgili geniş bilgi elde etmek için, bu konuya tahsis edilmiş şu iki esere bakılabilir: İbnu'l-Cevzî, *Kitabu'l-Kussas ve'l-Müzekkirîn*, Beyrut: 1988; es-Suyutî, *Tahziru'l-Havas min Ekazi-bi'l-Kussas*, Beyrut: 1984.

1.4.5.g. Meşhur Olma İsteği

Çevresine bilgiçlik taslayıp, meşhur olmak isteyenler hiç duyulmamış hadisi rivayet ediyor, dedirtmek amacıyla hadis uydurmuşlardır.¹³²

1.4.5.h. Yanılma

Bazı raviler kitaplarından ezbere rivayette bulunurlarken yanılmışlardır. Bazıları da ömürlerinin sonunda hafızasının zayıflaması sonucunda bazı asılsız rivayetlerin yayılmasına yol açmışlardır. Bir kısım raviler de hatayı yanılarak naklederler. Sonra kendilerine doğru şekli ulaşsa da kendilerine hata nisbet edilmesin diye, yanlışlarından dönmemektedirler.¹³³

1.4.6. Hadisin Mevzu Olduğunu Gösteren Genel Kaideler

Bir hadisin senedinde yalancı bir ravi bulunursa hadis mevzu addedilir. Söz konusu bu kuralın dışında kalan aşağıda sayacağımız hususlara aykırı rivayetler de mevzu olarak addedilir. Hadisçiler Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından söylenmiş bir sözün aşağıdaki genel prensiplere muhalif olamayacağı fikrindedirler. İşte bu prensipler şunlardır:

1- Rivayet edilen hadis Kur'an'ın açık hükümleriyle uygunluk içerisinde olmalıdır.

2- Mütevatir ve Meşhur hadise aykırı olmamalıdır. Hadis mütevatir ve sahih sünnetin açık hükümleriyle uyuşmuyorsa sahih olmaz.

3- Kesin akli gerçeklere uygunluk

4- Tecrübeye ve görmeye dayalı gerçeklere uygunluk

5- Tarihi gerçeklere uygunluk

6- Hadisin sözünün, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözüne benzemeyecek kadar adi ve basit olmaması. İçinde komik ifadelerin bulunmaması.

7- Rivayetin sözü dil bakımından bozuk olmamalı. Zira Hz. Peygamber son derece düzgün konuşurdu.

8- Küçük bir amel karşısında çok büyük sevap veya ceza vadeden hadisler mevzudur.

9- Hadis, Peygamber (s.a.v.) tarafından bir topluluğun önünde söylendiği halde, onu sadece bir kişinin rivayet etmiş olması da hadisin mevzu olduğunu gösteren prensiplerdendir.

10- Hadis, doktorların reçetesine benzememelidir.

¹³² İbnu'l-Cevzî, *el-Mevduat*, I/43; el-Ezherî, Muhammed el-Beşîr Zafir, *Tahziru'l-Muslimîn*, s. 52

¹³³ İbnu'l-Cevzî, *el-Mevduat*, I/36

11- Hızır'ın (a.s.) yaşadığına ve Hz. Peygamber'le (s.a.v.) görüşmüş olduğunu ifade eden hadisler uydurmadır.

12- Mübarek gün ve gecelerin varlığına ve bu zamanlarda yapılacak ibadetlerle ilgili hadisler uydurmadır.

13- Akılla ilgili, onun faziletini anlatan, sahih hiçbir hadis yoktur.¹³⁴

Sonuç olarak, bir hadisin sahih olduğunu söylemek için hem sened hem de metin yönünden tenkide tabi tutmak zorunluluğu vardır. Metin tenkidi yapılırken yukarda zikrettiğimiz hususlara riayet edilmelidir. Bir hadisin metni bu hususlara aykırı ifadeler ihtiva ediyorsa, bu hadis hangi kaynakta bulunursa bulunsun, onun sahih olduğuna hükmedilemez kanaatindeyiz.

¹³⁴ Konuyla ilgili geniş bilgi için Bak. İbn Kayyım el-Cevzîyye, *el-Menaru'l-Munîf fi's-Sahîhi ve'd-Daîf*, Daru'l-Besair el-İslamiyye, Beyrut: 1994, s. 43-140; es-Suyutî, *Tedribu'r-Ravi*, I/275-276. Ayrıca el-Aclunî, *Keşfu'l-Hafa'* da (s.149 vd) mevzu hadisleri ihtiva eden konularla ilgili uzun bir liste vermektedir.

II. BÖLÜM

VERİLERİN ANALİZİ

2.1.DENEK İMAMLAR HAKKINDA BİYOGRAFİK BİLGİLER

Anketimizin ilk on altı sorusu imamlar hakkında biyografik bilgileri öğrenmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Bu sebeple de bu bölümde sorduğumuz sorulara aldığımız cevaplar ışığında denek imamların çalıştıkları il, yaş, medeni hal, öğrenim durumları, oturdukları ev, kullandıkları tüketim araçları vb. konularda bilgi verilecektir. Elde ettiğimiz bulguları D.İ.B.'nın 1994 yılı istatistikleriyle de karşılaştıracamız.

Soru 1. Göreviniz.

Tablo 1: Ankete Katılanların Görevlerine Göre Dağılımları

Görev	Sayı	Yüzde
İmam	189	88.7
Vekil imam	17	8.0
Başka	6	2.8
Cevap vermeyen	1	0.5
Toplam	213	100.0

Anketimize toplam 213 kişi katılmıştır. Bunların 189'u (% 88.7) İmam, 17'si (%8.0) vekil imamdır. 6 kişi (%2.8) başka şıkkını işaretlemiştir. Bir kişi ise (%0.5) bu soruya cevap vermemiştir. Başka şıkkını işaretleyenlerden iki tanesi müezzin bir tanesi emekli imam, üç tanesi ise fahri imam olarak görev yapmaktadırlar. Anketleri dağıtırken sadece imamların katılmasını söylediğimizde anketlere cevap veren iki müezzin görevli bulundukları camilerde kendilerinden başka görevli olmadığından imam olarak görev yaptıklarını belirttiler.

Soru 2: Çalıştığınız il**Tablo 2: İmamların görev yaptıkları illeri göre dağılımları**

İli	Sayı	Yüzde
Ankara	150	0.4
Şırnak	62	29.4
Cevapsız	1	0.5
Toplam	213	100.0

Ankete katılanlardan 150 kişi (%70.4) Ankara'da 62 kişi (% 29.1) Şırnak'ta görev yapmaktadır. Bir kişi ise bu soruya cevap vermemiştir. Ankara'da görev yapanların 140 tanesi (% 93.3) imam 8 tanesi (% 5.3) vekil imam olduklarını belirtmektedir. Başka şıkkını işaretleyen 2 kişi (% 1.3) müezzin olduklarını ifade etmektedir. Şırnak'ta görev yapanların ise 48'i imam (% 77.4), 9'u (% 14.5) vekil imam olarak görev yapmaktadır. 4 kişi (% 6.5) başka şıkkını işaretlerken 1 kişi (% 1.6) da bu soruya cevap vermemiştir. Başka şıkkını işaretleyenlerin 3 tanesi fahri imam, bir tanesi ise emekli imam olduğunu belirtmektedir.

Soru:3. Yaşınız.**Tablo 3: İmamların yaşlarına göre dağılımları**

Yaş Grupları	Sayı	Yüzde
20-25	22	10.3
26-30	50	23.5
31-35	38	17.9
36-40	31	14.3
41-45	25	11.6
46-50	20	9.4
51-55	15	7.1
56-ve yukarısı	5	2.4
Cevap vermeyen	7	3.3
Toplam	213	100.0

Görüldüğü gibi en çok yoğunluk 26-30 yaş gruplarındadır. İmamlardan 50 kişi (% 23.5), 26-30 yaş grubundandır. Genelde imamlarımızın genç oldukları söylenebilir. Zira ankete katılanların 141 tanesi (% 66), 20-40 yaş grubuna girerken sadece 65 kişi (%30.5), 41-56 ve yukarısı yaş grubuna girmektedir. Şunu da belirtelim ki sadece 5 kişi (% 2.4), 56 ve yukarısı yaş grubuna girmektedir. 7 kişi (%3.3) ise bu soruya cevap vermemiştir. Bunun illere göre dağılımına baktığımız zaman Şırnak'ta

imamların 27'sinin (%43.4), 20-30 yaşları arasında olduğunu görüyoruz. Ankara'da ise bu grupta olanlar % 30'u oluşturmaktadırlar. Ankara'da görev yapanların daha yaşlı olmalarının altında yatan sebep, göreve yeni başlayanların genelde kırsal kesime gönderilmesi olabilir kanaatindeyiz.

Tablo 4: 1994 Yılı İstatistiklerine Göre D.İ.B. Personelinin Yaşlarına Göre Dağılımları¹⁶²

Yaş Grupları	Sayı	%
18'den küçük	19	0.025
18-23	5479	7.32
24-29	18973	25.38
30-35	20735	27.73
36-41	12647	16.95
42-47	8532	11.41
48-53	5291	7.07
54-59	2270	3.03
60 ve yukarısı	809	1.08
Toplam	74755	100.0

Görüldüğü gibi yoğunluk 24-41 yaş grubundadır. Bu rakamlar bizim bulduğumuz rakamlara yakındır. (Tablo-3)

2.1.1. İmamların Medeni Halleri

Anketimizin 4., 5. ve 6. soruları imamların medeni halleriyle ilgiliydi.

Soru 4. Medeni Haliniz

Tablo 5: İmamların Medeni Hallerine Göre Dağılımları

Medeni Hal	Sayı	%
Evli	191	89.7
Bekar	17	8.0
Dul	---	---
Cevap Vermeyen	5	2.3
Toplam	213	100.0

Ankete katılan imamların %89.7'si evli, %8.0'i bekarıdır. Bu rakamlar D.İ.B. bünyesinde çalışan personelin medeni halleriyle ilgili 1994 yılı istatistiklerinden (Tablo-6) az da olsa farklıdır. Bu fark araştırmamızın dar bir bölge ile sınırlı olmasından kaynaklanabilir. Ayrıca Tablo-6'daki

¹⁶² *Diyanet İşleri Başkanlığı 1994 Yılı İstatistikleri*, İstatistik No: 5, Ankara 1995.

rakamlar Diyanet İşleri Başkanlığının tüm personeline ait iken bizim bulduğumuz rakamlar sadece imamlara aittir.

Tablo 6: 1994 Yılı İstatistiklerine Göre D.İ.B. Personelinin Medeni Halleri¹⁶³

Medeni Durum	Sayı	%
Evli	70406	94.18
Bekar	4080	5.45
Dul	269	0.35
Toplam	74755	100.0

5. soruda imamlara kaç defa evlendiklerini sorduk. Bu soruya cevap veren 185 kişiden 177'si (%83) bir defa, 7'si (%3.2) iki defa ve birisi (%0.5) ise üç defa evlendiğini belirtmiştir.

6. soruda “Evli iseniz şimdi kaç eşiniz var?” diye sorduk. Sadece 5 kişi iki tane eşinin olduğunu belirtmektedir.

Ankara’da görev yapanların %90’ı evli iken Şırnak’ta evli olanların oranı %88.7’dir. Ankara’da sadece 3 kişi (%2.3) iki defa evlendiğini söylerken, Şırnak’ta 4 kişi (%7.7) iki defa, 1 kişi de (%1.9) üç defa evlendiğini söylemektedir. Ayrıca Ankara’da şu anda birden fazla eşi olan imam bulunmazken, Şırnak’ta 5 kişinin (%9.1) iki eşinin olduğunu tesbit etmiş bulunmaktayız.

Ankara’da bütün imamların tek ešli olmalarının muhtemel sebepleri şunlar olabilir: Ekonomik şartlar, toplumsal baskı ve büyükşehirlerde yaşayan kadınların kendilerini daha iyi bir şekilde savunabilmeleri. Şırnak’ta halk arasında birden fazla evli olmak normal olarak karşılandığından imamlar arasında da birden fazla ešli olanların bulunması doğaldır.

2.1.2. İmamların Meslekteki Kıdemleri

Anketimizin 7. sorusu şöyledir: Meslekteki toplam kıdeminiz (lütfen ay ve yıl olarak belirtiniz). İmamlardan 6 kişi bu soruyu kadro derecesi olarak anlamış olup soruya yanlış cevap vermiştir. İmamlardan birisi de meslekte daha birinci ayını bile doldurmamış olduğunu belirtmiştir.

¹⁶³ D.İ.B.’nin a.g. istatistikleri.

Tablo 7: İmamların Meslekteki Kıdemlerine Göre Dağılımları

Kıdem (Yıl Olarak)	Sayı	%
1-5	40	18.7
6-10	39	18.3
11-15	34	16.1
16-20	27	12.6
21-25	21	9.9
26-30	17	7.9
31 ve Yukarısı	2	0.9
Cevapsız	33	15.5
Toplam	213	100.0

Ankete katılanlardan 141 kişinin (%66) 20-40 yaş grubuna dahil oldukları hatırlanırsa, bu tabloya göre 140 (%65.7) kişinin 1 ile 20 yıl arası hizmet yapmış olanlar grubuna dahil olmaları kolayca anlaşılır. Meslekteki kıdem açısından illere baktığımızda Şırnak'ta görev yapanların 22'si (%35.6) 1-5 yıl grubuna girerken; Ankara'da bu gruba girenler 18 kişidir (%12.0). Ankara'da yoğunluk 6-10 yıl grubunda görülmektedir. Bu gruba 35 kişi (%22.4) dahil olurken Şırnak'ta bu gruba girenlerin sayısı 4'tür (%6.4). Yukarda deneklerin yaşlarını incelerken Şırnak'ta daha genç bir nüfusun hizmet verdiğini ve bunun muhtemel sebebinin göreve yeni başlayanlara büyük merkezlerde görev verilmemesinin olduğunu belirtmiştik. Bu sebebi, Şırnak'ta görev yapanların çoğunluğunun görevinde yeni olmaları durumunu da açıklayabilir. Muhtemel bir diğer sebep de eğitim imkanları olabilir. Ankara'da İmam-Hatip Liselerinde okuyan öğrencilerin, büyük şehrin imkanları sayesinde, bir yüksek okula devam etme şansları Şırnak'taki öğrencilere oranla daha yüksektir. Zira Şırnak'taki öğrenci, Lise'de Ankara'daki öğrenci kadar iyi bir eğitim alamadığından ÖSS ve ÖYS'de fazla başarılı olamamaktadır. Bu sebeple de ilk fırsatta göreve başlamaktadır.

İmamların meslekteki kıdemleriyle ilgili olarak bulduğumuz rakamları D.İ.B.'nin istatistikleriyle (Tablo-8) karşılaştırdığımızda aradaki farkın fazla olmadığı görülmektedir.

Tablo 8: 1994 Yılı İstatistiklerine Göre D.İ.B. Personelinin Meslekteki Kıdemlerine Göre Dağılımları¹⁶⁴

Meslekteki Kıdem Süresi	Sayı	%
1 Yıldan az	2450	3.27
1-5 yıl	13710	18.33
6-10 yıl	23384	31.28
11-15 yıl	13126	17.55
16-20 yıl	10476	14.01
21-25 yıl	7390	9.88
26-30 yıl	3345	4.47
31 ve yukarısı	874	1.16
Toplam	74755	100.0

2.1.3. İmamların Öğrenim Durumları

Anketimizin 8., 9. ve 10. soruları imamların öğrenim durumlarını öğrenmeğe yönelik sorulardan oluşmaktadır.

Soru 8: Öğrenim Durumunuz

Tablo 9: İmamların Öğrenim Durumları

Mezun Olduğu Okul	Sayı	%
İlkokul	4	1.9
Ortaokul	6	2.8
Lise	10	4.7
İ.Hatip I. Devre	10	4.7
İ.Hatip II. Devre	16	7.5
İmam-Hatip Lisesi	90	42.3
Yüksekokul	68	31.9
Cevap Vermeyen	9	4.2
Toplam	213	100.0

Bazı çevrelerin, imamların çoğunluğu ilkokul mezunudur şeklindeki iddialarının doğru olmadığı tabloya ilk bakışta anlaşılmaktadır. İmamlardan sadece 4 kişi (%1.9) ilkokul mezunudur. 6 kişi (%2.8) ortaokul, 10 kişi (%4.7) Lise, 10 kişi (%4.7) İmam-Hatip I. Devre, 16 kişi (%7.5) İmam-Hatip II. Devre, 90 kişi (%42.3) İmam-Hatip Lisesi ve 68 kişi (%31.9) Yüksekokul mezunudur. 9 kişi (%4.2) ise bu soruya cevap vermemiştir.

¹⁶⁴ D.İ.B.'nin a.g. istatistikleri

Yüksekokul mezunlarından 8 kişi (%3.7) İlahiyat Fakültesi, 1 kişi ise Yüksek İslam Enstitüsü mezunu olduğunu belirtmektedir. Geriye kalan 59 (%27.6) kişi ise değişik fakülteleri bitirdiklerini belirtmektedirler. Çoğunluğunu Açık Öğretim Fakültesinin oluşturduğu Yüksekokullar listesinde şu okullar da yer almaktadır. Eğitim Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Makina Mühendisliği, Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi (Arap Dili Böl.), Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Eğitim Enstitüsü.

İmamların öğrenim durumlarının illere dağılımına gelince, Ankara'da görev yapanların öğrenim durumları Tablo-10; Şırnak'ta görev yapanların öğrenim durumları da Tablo-11'de görülmektedir.

Tablo 10: Ankara'da Görev Yapan İmamların Öğrenim Durumları

Mezun Olduğu Okul	Sayı	%
İlkokul	1	0.7
Ortaokul	1	0.7
Lise	9	6.0
İ.Hatip I. Devre	6	4.0
İ.Hatip II. Devre	14	9.3
İmam-Hatip Lisesi	56	37.3
Yüksekokul	56	37.3
Cevap Vermeyen	7	4.7
Toplam	150	100.0

Tablo 11: Şırnak'ta Görev Yapan İmamların Öğrenim Durumları

Mezun Olduğu Okul	Sayı	%
İlkokul	3	4.8
Ortaokul	4	6.5
Lise	1	1.6
İ.Hatip I. Devre	4	6.5
İ.Hatip II. Devre	2	3.2
İmam-Hatip Lisesi	34	54.8
Yüksekokul	12	19.4
Cevap Vermeyen	2	3.2
Toplam	62	100.0

İmamların öğrenim durumuyla ilgili elde ettiğimiz rakamları (Tablo-9) Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1994 yılı istatistikleri ile karşılaştırdığımızda rakamların birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Bunun sebe-

bi, daha önce belirttiğimiz gibi araştırmamızın dar bir çevrede uygulanmış olması ve rakamların sadece imamlara ait olmasına karşılık Tablo-12'deki rakamların D.İ.B.'na bağlı tüm personele ait olması olabilir.

Tablo 12: Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1994 Yılı İstatistiklerine Göre Personelin Öğrenim Durumları¹⁶⁵

Mezun Olduğu Okul	%
İlkokul	10.69
Lise, Ortaokul ve Dengi Okullar	9.13
İmam-Hatip Lisesi	69.92
Yüksekokul	10.26
Toplam	100.0

Biz sorumuzda okulu devam ederek mi yoksa dışardan mı okuduklarını da sorduk. İmamlardan 47'si (22.1) okulu dışardan bitirdiklerini ifade etmektedir. İllere göre baktığımızda Şırnak'ta dışardan bitirenlerin oranının %41.9 gibi oldukça yüksek bir rakamı oluşturduklarını görüyoruz. Ankara'da ise bu oran %14'tür. Bunun sebebi bizce şudur: 9. soruya verilen cevaplarda göreceğimiz gibi Şırnak'ta görev yapan imamların büyük çoğunluğu (48 kişi %77.4) medrese öğrenimi görmüştür. Medresedeki dini öğrenimle meşgul olanlar en fazla ilkokula devam edebiliyorlar. Fakat İmam olabilmek için İmam-Hatip Lisesi mezunu olma şartı getirilince, onlar da dışardan bitirme sınavlarına girip İmam-Hatip Lisesi diploması almaya başladılar.

Soru : 9. Din alanında özel öğrenim gördünüz mü?

Tablo 13: İmamların Din Alanında Özel Öğrenim Görmelerine Göre Dağılımları

	Sayı	%
Özel Öğrenim Gören	125	58.7
Özel Öğrenim Görmeyen	77	36.2
Cevap Vermeyen	11	5.2
Toplam	213	100.0

İmamların 125'i (%58.7) soruya evet, 77'si (%36.2) hayır cevabını vermiştir. 11 kişi ise bu soruya cevap vermemiştir. Şırnak'ta 48 kişi (%77.4) din alanında özel öğrenim gördüklerini belirtirken (Tablo-14) bu oran Ankara'da %51.3'e (Tablo-15) düşmektedir. Ayrıca 10. sorunun ikinci

¹⁶⁵ D.İ.B.'nın a.g. istatistikleri.

bölümünde görüleceği gibi Ankara'daki imamlardan bu soruya evet diyenlerin 38'i Kur'an Kursuna (Hafızlık ya da Tecvid için) gittiklerini belirtmektedir.

Tablo 14: Ankara'da Görev Yapanların Özel Öğrenim Görmelerine Göre Dağılımları

	Sayı	%
Özel Öğrenim Gören	77	51.3
Özel Öğrenim Görmeyen	66	44.0
Cevap Vermeyen	7	4.7
Toplam	150	100.0

Tablo 15: Şırnak'ta Görev Yapanların Özel Öğrenim Görmelerine Göre Dağılımları

	Sayı	%
Özel Öğrenim Gören	48	77.4
Özel Öğrenim Görmeyen	11	17.7
Cevap Vermeyen	3	4.8
TOPLAM	62	100.0

Soru-10. Cevabınız evet ise kaç yıl sürdü? Ve özel öğrenimde hangi ilimleri öğrendiniz?

Tablo 16: İmamların Gördükleri Öğrenim Süresine Göre Dağılımları

Öğrenim Süresi	Sayı	%
1-5 yıl	74	59.2
6-10 yıl	31	24.8
11-15 yıl	11	8.8
16 ve yukarısı	3	2.4
Cevap vermeyen	6	4.8
Toplam	125	100.0

125 kişiden 74'ü (%59.2) 1-5 yıl arası özel öğrenim gördüklerini belirtmiştir. İmamlardan biri 23 yıl biri de 40 yıl şeklinde cevap vermiştir. Herhalde bunlar talebeliğin dışında kendi başlarına kitap okumayı da talebelik saymışlardır.

Sorunun ikinci kısmıyla ilgili cevaplar çok cevaplı tablolar (multiple response) şeklinde verilecektir. Cevaplayıcının birden fazla şıkkı işaretleyebildiği bu sorularda yüzdelerin toplamı 100'ü aşabilir.

17, 18 ve 19. tablolarda sorunun ikinci kısmına verilen cevapların dağılımı verilecektir. 17. tablo 9. soruya evet diyen 125 kişi için genel frekans dağılımını göstermektedir. 18. tablo Ankara'daki ve 19. tablo Şırnak'taki imamların gördükleri ilimlere göre dağılımlarını göstermektedir.

Tablo 17: İmamların Gördükleri İlimlere Göre Dağılımları

İlim adı	Sayı	Cevapların Yüzdesi	Cevap Verenlerin Yüzdesi
Sarf	71	16.2	64.5
Nahv	73	16.7	66.4
Fıkıh	67	15.3	60.9
Tefsir	45	10.3	40.9
Hadis	47	10.8	42.7
Mantık	25	5.7	22.7
Belağat	16	3.7	14.5
Siyer	21	4.8	19.1
Kelam	28	6.4	22.5
Kıraat	44	10.1	40.0

Tablo 18: Ankara'daki İmamların Gördükleri İlimlere Göre Dağılımları

İlim adı	Sayı	Cevapların Yüzdesi	Cevap Verenlerin Yüzdesi
Sarf	36	19.0	55.4
Nahv	35	18.5	53.8
Fıkıh	28	14.8	43.1
Tefsir	14	7.4	21.5
Hadis	13	6.9	20.0
Mantık	6	3.2	9.2
Belağat	2	1.1	3.1
Siyer	5	2.6	7.7
Kelam	12	6.3	18.5
Kıraat	38	20.1	58.5

Tablo 19: Şırnak'taki İmamların Gördükleri İlimlere Göre Dağılımları

İlim adı	Sayı	Cevapların Yüzdesi	Cevap Verenlerin Yüzdesi
Sarf	35	14.1	77.8
Nahv	38	15.3	84.4
Fıkıh	39	15.7	86.7
Tefsir	31	12.5	68.9
Hadis	34	13.7	75.6
Mantık	19	7.7	42.2
Belağat	14	5.6	31.1
Siyer	16	6.5	35.6
Kelam	16	6.5	35.6
Kıraat	6	2.4	13.3

Daha önce belirttiğimiz gibi Şırnak'ta din alanında özel öğrenim görenlerin oranı Ankara'da görev yapanlara göre daha yüksektir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizde bulunan alimlerin klasik medrese sistemini devam ettirmeleri ve bölge halkının dini tahsil yapan talebelerin ekonomik (barınma ve yemek gibi) ihtiyaçlarını karşılamalarının bunda etkisi vardır.

Ankara'da görev yapanların yarısından fazlası (%51.3) din alanında özel öğrenim gördüklerini belirtmektedir. Fakat Tablo-18'de görüldüğü gibi bunların çoğunluğu Kur'an Kursu'na devam etmişlerdir. Kur'an Kurslarında Kur'an Okuma, Tecvid, Hafızlık, Temel Dini Bilgiler gibi dersler verilmektedir. Biz de bu sebeple "Kur'an Kursu'na gittim, Tecvid dersi aldım, Hafızlık kursuna gittim" şeklindeki cevapları Kıraat adı altında topladık.

Şırnak'ta din alanında özel öğrenim görenler arasında Kıraat dersinin fazla yaygın olmadığını görmekteyiz. Bunun yanında diğer ilimleri alanların oranı Ankara'dakilere göre daha yüksektir. Mesela Şırnak'ta 34 kişi (%75.6) Hadis dersi aldığını belirtirken, Ankara'da sadece 13 kişi (%20.0) Hadis dersi aldığını belirtmektedir.

Yalnız şunu da belirtmekte yarar vardır. Tablo-17'de görüldüğü gibi medreselerde daha çok Arapça ve Fıkıh derslerine ağırlık verilmektedir. Fıkıh ilminin de usulünden ziyade furu' kısmının üzerinde çokça durulmaktadır. Bunun sebebi de, günlük yaşamda karşılaşılan problemlerin çözümünde furu' fıkının pratik değerinin daha çok olmasıdır, kana-

atindeyiz. Zira bir imamın cemaatin sorularını cevaplandırması için muhakkak ilmihal bilgilerini almış olması gerekmektedir.

17, 18 ve 19. tablolarla ilgili olarak şunu da ifade edelim: Özel öğrenimde öğrenilen Bedi' Beyan ve Vad' ilimlerini Belağat adı altında topladık.

2.1.4. İmamların Ekonomik Durumları

11'den 16'ya kadar olan sorularımız imamların yaşam şartlarını ve ekonomik durumlarını öğrenmeye yönelik sorulardır.

Soru -11. Oturduğunuz Ev

Tablo 20: İmamların Oturdukları Evler ve Bunun İllere Göre Dağılımı

Ev	ANKARA		ŞIRNAK		Genel Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bana aittir	18	12.0	29	46.8	47	22.1
Kira	24	16.0	20	32.3	44	20.7
Lojman	98	65.3	8	12.9	107	50.2
Başka	5	3.3	4	6.5	9	4.2
Cevap Ver-meyen	5	3.3	1	1.6	6	2.8
Toplam	150	100.0	62	100.0	213	100.0

İmamların 47'si (%22.1) kendi evinde, 107'si (%50.2) lojmanda oturmaktadır. Sadece 44 kişi (%20.7) ev kirası ödemektedir. Başka şikkına cevap verenler de kira vermemektedirler. Zira bu şikkı işaretleyenlerin bir kısmı evin babasına ait olduğunu, bir kısmı da eşine ait olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla imamların diğer kuruluşlarda çalışan memurlara göre konut problemleri oldukça azdır.

Şırnak'ta ev sahibi olanların sayısı 29'dur (%46.8). Ankara'da ise 18 kişi (%12.0) ev sahibidir. Şırnak'ta 20 kişi (%32.3), Ankara'da ise 24 kişi (%16.0) kirada oturmaktadır. Şırnak'ta kirada oturma oranının yüksek olması lojman sayısının azlığından ileri gelmektedir. Zira Şırnak'ta sadece 8 kişi (%12.9) lojmanda oturuyorken, bu sayı Ankara'da 98'e (%65.3) varmaktadır.

Şırnak'ta ev sahibi olanların sayısının yüksek olmasının sebebi ev fiyatlarının Ankara'da olduğu kadar yüksek olmamasıdır. Ayrıca Şırnak'ta büyük aile tipi yaygın olduğundan evlenen erkek çocuğun babasından ayrı oturması oldukça az rastlanan biri durumdur. Babasının evinde oturan imamın evin kendisine ait olduğunu söylemesi de gayet

normaldir. Tabii olarak bu durum ev sahibi olanların sayısını artırmaktadır.

Soru 12. Ek bir işte çalışıyor musunuz?

Tablo 21: İmamların Ek Bir İşte Çalışıp Çalışmamalarına Göre Dağılımları

	Sayı	%
Evet	21	9.9
Hayır	183	85.9
Cevap Vermeyen	9	4.2
Toplam	213	100.0

Ankete katılanlardan 183 kişi (%85.9) ek bir işte çalışmadığını belirtmektedir. Sadece 21 kişi (%9.9) ek bir işte çalıştığını ifade etmektedir.

Soru 13. Cevabınız evet ise lütfen işin cinsini yazınız.

Ek bir işte çalıştığını belirten 21 kişiden 19'unun cevaplandığı bu soruda şu meslekler zikredilmektedir: Gazetecilik, Mali Müşavirlik, Pazarcılık, Ticaret, Tezgahtarlık, Dövizcilik, Seyyar Satıcılık, Şoförlük, Saatçılık, Kooperatif İdareciliği, Oto galericiliği, Gazete Dağıtıcılığı, Gıda Ticareti, Elektrik Malzemeleri Ticareti, Oto Camları, Buzdolabı Tamirciliği ve Cenaze İşleri.

Soru 14. Maaşınızın dışında maddi bir gelirin var mı?

Tablo 22: İmamların Maaşın Dışındaki Maddi Gelirlerine Göre Dağılımları

	Sayı	%
Evet	26	12.2
Hayır	181	85.0
Cevap Vermeyen	6	2.8
Toplam	213	100.0

İmamların %85'i maaşın dışında bir gelirlerinin olmadığını belirtmektedir. Sorumuza evet cevabı veren 26 kişiye maaşın dışında ayda ortalama olarak ne kadar kazandıklarını sorduk (Soru 15). 22 kişinin cevaplandığı bu sorunun cevapları içinde 5 milyondan 50 milyona kadar çıkan değişik rakamlar zikredilmektedir.

Soru 16. Aşağıdaki araçlardan sizde olanları lütfen işaretleyiniz.

Tablo 23: İmamların Kullandıkları Tüketim Araçlarına Göre Dağılımları

Araç	Sayı	%
Buzdolabı	193	90.6
Çamaşır Makinası	130	61.0
Bulaşık Makinası	12	5.6
Televizyon	162	76.1
Elektrikli Süpürge	125	58.7
Otomobil	37	17.4

Tablo 24: Kullanılan Araçların İllere Göre Dağılımı

Araçlar	ANKARA		ŞIRNAK	
	Sayı	%	Sayı	%
Buzdolabı	134	89.3	58	93.5
Çamaşır Makinası	108	72.0	21	33.9
Bulaşık Makinası	12	8.0	---	---
Televizyon	123	82.0	38	61.3
Elektrikli Süpürge	115	76.7	9	14.5
Otomobil	34	22.7	3	4.8

Toplunun genelinde olduğu gibi imam camiasında da buzdolabı en çok kullanılan (193, %90.6) tüketim aracı olarak görülmektedir. İkinci sırada televizyon (162, %76.1), üçüncü sırada ise çamaşır makinası (130, %61) yer almaktadır. 125 kişi (% 58.7) elektrikli süpürge, 37 kişi (%17.4) otomobil ve 12 kişi (%5.6) bulaşık makinasının bulunduğunu ifade etmektedir.

Tablo-24 incelendiğinde buzdolabı hariç bütün araçların Ankara'da daha yaygın olduğu görülür. Özellikle otomobil gibi vasatın üstünde maddi bir gelir gerektiren araçların Şırnak'taki imamlar arasında hiç yaygın olmadığı görülmektedir. Yine aynı şekilde Şırnak'ta hiç bir imamın evinde bulaşık makinası bulunmazken, Ankara'da 12 kişi (%8) bulaşık makinasının bulunduğunu belirtmektedir.

Bu, Ankara'da görev yapan imamların maddi durumlarının Şırnak'taki imamlara göre daha iyi olduğu anlamına gelmez. Büyük şehirde yaşam şartları çok daha zor olmasına rağmen zikrettiğimiz tüketim araçlarının Ankara'da daha yaygın olmasını sosyal etkileşim faktörüyle açıklayabiliriz. İnsanlar komşularında veya bir başka evde gördükleri tekno-

loji ürünlerine kendileri de sahip olmak isterler. Bunun için de kendi ekonomik şartlarını zorlayarak birçok tüketim aracını satın almaktadırlar.

Son olarak şunu da zikretmeden diğer bölüme geçmeyeceğiz: İmamların bir kısmının maddi durumlarıyla ilgili sorulardan rahatsız olduklarını gördük. “Sahip olduğumuz eşyalarla niye ilgileniyorsunuz” diyerek tepkisini dile getirenler oldu. İmamların bir kısmı da bu sorulara cevap vermedi. Bu sebeple maddi durumla ilgili rakamları değerlendirirken bu tutumun düşünülmesi gerekmektedir.

2.2. ARAŞTIRMA BULGULARININ YORUMU

2.2.1. İmamların Kaynak Bilgisi

Anketimizin 17’den 23’e kadar olan soruları, denek imamların Hadis kaynaklarına olan vukufiyetlerini öğrenmeye yönelik sorulardır. Bu sorularda deneklere yaygın olan bazı hadis kitaplarıyla Hadis Usulü ve Hadis Tarihi ile ilgili kitap okuyup okumadıklarını sorduk. Ayrıca 23. soruyu açık uçlu olarak sorup, saydığımız kitapların dışında hadis ile ilgili okudukları kitapların adlarını yazmalarını istedik.

Soru 17. Bulunduğunuz yerde genel olarak okumak istediğiniz eserleri kolaylıkla bulabiliyor musunuz?

Tablo 25: İmamların Okumak İstedikleri Eserleri Bulmalarına Göre Dağılımları

	Sayı	%
Evet	103	48.4
Hayır	89	41.8
Cevapsız	21	9.9
Toplam	213	100.0

İmamlardan 103 kişi (%48.4) istediği eseri kolaylıkla bulabildiğini belirtmektedir. 89 kişi (%41.8) okumak istediği eseri kolaylıkla bulamadığını belirtmektedir. 21 kişi de (%9.9) bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

Ankara’da görev yapan imamlardan 78 kişi (%52.0) istediği esere kolayca ulaşabiliyorken, Şırnak’ta 24 kişi (%38.7) istediği esere kolayca ulaşabilmektedir. Ankara’da istenilen kitapların kolayca satın alınabileceği çok sayıda kitapevinin bulunması aradaki farkın sebebini açıklar kanaatindeyiz. Zira Ankara’da yaşayan bir insan okumak istediği bir kitabı gidip kitapevlerinin herhangi birinde uygun şartlarla satın alabilir. Fakat taşrada yaşayanlar için böyle bir imkandan söz etmek mümkün değildir.

Soru 18. Aşağıda adları yazılı hadis kitaplarını mütalaa ettiniz mi?

Tablo 26: İmamların Kitapları Okumalarına Göre Dağılımları

Kitap Adı	Tamamını Okudum	Kısmen Okudum	Hiç Okumadım	Cevap Vermeyen	Toplam
Buhari	24 11.3	143 67.1	7 3.3	39 18.3	213 100.0
Muslim	17 8.0	88 41.3	16 7.5	92 43.2	213 100.0
Tirmizi	9 4.2	71 33.3	18 8.5	115 54.0	213 100.0
Ebu Davud	9 4.2	56 26.3	21 9.9	127 59.6	213 100.0
Nesai	7 3.3	39 18.3	29 13.6	138 64.8	213 100.0
İbn Mace	8 3.8	42 19.7	25 11.7	138 64.8	213 100.0
Muvatta'	8 3.8	27 12.7	35 16.4	143 67.1	213 100.0
Riyazu's-Salihin	87 40.8	93 43.7	1 0.5	32 15.0	213 100.0
Ramuzu'l Ehadis	20 9.4	36 16.9	25 11.7	132 62.0	213 100.0

İmamların en çok okudukları hadis kitabı İmam Nevevi'nin Riyazu's-Salihin adlı eseridir. 87 kişi (%40.8) bu kitabın tamamını okuduğunu, 93 kişi (%43.7) kısmen okuduğunu belirtmektedir. Riyazu's-Salihin'den sonra en çok okunan kitap ise Sahih-i Buhari'dir. 24 imam (%11.3) Sahih-i Buhari'nin tamamını, 143 imam da (%67.1) kısmen okuduğunu ifade etmektedir. Diğer kitaplar da okunma oranlarına göre şöyle sıralanmaktadır. Sahih-i Muslim (105 kişi), Camiu't-Tirmizi (80 kişi), Sunenu Ebi Davud (65 kişi), Ramuzu'l-Ehadis (56 kişi), Sunenu İbn Mace (50 kişi), Sunenu'n-Nesai (46 kişi), Muvatta'u Malik (35 kişi).

Riyazu's-Salihin ile Sahih-i Buhari'nin en çok okunan kitaplar olmasında, bu kitapların tercümelerinin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanmalarının büyük etkisi olduğu kanaatindeyiz.

Sayıdığımız kitaplar arasında İmam Malik'in Muvatta'ı en az okunan kitap olarak görünmektedir. Bunu Kütüb-i Sitte'nin ön plana çıkarılması ve Muvatta'nın geç tercüme edilmesi gibi sebeplerle açıklayabiliriz.

Tablolarda dikkat çeken bir husus da şudur: Hiç okumadım şikkını işaretleyenlerin sayısı oldukça azdır. İmamların çoğunluğu zikredilen kitaplarla ilgili soruyu cevapsız bırakmıştır. Cevap vermeyenleri de bu kitapları okumamış olarak değerlendirmek gerektiği kanaatindeyiz. Bizce cevap vermeyenler bu kitapları okumadıklarından soruyu okuduktan sonra işaretlemeyip bir sonraki soruya geçmişlerdir. Bu sebeple de hiç okumadım diyenlerin sayısı oldukça az görülmektedir. Fakat cevap vermeyenleri de okumayanlara eklersek zikredilen kitapların, Riyazu's-Salihin ve Sahih-i Buhari hariç, oldukça az okunduklarını görürüz

Elde ettiğimiz bulgular genel olarak imamların Temel Hadis kaynaklarını okumadıklarını; dolayısıyla da hadis literatürüne vakıf olmadıklarını göstermektedir.

Saydığımız kitapların okunma oranlarının illere göre dağılımını ise Tablo-27 ile 28'de vereceğiz.

Tablo 27: Ankara'da Görev Yapan İmamların Kitapları Okumalarına Göre Dağılımları

Kitap Adı	Tamamını Okudum	Kısmen Okudum	Hiç Okumadım	Cevap Vermeyen	Toplam
Buhari	16 10.7	105 70.7	2 1.3	27 18.0	150 100.0
Muslim	10 6.7	55 36.7	12 8.0	73 48.7	150 100.0
Tirmizi	5 3.3	45 30.0	13 8.7	87 58.0	150 100.0
Ebu Davud	6 4.0	32 21.3	15 10.0	97 64.7	150 100.0
Nesai	3 2.0	21 14.0	20 13.3	106 70.7	150 100.0
İbn Mace	4 2.7	23 15.3	19 12.7	104 69.3	150 100.0
Muvatta'	3 2.0	17 11.3	21 14.0	109 72.7	150 100.0
Riyazu's-Salihin	47 31.3	78 52.0	1 0.7	24 16.0	150 100.0
Ramuzu'l-Ehadis	15 10.0	28 18.7	12 8.0	95 63.3	150 100.0

Tablo 28: Şırnak'da Görev Yapan İmamların Kitapları Okumalarına Göre Dağılımları

Kitap Adı	Tamamını Okudum	Kısmen Okudum	Hiç Okumadım	Cevap Vermeyen	Toplam
Buhari	8 12.9	37 59.7	5 8.1	12 19.4	62 100.0
Muslim	7 11.3	33 53.2	4 6.5	18 29.0	62 100.0
Tirmizi	4 6.5	26 41.9	5 8.1	27 43.5	62 100.0
Ebu Davud	3 4.8	24 38.7	6 9.7	29 46.8	62 100.0
Nesai	4 6.5	18 29.0	9 14.5	31 50.0	62 100.0
İbn Mace	4 6.5	19 30.6	6 9.7	33 53.2	62 100.0
Muvatta'	5 8.1	10 16.1	14 22.6	33 53.2	62 100.0
Riyazu's-Salihin	39 62.9	15 24.2	-- --	8 12.9	62 100.0
Ramuzu'l-Ehadis	5 8.1	8 12.9	13 20.9	36 58.1	62 100.0

Tablolarda görüldüğü gibi Sahih-i Buhari ve Ramuzu'l Ehadis dışındaki kitaplar Şırnak'ta daha çok okunmaktadır. Aslında Sahih-i Buhari'nin tamamını okuyanların oranı da Şırnak'ta daha yüksektir. Ankara'da toplam 43 kişi (% 28.7) Ramuzu'l-Ehadis kitabını okuduğunu belirtmektedir. Şırnak'ta ise en az okunan kitap Ramuzu'l-Ehadis'tir. (% 21)

18.soruda, İmamlara saydığımız kitapları Arapçalarından mı yoksa Türkçe tercümelerinden mi okuduklarını da sorduk. Elde ettiğimiz bulgular şöyledir:

Tablo 29: “İmamların kitapları Arapça okumalarına göre dağılımları.”

Kitap Adı	Sayı	%	Kitabı Okuyanların Yüzdesi
Buhari	37	17.4	22.1
Muslim	30	14.1	28.5
Tirmizi	24	11.3	30.0
Ebu Davud	21	9.9	32.3
Nesai	19	8.9	41.3
İbn-i Mace	20	9.4	40.0
Muvatta’	12	17.4	34.2
Riyazu’s-Salihin	37	17.4	20.5
Ramuzu’l-Ehadis	12	5.6	21.4
Toplam	212	99.6	270.3

Tablo 30: Ankara’daki İmamların Kitapları Arapça Okumalarına Göre Dağılımları

Kitap Adı	Sayı	%	Kitabı Okuyanların Yüzdesi
Buhari	11	7.3	9.0
Muslim	7	4.7	10.7
Tirmizi	7	4.7	14.0
Ebu Davud	7	4.7	18.7
Nesai	6	4.0	25.0
İbn-i Mace	8	5.3	29.6
Muvatta’	4	2.7	20.0
Riyazu’s-Salihin	8	5.3	6.4
Ramuzu’l-Ehadis	5	3.3	11.6

Tablo 31: Şırnak'taki İmamların Kitapları Arapça Okumalarına Göre Dağılımları

Kitap Adı	Sayı	%	Kitabı Okuyanların Yüzdesi
Buhari	26	41.9	57.7
Muslim	23	37.1	57.5
Tirmizi	17	27.4	56.6
Ebu Davud	14	22.6	51.8
Nesai	13	21.0	59.0
İbn-i Mace	12	19.4	52.1
Muvatta'	8	12.9	53.3
Riyazu's-Salihin	29	46.8	53.7
Ramuzu'l-Ehadis	7	11.3	53.8

İmamların çoğunluğunun zikredilen kitapların tercümelerini okudukları görülmektedir. Özellikle Ankara'da görev yapanların büyük çoğunluğu kitapların tercümelerini okuduklarını belirtmektedir. Şırnak'ta ise kitapları Arapça aslından okuyanların oranı her bir kitap için, % 50'nin üstündedir. Mesela Ankara'daki imamlardan Sahih-i Buhari'yi okuduğunu belirten 121 kişinin sadece 11'i (% 9.0) Arapçasından okumuştur. Şırnak'ta ise Sahih-i Buhari'yi okuduğunu belirten 45 kişinin 26'sı (% 57.7) Arapçasından okumuştur.

Şırnak'ta zikredilen kitapları Arapça aslından okuyanlarının sayısının elimizdeki bulgulardan daha yüksek olduğu kanaatindeyiz. Bölgeyi çok iyi bildiğimiz için bunu söyleyebiliriz. Bu bölgemizde, imamların ellerinde eserlerin tercümeleleri hemen hemen hiç bulunmamaktadır. Zaten bölgemizdeki imamların çoğunluğu (% 77.4) medrese öğrenimi görmüştür. Medrese öğrenimi görenler genel olarak eserlerin Arapçalarını kullanmaktadırlar. Tablo 31'deki rakamların beklenenin altında çıkmasının sebebi unutmak olabilir. Zira anketlerde daha önce zikrettiğimiz, ilimlerin hepsini medresede okuduğunu belirten imamların bir kısmı 18. soruda sadece kitapları okuduğunu belirtip "Arapçadan okudum" bölümünü boş bırakmışlardır. Bu da kanaatimizi güçlendirmektedir.

Anlattıklarımıza ek olarak şunları da açıklamakta yarar var kanaatindeyiz. Zikrettiğimiz kitapları okuma açısından din alanında özel öğrenim görenlerle görmeyenleri karşılaştırdığımızda özel öğrenim görenle-

rin bu kitapları daha çok okudukları görülür. Tablo-32 bu gerçeği açık bir şekilde göstermektedir.

Tablo 32: Kitapları okumanın dinde özel öğrenim görmeyele ilişkisi

Kitap Adı	Özel Öğrenim Görenler		Özel Öğrenim Görmeyenler		Kitapları okuyanların Toplamı	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Buhari	102	63.3	59	36.4	161	100.0
Muslim	71	70.2	30	29.7	101	100.0
Tirmizi	59	74.6	20	25.3	79	100.0
Ebu Davud	46	74.2	16	25.8	62	100.0
Nesai	38	84.4	7	15.5	45	100.0
İbn-i Mace	40	81.6	9	18.3	49	100.0
Muvatta'	26	76.4	8	23.5	34	100.0
Riyazu's-Salihin	108	62.0	66	37.9	174	100.0
Ramuzu'l-Ehadis	35	64.8	19	35.2	54	100.0

Biz bu soruda kitapları Arapça asıllarından okuyanların hepsinin din alanında özel öğrenim görenler olduğunu da tespit ettik.

Soru 19. Hadis Usulü ile ilgili kitap okudunuz mu?

Tablo 33: İmamların Hadis Usulü ile İlgili Kitap Okumalarına Dağılımları

Cevaplar	Sayı	%
Evet	87	40.8
Hayır	105	49.3
Cevap vermeyen	21	9.9
Toplam	213	100.0

İmamlardan 87 kişi (% 40.8) Hadis Usulü ile ilgili kitap okuduğunu belirtmektedir. Bunların 56'sı (% 37.3) Ankara'da, 31'i (% 50.0) ise Şırnak'ta görev yapmaktadır. Özel öğrenim görenlerden 58 kişi (% 46.4), özel öğrenim görmeyenlerden ise 25 kişi (%32.5) Hadis Usulü ile ilgili kitap okuduklarını ifade etmektedir.

Elde ettiğimiz rakamlardan anlaşılmaktadır ki, imamların büyük bir çoğunluğu Hadis Usulü ile ilgili hiç bir kitap okumamıştır. Bu da imamların yarısından fazlasının hadis bilgilerinin sağlam bir temele dayanmadığını göstermektedir.

Soru 20. Cevabınız evet ise kitapların adlarını yazar mısınız?

Ankara’da görev yapan İmamların okudukları kitaplar:

- Hadis İstılahları
- Tecrid-i Sarih’in Terc. Mukaddimesi
- Mustalahu’l-Hadis
- Talat Koçyiğit, Hadis Usulü (4)
- Mehmet Sofuoğlu, Hadis Usulü
- Davud-i Karisi, İlmu’l-Hadis
- Mucteba Uğur,?
- Usul-i Hadis (2)
- Hadis İlimleri ve İstılahları (Subhi Salih’in eseri olabilir)

Şırnak’ta görev yapan imamların okudukları kitaplar:

- Hadis Usulü
- Usulu’l-Hadis (7)
- Nevevi, Usulu’l-Hadis (et-Takrib)
- Tedribu’r-Ravi (3)
- Beykuni, Manzume fi’İlmi’l-Hadis (2)
- es-Suyuti, Elfiye (2)
- Tecridi Sarih Terc. Mukaddimesi
- Hayrettin Karaman, Hadis Usulü
- İbn Mubarek, Usulu’l-Hadis
- İbn Salah, Ulumu’l-Hadis
- Subhi Salih, Hadis İlimleri ve İstılahları
- Muhtelif hadis kitaplarının mukaddimeleri

Soru 21. Hadis Tarihi ile ilgili kitap okudunuz mu?

Tablo 34: İmamların Hadis Tarihi İle İlgili Kitap Okumalarına Göre Dağılımları

Cevaplar	Sayı	%
Evet	25	11.7
Hayır	157	73.7
Cevap vermeyen	31	4.6
Toplam	213	100.0

İmamlardan sadece 25 kişi (% 11.7) Hadis Tarihi ile ilgili kitap okuduğunu belirtmiştir. Bunun illere göre dağılımı ise şöyledir: Ankara’da 19 kişi (% 12.7) Şırnak’ta 6 kişi (% 9.7).

Soru 22. Cevabınız evet ise kitapların adlarını yazar mısınız?

İmamlar Hadis Tarihi İli İlgili olarak řu kitapları okuduklarını belirtmektedirler.

- Talat Koçyiğit, Hadis Tarihi (2)
- İbrahim Canan, Kutub-ı Sittenin Giriři.
- İmam-Hatip Liselerinde Okutulan Ders Kitapları (4)

Göröldüğü gibi Hadis Tarihi çok az bilinmektedir. Ayrıca Hadis Tarihi ile ilgili yazılan kitapların da imamların ilgisini çekmedikleri de aşıkardır. Bu da dinimizin temel kaynaklarından olan Sünnetin bize nasıl geldiğinin, Hadis Edebiyatının nasıl bir tarihsel süreç içinde geliştiğinin bilinmediğı anlamına gelmektedir. Bir imamın bunu bilmemesinin çok önemli bir eksiklik olduğunu düşünöyoruz.

Soru 23. Yukarıda zikredilen kitapların dışında Hadis ile ilgili olarak mütalaa ettiğınız kitapları lütfen yazınız:

Açık uçlu olarak sorduğumuz bu soruya cevap olarak çok sayıda kitap ismi yazılmıştır. Bunların arasında Hadis ile ilgili olmayan, Fıkıh Ansiklopedisi, İhya-u Ulumi'd-Din gibi kitaplar da zikredilmektedir. Ancak biz sadece Hadis ile ilgili olan kitapları buraya aldık.

Kitapların adlarını anketlerde yazıldıkları şekliyle buraya aldık. Yazarı zikredilmeden yazılan kitapların, yazarlarını parantez içinde vermeye çalıştık.

Kitapların yanında parantez içinde verilen rakamlar kitabı okuyanların sayısını göstermektedir. Tek kişi tarafından okunanlara ise rakam koymadık.

Zikredilen kitaplar bütün imamlar tarafından okunmuş değildir. Bunların çoğunluğu bir veya iki kişi tarafından okunmuş kitaplardır.

Ankara'da görev yapan imamların okudukları kitaplar:

- (İbn Kuteybe) Hadis Müdafaası
- İbrahim Canan, Kutub-i Sitte (9)
- Abdulfettah Eb'u Gudde, Mevzu Hadisler
- M. Yaşar Kandemir, Mevzu Hadisler (2)
- İlahi ve Kutsi Hadisler (2)
- Sahih Hadisler ve Ravinin Özelliğı
- Hadislerle cevap
- el-Lu'lu' ve'l-Mercan
- Ali Himmet Berki, 250 Hadis (6)
- Mehmet Emre, 40 Mevzuda 40 Hadis
- 40 Hadis Tercümesi (3)

- (D.İ.B. Komisyon) Seçme Hadisler (2)
- Muhtaru'l-Ehadis (3) (es-Seyyid Ahmed el- Haşimi)
- Mebariku'l-Ezhar şerh-u Meşariki'l-Envar,¹⁶⁶ (İbn Melek)
- Zubdetu'l-Buhari
- el-Camiu's-Sagir (2) (es Suyuti)
- Tacu'l-Usul (6) (Mansur Ali Nasıf)
- et-Tergib ve't-Terhib (el-Munziri)
- Buluğu'l-Meram (İbn Hacer el-Askalani)
- Hadislerle Müslümanlık (M.Yusuf Kandehlevi)
- Hadis-i Erbain
- Ö. Nasuhi Bilmen, 500 Hadis
- Kırk Kutsi Hadis
- Feydu'l-Kadir (el-Munavi)
- 101 Hadis
- İ. Hakkı Ünal, İmam Ebu Hanife'nin Hadis Metodu.
- İ. Lutfi Çakan, Hadis Edebiyatı.

Şırnak'ta Görev Yapan İmamların Okudukları Kitaplar:

- (Mansur Ali Nasıf) et-Tacu'l-Usul (30)
- Muhtaru'l-Ehadis (17) (Seyid Ahmed el-Haşimi)
- Nevevi, Erbain (10)
- er-Terğib ve't-Terhib, (2) (el-Munziri)
- Cerh ve Ta'dil (2) (er-Razi)
- Keşfu'l-Hafa (2) (el-Acluni)
- 40 Kutsi Hadis
- Subulu's-Selam (2) (es-San'ani)
- Mişkatu'l-Mesabih (el-Hatib et-Tebrizi)
- Fethu'l-Bari (2) (İbn Hacer)
- Buluğu'l-Meram (3) (İbn Hacer)
- Kastalani, Şerhu'l-Buhari (2)
- Delilu'l-Falihin (2) (Muhammed Ali b. Muhammed es-Sıddıki el-Mekki)
- el-Lu'lu ve'l-Mercan
- (Nevevi) Muslim Şerhi
- el-Fevaidu'l-Mecmua (eş-Şevkani)
- İbn Hacer el-Askalani (Munebbihat) (3)

¹⁶⁶ *Meşariku'l-Envar*, es-Sağani'nin dir. Sahih Hadisleri toplayan bir kitaptır. (Bak. *Keşfu'z-Zunun* II/1688)

- el-Camiu's-Sağir (2) (es-Suyuti)
- el-Camiu'l-Kebir (2) (es-Suyuti)
- Mebariku'l-Ezhar (İbn el-Malik)
- Muhtasaru İbn Cemre
- Tenviru'l-Havalik (Şerhu Muvatta'i Malik, es-Suyuti)
- Feydu'l-Kadir (2) (el-Munavi)
- Hakim Neysaburi, el-Mustedrek
- Buhari, et-Tarihu'l-Kebir
- Taberani, el-Mu'cemu'l-Evsat
- Ebu Nuaym, Hilyetu'l-Evliya
- İbn Hibban, Sahih
- er-Risale, (İmam Şafii)
- Kitabu Evhami'l-Muhaddisin
- İmam Bagavi, Masabihu's-Sunne
- Zubdetu'l-Buhari
- Tecrid-i Sarih (2)

Netice olarak, imamların Hadis literatürünü fazla bilmedikleri görülmektedir. Özellikle Hadis Tarihi ve Hadis Usulü ile ilgili kitaplar, imamlardan fazla rağbet görmemektedirler. Ayrıca modern öğrenim kurumlarının (İmam-Hatip Liseleri ve İlahiyat Fak.) Hadis ilmini öğretme konusunda hiç de yeterli olmadıkları da dikkat edilmesi gereken bir husustur.

Bu, İlahiyat Fakültelerinde halledilmesi gereken bir problemdir. Zira İmam-Hatip Liselerinde Hadis dersini veren öğretmenler İlahiyat Fakültelerinden mezun olmuş kişilerdir. Eğer bu öğretmenler İlahiyat Fakültelerinde iyi bir Hadis öğrenimi alırlarsa, İmam-Hatip Liselerinin de, Hadis ilmi açısından, seviyeleri yükselir kanaatindeyiz.

2.2.2. İmamların Kur'an Bilgilerinin Mahiyeti

Araştırmamızda, imamların Hadis bilgilerinin mahiyetini ve doğruluğunu test etmek amacıyla, kaynaklarla ilgili sorulardan sonra kapalı uçlu olarak 64 soru daha sorduk. 24'ten 87'ye kadar olan bu soruların her biri için, Ayet-i Kerime, Sahih Hadis, Uydurma Hadis; Atasözü ve Bilmiyorum şeklinde beş tane şık verdik. İmamlardan soruda verdiğimiz ifadeyle ilgili olarak, kendilerince, doğru olan şıkkı işaretlemelerini istedik. İmamların verdikleri cevapları bu bölümde işleyeceğiz.

Sünnet'in sağlıklı olarak anlaşılmasının Kur'an'ı bilmeye bağlı olduğundan hareket ederek araştırmamızın bu bölümünde yedi tane ayetin mealini verip teste tabi tuttuk. Acaba bunların ayet oldukları bili-

necek miydi? Anketimizin 32., 45., 58., 70., 79., 84. ve 86. soruları ayetlerden oluşmaktadır.

Soru 32. "Rabbim ilmimi artır."¹⁶⁷

Soru 45. "Ey insanlar yeryüzünde bulunan helal ve temiz şeylerden yiyin."¹⁶⁸

Soru 58. "Allahın kulları arasında ondan korkanlar ancak alimlerdir."¹⁶⁹

Soru 70. " O, amel yönünden hanginizin daha iyi olacağını denemek için ölümü ve hayatı yarattı."¹⁷⁰

Soru 79. " O'nun ilminden kendisinin dilediğinin dışında hiç bir şey kavrayamazlar...."¹⁷¹

Soru 84. " Erkek veya kadın her kim inanarak güzel işler yaparsa, işte öyle kimseler cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğramazlar."¹⁷²

Soru 86. "Ben size Allah'ın hazineleri yanımdadır demiyorum. Gaybı da bilmem. Ben meleğim de demiyorum."¹⁷³

Tablo 35: Ayetlerin Bilinme Oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	Toplam
32	137 64.3	63 29.6	1 0.5	1 0.5	5 2.3	6 2.8	213 100.0
45	200 93.9	2 0.9	-- --	-- --	1 0.5	10 4.7	213 100.0
58	152 71.4	39 18.3	3 1.4	-- --	1 0.5	18 8.5	213 100.0
70	173 81.2	7 3.3	1 0.5	1 0.5	1 0.5	30 14.1	213 100.0
79	150 70.4	6 2.8	2 0.9	-- --	18 8.5	37 17.4	213 100.0
84	152 71.4	20 9.4	6 2.8	-- --	6 2.8	29 13.6	213 100.0
86	53 24.9	90 42.3	7 3.3	-- --	24 11.3	39 18.3	213 100.0

¹⁶⁷ 20, Taha, 114

¹⁶⁸ 2, Bakara, 168

¹⁶⁹ 35, Fatır, 28

¹⁷⁰ 67, Mülk, 2

¹⁷¹ 2, Bakara, 255

¹⁷² 4, Nisa, 124

¹⁷³ 6, En'am, 50

S. 32'nin ayet olduğunu 137 kişi (%64.3) bilmektedir. 63 kişi (%29.6) Sahih Hadis olduğunu belirtirken, 1 kişi Uydurma Hadis ve 1 kişi de atasözü olduğunu belirtmektedir. S.45 % 93.9 ile en çok doğru bilinen ayettir. S.58'e 152 kişi (%71.4) ayet, 39 (%18.3) Sahih Hadis ve 3 kişi (%1.4) Uydurma Hadis demektir. S.70'e 173 kişi (%81.4) ayet, 7 kişi (%3.3) Sahih Hadis, 1 kişi Uydurma Hadis, 1 kişi de atasözü demektir. 30 kişi ise (%14.1) bu soruyu cevapsız bırakmıştır. S.79'u sadece 150 kişi (%70.4) doğru bilmektedir. 6 kişi (%2.8) Sahih Hadis, 2 kişi (%0.9) Uydurma Hadis, 18 kişi (%8.5) bilmiyorum şikkını işaretlemiş bulunmaktadır. 37 kişi ise (% 17.4) bu soruyu cevapsız bırakmıştır. S. 84'ü 152 kişi (%71.4) doğru cevaplandırırken, 20 kişi (%9.4) Sahih Hadis, 6 kişi (%2.8) Uydurma Hadis, 6 kişi de bilmiyorum şikkını işaretlemiştir. 29 kişi (%13.6) ise bu soruyu cevaplamamıştır. S. 86 en az bilinen ayettir. Sadece 53 kişinin (%24.9) bildiği bu ayete 90 kişi (%42.3) Sahih Hadis, 7 kişi (%3.3) Uydurma Hadis demektir. 24 kişinin (%11.3) bilmiyorum şikkını işaretlediği bu soruyu 39 kişi (%18.3) cevapsız bırakmıştır.

Sorduğumuz ayetler bilinmesi gereken ayetler olmasına rağmen, imamlar tarafından tam olarak bilinmemektedirler. Bu ayetlerin, atasözü veya Uydurma Hadis olarak çok az kişi tarafından bile olsa nitelendirilmeleri üzerinde durulması gereken bir husustur. İmamların çoğu Kur'an'ı defalarca hatmetmiş olmalarına rağmen, ayetlerin bilinme oranları beklenenin altında çıkmıştır. Özellikle S.86'nın sadece 53 kişi (%25.2) tarafından doğru olarak bilinmesi bizim için çok düşündürücüdür. İnsanlara dini öğretmekle görevli olanların dinin ana kaynağı olan Kur'an'a vakıf olmadıkları görülmektedir. Bunun sebebi Kur'an'ın Arapçasının yanında mealinin okunmamasıdır kanaatindeyiz. Zira Kur'an'ı baştan sona kadar Türkçe mealinden okuyanların sayısı oldukça azdır.

Şimdi de ayetleri doğru bilenlerin illere göre dağılımına geçiyoruz.

Tablo 36: Ankara'daki İmamların Ayetleri Doğru Bilme Oranları

Ayet	Sayı	%
S.32	95	64.6
S.45	139	94.6
S.58	95	64.6
S.70	114	77.6
S.79	101	68.7
S.84	103	70.1
S.86	31	21.1

Tablo 37: Şırnak'taki İmamların Ayetleri Doğru Bilme Oranları

Ayet	Sayı	%
S.32	41	66.1
S.45	60	96.8
S.58	56	90.3
S.70	58	93.5
S.79	49	79.0
S.84	49	79.0
S.86	22	35.5

Şırnak'ta görev yapan imamların ayetleri bilme oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunda alınan arapça eğitimin etkisi olabilir.

Din alanında özel öğrenim görenlerin, ayetleri doğru olarak bilme oranlarının, özel öğrenim görmeyenlere göre daha yüksek olduğunu da tesbit ettik. Bu gerçek Tablo-38 ile Tablo-39'da açıkça görülmektedir. Bunun da sebebi özel öğrenimde eğitim dilinin Arapça olmasıdır. Özel öğrenim görenler Arapça'yı daha iyi bildikleri için ayetleri tanımaları daha kolay olmaktadır.

Tablo 38: Din Alanında Özel Öğrenim Görenlerden Ayetleri Doğru Bilenler

Ayet	Sayı	%
S.32	88	71.0
S.45	119	96.0
S.58	93	75.0
S.70	107	86.3
S.79	90	72.6
S.84	92	74.2
S.86	36	29.0

Tablo 39: Din Alanında Özel Öğrenim Görmeyenlerden Ayetleri Doğru Bilenler

Ayet	Sayı	%
S.32	42	56.0
S.45	71	94.7
S.58	48	64.0
S.70	60	80.0
S.79	55	73.3
S.84	56	74.7
S.86	15	20.0

İlahiyat Fakültesi Mezunu olanların ayetleri doğru olarak bilme oranlarını Tablo-40'da vereceğiz.

Tablo 40: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamlardan Ayetleri Doğru Bilenler

Ayet	Sayı	%
S.32	6	66.7
S.45	8	88.9
S.58	7	77.8
S.70	9	100.0
S.79	7	77.8
S.84	7	77.8
S.86	1	11.1

İlahiyat Fakültesi mezunlarının ayetleri doğru olarak bilme konusunda diğer imamlardan çok daha iyi olmadıkları görülmektedir. Bazı ayetleri daha iyi biliyor olmalarına rağmen bazı ayetlerde de genelin ulaştığı bilme oranına ulaşamadıklarını görmekteyiz ki, bu İlahiyat Fakülteleri için iyi bir puan olarak sayılamaz kanaatindeyiz.

2.2.3. İmamların Hadis Bilgilerinin Mahiyeti

2.2.3.a. Bireysel Sünnetler

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) sünneti bireysel, toplumsal ve evrensel boyutları bulunan bir "yaşam modeli"dir. Sünnetin, nihai hedefine ulaşabilmek için, bireysel, toplumsal ve evrensel boyutlarıyla bir bütün olarak ele alınması zorunluluğu vardır. Fakat günümüzde, daha çok sünnetin bireysel boyutunun ön plana çıktığını görmekteyiz.

İmamların Sünnet bilgilerini bu yönden test etmek amacıyla bu bölümle ilgili olarak beş soru sorduk. Sorduğumuz hususların hepsi de Sahih Hadislerle sabit olan bireysel boyutlu sünnetlerdir.

Soru 24. Beş vaktin sünnet namazlarını kılmak aşağıdakilerden hangisinin gereğidir?

Soru 36. Sakal bırakmak, aşağıdakilerden hangisinin gereğidir?

Soru 48. Gümüş yüzük takmak aşağıdakilerden hangisinin gereğidir?

Soru 60. Misvak kullanmak aşağıdakilerden hangisinin gereğidir?

Soru 72. İ'tikafa girmek aşağıdakilerden hangisinin gereğidir?

Tablo 41: Bireysel Sünnetlerin Bilinme Oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	TOPLAM
24	4 1.9	202 94.8	1 0.5	-- --	1 0.5	5 2.3	213 100.0
36	2 0.9	203 95.3	1 0.5	-- --	-- --	7 3.3	213 100.0
48	2 0.9	184 86.4	5 2.3	1 0.5	6 2.8	15 7.0	213 100.0
60	-- --	196 92.0	-- --	-- --	-- --	17 8.0	213 100.0
72	4 1.9	172 80.8	1 0.5	1 0.5	4 1.9	31 14.6	213 100.0

Sünnetin bireysel boyutuyla ilgili sorduğumuz hususların sahih hadislerle sabit olduğunun imamlarca bilinme oranları oldukça yüksek görülmektedir. Bu, ankette yer alan soruların doğru olarak bilinmesi açısından olumlu bir neticedir. Fakat Sünneti bir bütünlük içerisinde ele alma açısından değerlendirdiğimiz zaman bunun olumlu bir sonuç olmadığını düşünüyoruz. Zira Sünnetin bireysel boyutu ön plana çıkarılmakta olup toplumsal ve evrensel boyutları ise adeta görmemezlikten gelinmektedir. Bu da Sünnetin nihai amacına ulaşma açısından hiç de lehte bir durum olarak değerlendirilemez. Sünnetin bireysel boyutunu bilmenin illere göre dağılımı Tablo-42’de görülmektedir.

Tablo 42: Bireysel Sünnetleri Bilmenin İllere Göre Dağılımı

Sünnetler	ANKARA		ŞIRNAK	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
S.24	143	95.3	58	93.5
S.36	140	93.3	62	100.0
S.48	125	83.3	59	95.2
S.60	134	89.3	61	98.4
S.72	117	78.0	54	87.1

Az bir farkla da olsa, Şırnak’ta görev yapan deneklerin bilme oranları daha yüksek görünmektedir. Elde edilen rakamların lehte bir sonuç olarak değerlendirilebilmesi için Sünnetin bütünü için söz konusu olması gerekmektedir. Fakat ilerde göreceğimiz gibi diğer konulardaki bilme oranı genel olarak daha düşüktür.

Tablo 43: Bireysel Sünnetleri Bilmenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmeye İlgisi

Sünnetler	Özel Öğrenim Görenler		Özel Öğrenim Görmeyenler	
	Sayı	%	Sayı	%
S.24	121	96.8	72	93.5
S.36	122	97.6	73	94.8
S.48	110	88.0	66	85.7
S.60	117	93.6	69	89.6
S.72	105	84.0	61	79.2

Ülkemizde din alanında verilen özel öğrenim geleneksel bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla geleneksel bir bakış açısı vermesi doğaldır. Zaten sünnetin bireysel boyutunun ön plana çıkmasında da geleneksel bakış açısının etkili olduğu bir vakıdır.

Tablo 44: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların Bireysel Sünnetleri Bilme Oranları

Sünnetler	Sayı	%
S.24	9	100.0
S.36	8	88.9
S.48	8	88.9
S.60	8	88.9
S.72	9	100.0

Netice olarak ülkemizde bireysel bir sünnet anlayışının hakim olduğu görülmektedir. Zira sünnet deyince akla ilk gelenler anketimizde sordumuz hususlar vb.'dir. Bu anlayışın oluşmasında, daha önce belirttiğimiz gibi, Sünnetin toplumsal ve evrensel boyutlarını ikinci plana iten geleneksel bakış açısının¹⁷⁴ etkili olduğunu düşünüyoruz.

2.2.3.b. İlim ve Fazileti

Anketimizde, ilimle ilgili yedi tane Mevzu Hadis ve beş tane Sahih Hadisi deneklere sorduk. Çalışmamızın bu bölümünde bu sorularla ilgili bulgular üzerinde durulacaktır.

2..2.3.b.a. Mevzu Hadisler

Soru 25. "İlim Çin'de bile olsa alınır".¹⁷⁵

Soru 37. "Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz."¹⁷⁶

¹⁷⁴ Kırbasoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, s. 97

¹⁷⁵ İbn Cevzi, *el-Mevduat*, I/215; es-Suyuti, *el-Leali'l-Masnua*, I/193; el-Acluni, *Keşfu'l-Hafa*, I/138

Soru 49. “Bir saat düşünmek, bir yıl ibadetten daha hayırlıdır.”¹⁷⁷

Soru 61. “Alimlerin mürekkebi şehitlerin kanından daha değerlidir.”¹⁷⁸

Soru 73. “Ümmetimin alimleri, İsrailoğullarının peygamberi gibidir.”¹⁷⁹

Soru 82. “Ben ilmin şehriyim Ali de kapısıdır.”¹⁸⁰

Soru 85. “Kim muttaki bir alimin arkasında namaz kılsa, bir peygamberin arkasında namaz kılmış gibi olur.”¹⁸¹

Tablo 45: İlimle İlgili Mevzu Hadislerin Bilinme Oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	TOPLAM
25	3 1.4	164 77.0	22 10.3	9 4.2	4 1.9	11 5.2	213 100.0
37	2 0.9	167 78.4	15 7.0	17 8.0	2 0.9	10 4.7	213 100.0
49	-- --	146 68.5	15 7.0	18 8.5	17 8.0	17 8.0	213 100.0
61	-- --	130 61.0	17 8.0	33 15.5	10 4.7	23 10.8	213 100.0
73	1 0.5	131 61.5	32 15.0	2 0.9	16 7.5	31 14.6	213 100.0
82	-- --	158 74.2	21 9.9	1 0.5	6 2.8	27 12.7	213 100.0
85	2 0.9	93 43.7	44 20.7	2 0.9	38 17.8	34 16.0	213 100.0

Görüldüğü gibi denek imamların çok az bir bölümü bu hadislerin mevzu olduğunu belirtmektedir. S.25’e imamların %10.3’ü mevzu derken, 164 kişi (%77.0) sahih hadis, 3 kişi ayet ve 9 kişi de atasözü demiştir. S. 37’yi deneklerin %7’si doğru olarak bilirken, %78.4’ü sahih hadis, %8’i atasözü olarak bilmektedir. S. 49’u da deneklerin %7’si doğru olarak bilmektedir. %65.8’i ise bunu sahih olarak bilmektedir. S.61 deneklerin

¹⁷⁶ Kaynaklarda bulunmamıştır.

¹⁷⁷ Ali el-Kari, *el-Esraru'l-Merfua*, s. 175; Zafir el-Ezheri, *Tahziru'l-Muslimin*, s. 83. Bu söz es-Seriyy, es-Sakati’ye aittir.

¹⁷⁸ el-Acluni, *Keşfu'l-Hafa*, II/200; Zafir el-Ezheri, *Tahziru'l-Muslimin*, s. 113

¹⁷⁹ Ali el-Kari, *el-Esraru'l-Merfua*, s.247; el-Acluni, *Keşfu'l-Hafa*, II/64

¹⁸⁰ Ali el-Kari, *el-Esraru'l-Merfua*, s.138; el-Acluni, *Keşfu'l-Hafa*, I/203

¹⁸¹ Ali el-Kari, *el-Esraru'l-Merfua*, s.334; el-Acluni, *Keşfu'l-Hafa*, II/257

%8'i tarafından doğru olarak bilinirken, %61'i tarafından sahih hadis ve %15.5'i tarafından da atasözü olarak bilinmektedir. S. 73'ü doğru olarak bilenlerin oranı %15'tir. %61.5 ise buna sahih hadis demektir. S. 82'ye deneklerin %9.9'u mevzu hadis derken, %74.2'si de sahih hadis demektir. S. 85 en çok doğru bilinen sorudur. Deneklerin %20.7'si bu rivayetin mevzu olduğunu belirtirken, %43.7'si de sahih hadis olduğunu belirtmektedir. Bütün bunlardan daha önemli olan ise deneklerin bir kısmının bu mevzu hadislerden bazılarını ayet olarak bilmeleridir.

Tablo 46: İlimle İlgili Mevzu Hadislerin Bilinme Oranlarının İllere Göre Dağılımları

Hadisler	ANKARA		ŞIRNAK	
	Sayı	%	Sayı	%
S.25	9	6.3	13	22.4
S.37	3	2.1	12	20.7
S.49	6	4.2	9	15.5
S.61	6	4.2	11	19.0
S.73	16	11.3	16	27.6
S.82	10	7.0	11	19.0
S.85	24	16.9	20	34.0

Görüldüğü gibi Şırnak'ta görev yapan imamların bu hadisleri mevzu olarak bilme oranları Ankara'da görev yapan imamlara göre daha yüksektir. Kanaatimizce Şırnak'ta özel öğrenimde Hadis dersi alanların sayısının daha yüksek olması (Bak. Tablo-18 ve 19) aradaki farkı açıklayabilir.

Tablo 47: İlimle İlgili Mevzu Hadisleri Bilmenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmeye İlişkisi

Hadisler	Özel Öğrenim Görenler		Özel Öğrenim Görmeyenler	
	Sayı	%	Sayı	%
S.25	15	12.9	4	5.4
S.37	9	7.8	5	6.8
S.49	8	6.9	4	5.4
S.61	11	9.5	4	5.4
S.73	19	16.4	12	16.2
S.82	14	12.1	6	8.1
S.85	28	24.1	14	18.9

Din alanında özel öğrenim görenlerin bu hadisleri mevzu olarak bilme oranlarının özel öğrenim görmeyenlere göre, az da olsa, daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 48: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların İlimle İlgili Mevzu Hadisleri Bilme Oranları

Hadisler	Sayı	%
S.25	1	12.5
S.37	--	--
S.49	1	12.5
S.61	--	--
S.73	1	12.5
S.82	2	25.0
S.85	1	12.5

İlahiyat Fakültesi mezunu olan dokuz imamdan 37 ve 61. soruyu doğru bilen çıkmamıştır. Sadece 82. soru iki kişi tarafından doğru bilinmiştir. Diğer soruları bilenlerin sayısı ise bir'i geçmemiştir. Bu, İlahiyat Fakültelerinde verilen Hadis derslerinde metin tenkidi ve mevzu hadisler konusuna fazla yer verilmiyor olmasıyla açıklanabilir. Bundan sonraki bölümlerde mevzu hadislerle ilgili bulduğumuz rakamların düşük olmalarını da zikrettiğimiz bu sebeplerle açıklayabiliriz.

Tablo 49: İlimle İlgili Mevzu Hadisleri Bilmenin Hadis Usulü Okumakla İlişkisi

Hadisler	Hadis Usulü Okuyan		Hadis Usulü Okumayan	
	Sayı	%	Sayı	%
S.25	8	9.5	10	9.8
S.37	7	8.3	6	6.1
S.49	8	9.5	6	6.1
S.61	11	13.1	5	5.1
S.73	20	23.8	10	10.1
S.82	10	11.9	9	9.1
S.85	27	32.1	29	29.3

Klasik Hadis Usulü kitaplarını okuyanların da mevzu hadisler konusunda okumayanlardan daha yüksek oranda bilseler bile, yeterli olmadıkları görülmektedir.

İlimle ilgili mevzu hadislerin imamların büyük çoğunluğu tarafından sahih olarak bilindikleri görülmektedir. Bunda güzel olan her sözü Hz. Peygamber'e (s.a.v.) isnad etmekte beis görmeyen anlayışın etkisi olduğu kanaatindeyiz. Zikredilen sözlerin anlamları doğru olabilir. Fakat, anlamı saçma olan bir sözü Hz. Peygamber'e (s.a.v.) isnad etmek ne kadar yanlışsa O'nun söylemediği doğru anlamlı bir sözü O'na isnad etmek de o kadar yanlıştır. Bu gerçeği dikkate almayan zühd ve takva ehli olan bazı cahiller bu hadislerin yaygınlaşmasında etkin rol oynamaktadırlar.

2.2.3.b.b. Sahih Hadisler

Soru 29. "Allah kimin hakkında hayır dilerse onu dinde fakih kılar."¹⁸²

Soru 41. "Sadece iki kişiye haset edilir. Biri Allah'ın verdiği malı Hak yoluna harcayan, diğeri de Allah'ın kendisine verdiği hikmetle (bilgiyle) hükmeden ve öğretilendir."¹⁸³

Soru 55. "İlim talebi için yola çıkana Allah da Cennet'e giden yolu kolaylaştırır."¹⁸⁴

Soru 67. "Hz. Aişe: Ne mutlu Ensar kadınlarına! Haya onların dinlerini öğrenmelerine engel olmadı."¹⁸⁵

Soru 78. "Kadınlar Hz. Peygamber'den (s.a.v.) kendilerine bir gün belirleyip o günde onlara ders vermesini isterler. Bunun üzerine O da onlara bir gün belirler..."¹⁸⁶

¹⁸² Buhari, 3 İlim, 10 (I/25), 13, (I,26); Muslim, 33 İmare, 53 H. No:175 (III/1524); Tirmizi, 42, İlim, 1 (V/28)

¹⁸³ Buhari, 3 İlim, 15 (I/26)

¹⁸⁴ Buhari, 3 İlim, 10 (I/25); Ebu Davud, 20 İlim, 1 (III/317)

¹⁸⁵ Buhari, 3 İlim, 50 (I/41); Muslim, 3 Hayz, 13 H. No:61 (I/261)

¹⁸⁶ Buhari, 3 İlim, 36 (I/34)

Tablo 50: İlimle İlgili Sahih Hadislerin Bilinme Oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	Toplam
29	29 13.6	174 81.7	1 0.5	-- --	2 0.9	7 3.3	213 100.0
41	4 1.9	182 85.4	7 3.3	-- --	4 1.9	16 7.5	213 100.0
55	4 1.9	194 91.1	1 0.5	-- --	1 0.5	13 6.1	213 100.0
67	1 0.5	155 72.8	6 2.8	5 2.3	15 7	31 14.6	213 100.0
78	-- --	112 52.6	13 6.1	-- --	41 19.2	47 22.1	213 100.0

İmamların %81.7'si S.29'u, %85.4'ü S.41, %91.1'i S.55'i, %72.8'i S.67'yi ve %52.6'sı S.78'i doğru olarak bilmektedir. Bu hadislerin bilinme oranlarının illere göre dağılımı Tablo-51'de görülecektir.

Tablo 51: İlimle İlgili Sahih Hadisleri Bilenlerin İllere Göre Dağılımları

Hadisler	ANKARA		ŞIRNAK	
	Sayı	%	Sayı	%
S.29	122	81.3	51	82.3
S.41	121	80.7	60	96.8
S.55	134	89.3	59	95.2
S.67	102	68.3	52	83.9
S.78	650	43.3	47	75.8

Görüldüğü gibi Şırnak'ta görev yapan imamların sahih hadisleri bilme oranları daha yüksektir. Hadis kaynaklarını okumanın bunda etkili olduğu kanaatindeyiz. Zira daha önce belirttiğimiz gibi, Şırnak'ta görev yapan imamlar Ankara'daki meslektaşlarından daha çok Hadis kitabı okumaktadırlar.

Tablo 52: İlimle İlgili Sahih Hadisleri Bilmenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmeye İlişkisi

Hadisler	Özel Öğrenim Görenler		Özel Öğrenim Görmeyenler	
	Sayı	%	Sayı	%
S.29	106	84.8	58	75.3
S.41	109	87.2	63	81.8
S.55	116	92.8	68	88.3
S.67	94	75.2	53	68.8
S.78	76	60.8	32	41.6

Din alanında özel öğrenim görenler, özel öğrenim görmeyenlere göre, bu hadisleri daha yüksek oranlarda bilmektedirler.

Tablo 53: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların İlimle İlgili Sahih Hadisleri Bilme Oranları

Hadisler	Sayı	%
S.29	8	88.9
S.41	8	88.9
S.55	8	88.9
S.67	6	66.7
S.78	5	55.6

Tabloda görüldüğü gibi İlahiyat Fakültesi mezunu olan imamlar ilk üç hadisi %88.9 bilirlerken, bu oran dördüncü hadiste %66.7'ye, 5. hadiste de %55.6'ya düşmektedir.

Bu hadisleri bilmenin Hadis Usulü kitaplarını okumakla olan ilişkisi Tablo-54'te görülmektedir.

Tablo 54: İlimle İlgili Sahih Hadisleri Bilmenin Hadis Usulü Okumakla İlişkisi

Hadisler	Hadis Usulü Okuyan		Hadis Usulü Okumayan	
	Sayı	%	Sayı	%
S.29	77	88.5	80	76.2
S.41	77	88.5	89	84.8
S.55	84	96.6	91	86.7
S.67	69	79.3	76	72.4
S.78	49	56.3	51	48.6

Hadis Usulü ile ilgili kitapları okuyanların hadisleri daha çok bildikleri görülmektedir.

İlimle ilgili Sahih Hadisler yüksek bir oranda sahih olarak bilinirken, Mevzu Hadislerin oldukça düşük oranlarda mevzu olarak bilindikleri görülmektedir. Mevzu Hadisler de imamların büyük çoğunluğu tarafından sahih olarak bilinmektedir. Alınan dini eğitimin sahih hadislerle mevzu hadisleri birbirinden ayırmaya yetmediği aşikârdır. Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadisi olarak gelen rivayetlerin, gerçekten sahih oldukları araştırılmadan kabul etme eğiliminin bunda etkili olduğu düşüncesindeyiz. Daha önce de belirttiğimiz gibi hadis eğitiminde mevzu hadisleri tanıma yolları ve metin tenkidi üzerinde yeterince durulmamasının da bunda etkisi vardır. İslam'ın bir ilim dini olduğunu göstermeye yetecek kadar ayet ve Sahih Hadis varken bu tür eğilimleri cehaletin dışında bir şeyle açıklamak, bize mümkün görünmemektedir.

2.2.3.c. Yemek Adabı

2.2.3.c.a. Mevzu Hadisler

Soru 28. "Ey Ali! Sana tuzu tavsiye ederim, zira o yetmiş derde devadır."¹⁸⁷

Soru 40. "Ekmeğe saygı gösterin. Allah ona ikramda bulunmuştur ve onu sizin için yerin ve göğün bereketinden çıkarmıştır."¹⁸⁸

Soru 52. "Yemek yiyene selam verilmez."¹⁸⁹

Soru 64. "Mü'min'in artığı şifadır."¹⁹⁰

Soru 76. "Peygamber ekmeğin bıçakla kesilmesini nehyetti."¹⁹¹

¹⁸⁷ İbnu'l-Cevzi, *el-Mevduat*, II/289

¹⁸⁸ İbnu'l-Cevzi, *el-Mevduat*, II/291

¹⁸⁹ Aliyyu'l-Kari, *el-Esraru'l-Merfua*, s.367; el-Acluni, *Keşfu'l-Hafa*, II/363

¹⁹⁰ el-Acluni, *Keşfu'l-Hafa*, I/458

¹⁹¹ İbnu'l-Cevzi, *el-Mevduat*, II/291; es-Suyuti, *el-Leali'l-Masnua*, II/214

Tablo 55: Yemek Adabı ile ilgili Mevzu Hadislerin Bilinme Oranla-**rı**

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmi-yorum	Cevap Vermeyen	Top-lam
28	1 0.5	97 45.5	54 25.4	1 0.5	43 20.2	17 8.0	213 100.0
40	12 5.6	108 50.7	24 11.3	6 2.8	39 18.3	24 11.3	213 100.0
52	-- --	120 56.3	51 23.9	2 0.9	19 8.9	21 9.9	213 100.0
64	-- --	138 64.8	36 16.9	3 1.4	12 5.6	24 11.3	213 100.0
76	-- --	62 29.1	70 32.9	1 0.5	38 17.8	42 19.7	213 100.0

Görüldüğü gibi imamların %25.4'ü S.28'i, %11.3'ü S.40'ı, %23.9'u S.52'yi, %16.9'u S.64'ü ve %32.9'u S.76'yı doğru olarak bilmektedir. Yemek adabıyla ilgili mevzu hadislerin ilimle ilgili mevzu hadislere göre daha çok kişi tarafından doğru bilindiği görülmektedir. (Tablo-45'e bak.) S.28'e 97 kişi (%45.5), S.40'a 108 kişi (%50.7), S.52'ye 120 kişi (%56.3) S.64'e 138 kişi (%64.8) ve S.76'ya 62 kişi (%29.1) Sahih Hadis demektir ki bu da çoğunluğun bu hadisleri yanlış olarak bildiğini göstermektedir.

Bu hadisleri bilmenin din alanında özel öğrenim görmeyle ilişkisi Tablo-56'da görülmektedir. Tablo-57'de ise İlahiyat Fakültesi mezunlarının bu hadisleri bilme oranlarını göstermektedir.

Tablo 56: Yemekle İlgili Mevzu Hadisleri Bilmenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmekle İlişkisi

Hadisler	Özel Öğrenim Görenler		Özel Öğrenim Görmeyenler	
	Sayı	%	Sayı	%
S.28	35	30.2	16	21.6
S.40	15	12.9	8	10.8
S.52	29	25.0	20	27.0
S.64	24	20.7	10	13.5
S.76	40	34.5	26	35.1

Tablo 57: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların Yemek Adabıyla İlgili Mevzu Hadisleri Bilme Oranları

Hadisler	Sayı	%
S.28	2	25.0
S.40	1	12.5
S.52	3	37.5
S.64	2	25.0
S.76	3	37.5

Din alanında özel öğrenim görenlerle görmeyenlerin bu hadisleri bilme oranlarının birbirlerine oldukça yakın oldukları görülmektedir. Genelde adetlerin sahih hadis olarak sunulduğu yemek adabı konusundaki mevzu hadislerin, ilahiyat mezunları tarafından mevzu olarak, çok düşük oranlarda bilinmesi, İlahiyat Fakültelerinin yeterli bir hadis eğitimi veremediklerini ifade etmektedir. Elde edilen rakamlardan ülkemizdeki hadis eğitiminin, ister özel kurumlarda olsun ister modern eğitim kurumlarında olsun, geleneksel çerçevenin dışına çıkmadığı da anlaşılmaktadır.

Tablo 58: Yemek Adabıyla İlgili Mevzu Hadisleri Bilmenin Hadis Usulü Okumayla İlişkisi

Hadisler	Özel Öğrenim Görenler		Özel Öğrenim Görmeyenler	
	Sayı	%	Sayı	%
S.28	29	34.5	23	23.2
S.40	9	10.7	13	13.1
S.52	23	27.4	25	25.3
S.64	18	21.4	16	16.2
S.76	33	39.3	35	35.4

Hadis Usulü ile ilgili kitap okumanın bu hadisleri mevzu olarak bilme konusunda fazla etkili olmadıkları görülmektedir. Aynı durum ilimle ilgili hadislerde de görüldü. Bu da Hadis Usulü dersleri ile Hadis Usulü kitaplarının gözden geçirilmesi gerektiğine bir işarettir.

Tablo 59: Yemek Adabıyla İlgili Mevzu Hadisleri Bilenlerin İllere Göre Dağılımı

Hadisler	ANKARA		ŞİRNAK	
	Sayı	%	Sayı	%
S.28	32	22.5	28	37.9
S.40	10	7.0	14	24.1
S.52	41	28.9	10	17.2
S.64	23	16.2	13	22.4
S.76	56	39.4	14	24.1

Yemek adabıyla ilgili mevzu hadisleri doğru bilme açısından illere göre fazla bir farkın olmadığı görülmektedir. Yemekle ilgili zikrettiğimiz mevzu hadisler genelde sahih olarak kabul gördükleri için iki il arasında fazla bir farkın bulunmaması doğaldır.

2.2.3.c.b. Sahih Hadisler

Soru 30. “Besmele çek, sağ elinle ye ve önünden ye.”¹⁹²

Soru 42. “Soğan ve sarımsak yiyen mescidimize yaklaşmasın.”¹⁹³

Soru 56. “Peygamber (s.a.v.) hiçbir yemeği kötülemezdi. Canı çekerse yerdi, canı çekmezse yemezdi.”¹⁹⁴

Soru 68. “Peygamber (s.a.v.) yemekten sonra ağzını yıkadı.”¹⁹⁵

Tablo 60: Yemek Adabı İle İlgili Sahih Hadislerin Bilinme Oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	Toplam
30	1 0.5	205 96.2	1 0.5	1 0.5	1 0.5	4 1.9	213 100.0
42	-- --	204 95.8	1 0.5	-- --	-- --	8 3.8	213 100.0
56	-- --	179 84.0	10 4.7	-- --	8 3.8	16 7.5	213 100.0
68	-- --	171 80.3	6 2.8	-- --	7 3.3	29 13.6	213 100.0

¹⁹² Muslim, 36 Eşribe, 13 H. No: 108 (III/1599)

¹⁹³ Buhari, 10 Ezan, 160 (I/207); 96 İ'tisam, 24 (VIII/159); Muslim, 5 Mesacid, 17 H. No:68, (I/393); Ebu Davud, 22 Et'ime, 41 (III/360)

¹⁹⁴ Muslim, 36 Eşribe, 35 H. No:187 (III/1632)

¹⁹⁵ Buhari, 70 Et'ime, 7 (VI/1198)

Görüldüğü gibi, imamların %96.2'si S.30'u; %95.8'i S.42'yi; %84.ü S.56'yı ve %80.3'ü S.68'i doğru olarak bilmektedir. S.56'ya 179 kişi (%84.0) sahih derken 10 kişi (%4.7) uydurma hadis demektir. S.68'e de 6 kişi uydurma hadis demektir. Bir önceki bölümde ilimle ilgili hadisleri incelerken belirttiğimiz gibi, sahih hadisler oldukça yüksek bir oranda bilindikleri halde, uydurma hadislerin uydurma olarak bilinmeleri çok düşüktür. Bu da imamların hadis olarak kendilerine sunulan rivayetleri araştırma ihtiyacı duymadan kabul etmelerinden kaynaklanmaktadır diye düşünüyoruz.

Müslümanlar arasında yemek adabıyla ilgili çok sayıda asılsız rivayet yaygınlaşmış bulunmaktadır. Halbuki yukarda zikrettiğimiz hadislerde de görüldüğü gibi, Sünnet, yemek adabıyla ilgili olarak yemekten önce ve sonra elleri yıkamak, soğan, sarımsak gibi kokusuyla insanları rahatsız edecek yemekleri yerken dikkatli olmak, yemekleri kötülememek ve her şeyde olduğu gibi yemeğe de besmeleyle başlamak vb. her insan tarafından kabul edilecek kurallar sunmaktadır. Fakat sünnet anlayışımızda gelenek ağır bastığından, bu sahih hadisler bilindiği halde kaynaklarda yer alan uydurma hadislerden kaynaklanan uygulamalar da sünnet olarak rağbet görmektedir.

Tablo 61:Yemek Adabıyla İlgili Sahih Hadisleri Bilenlerin İllere Göre Dağılımı

Hadisler	ANKARA		ŞIRNAK	
	Sayı	%	Sayı	%
S.30	143	95.3	61	98.4
S.42	141	94.0	62	100.0
S.56	119	79.3	59	95.2
S.68	119	79.3	51	82.3

İlk iki hadis genelde herkes tarafından bilinen hadisler olduğu için bunların bilinme oranları daha yüksektir. Son iki hadisten haberdar olmak için, az da olsa, hadis kitaplarını okumak gerekmektedir. Bu sebeple de kitap okuma oranları yüksek olanların bunları daha iyi bilmeleri doğaldır. S.56'yı bilenlerin sayısı Ankara'da %79.3 iken, Şırnak'ta %95.2'dir. Fakat S.68'i bilme oranlarında fazla bir farklılık gözükmemektedir.

Tablo 62: Yemek Adabıyla İlgili Sahih Hadisleri Bilmenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmekle İlişkisi

Hadisler	Özel Öğrenim Görenler		Özel Öğrenim Görmeyenler	
	Sayı	%	Sayı	%
S.30	121	96.8	74	96.1
S.42	123	98.4	71	92.2
S.56	110	88.0	59	76.6
S.68	106	84.8	57	74.0

S.30'u bilmede iki grup arasında çok küçük (%0.7) bir fark bulunurken diğer üç soruda aradaki farkın açıldığı görülmektedir. S.42'yi özel öğrenim görenlerin %98.4'ü bilirken özel öğrenim görmeyenlerin %92.2'si bilmektedir. S.56 özel öğrenim görenlerin %88'i görmeyenlerin ise %76.6'sı, S.68'i özel öğrenim görenlerin %84.8'i, görmeyenlerin ise %74'ü doğru olarak bilmektedir. Aradaki farkı, Hadis kitaplarının özel öğrenim görenler arasında daha yaygın oluşuyla açıklayabiliriz kanaatindeyiz.

Tablo 63: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların Yemek Adabı İle İlgili Sahih Hadisleri Bilme Oranları

Hadis	Sayı	%
S.30	8	88.9
S.42	8	88.9
S.56	6	66.7
S.68	8	88.9

İlahiyat mezunlarının %88.9'u (8 kişi) S.30, S.42 ve S.68 bilmektedir. S.56 bilenlerin oranı ise %66.7'dir.

Tablo 64: Yemek Adabıyla İlgili Sahih Hadisleri Bilmenin Hadis Usulü Okumakla İlişkisi

Hadisler	Özel Öğrenim Görenler		Özel Öğrenim Görmeyenler	
	Sayı	%	Sayı	%
S.30	83	95.4	101	96.2
S.42	86	97.7	102	97.1
S.56	77	88.5	85	81.0
S.68	70	80.5	82	82.2

Hadis Usulü okuyanlarla okumayanlar arasında zikrettiğimiz sahih hadisleri bilme açısından ciddi bir fark görülmemektedir.

Netice olarak, alınan Hadis eğitiminin sahih hadislerle uydurma hadisleri birbirinden ayırmak için yeterli olmadığı görülmektedir. Mevzu hadisler de sahih hadisler gibi, sahih olarak, rağbet görmektedir.

2.2.3.d. Kadın Meselesi

2.2.3.d.a. Mevzu Hadisler

Soru 27. “Kadınlara danışın ama onlara muhalefet edin.”¹⁹⁶

Soru 39. “Kadınlarınıza yazmayı öğretmeyiniz ve onları yüksek odalarda barındırmayınız.”¹⁹⁷

Soru 51. “Kadın Müslüman değildir ama Müslümana lazımdır.”¹⁹⁸

Soru 63. “Allah ata binen kadınlara lanet etmiştir.”¹⁹⁹

Soru 75. “Kadın olmasaydı erkek Cennet’e girerdi.”²⁰⁰

Tablo 65: Kadınlarla ilgili Mevzu Hadislerin Bilinme Oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	Toplam
27	2 0.9	86 40.6	69 32.4	4 1.9	32 15.0	20 9.4	213 100.0
39	-- --	16 7.5	122 57.3	4 1.9	46 21.6	25 11.7	213 100.0
51	-- --	-- --	133 62.4	25 11.7	39 18.3	16 7.5	213 100.0
63	-- --	13 6.1	121 56.8	1 0.5	43 20.2	35 16.4	213 100.0
75	-- --	17 8.0	112 52.6	9 4.2	40 18.8	35 16.4	213 100.0

İmamların %32.4’ü S.27’nin, %57.3’ü S.39’un, %62.4’ü S.51’in, %56.8’i S.63’ün ve %52.6’sı S.75’in mevzu hadis olduğunu bilmektedir. S.27’ye 86 kişi (%40.6) sahih hadis iki kişi de ayet demektedir. Dört kişinin (%1.9) atasözü dediği bu hadis için 32 kişi (%15.0) bilmiyorum cevabını vermektedir. S.39’a deneklerin sadece %7.5’i sahih hadis derken %21.6’sı bilmiyorum demektedir. S.51’e sahih hadis diyen bulunmazken, deneklerin %11.7’si atasözü, %18.3’ü de bilmiyorum demektedir. S.63’e deneklerin sadece %6.1’i sahih hadis derken %20.2’si bilmiyorum şikkını işaret-

¹⁹⁶ el-Acluni, *Keşfu’l-Hafa*, II/3; Ali el-Kari, *el-Esraru’l-Merfua*, s. 225

¹⁹⁷ İbnu’l-Cevzi, *el-Mevduat*, II/268

¹⁹⁸ Coşkun, *Halkın Hadis Bilgileri Üzerine Mahalli Bir Araştırma*, s. 217

¹⁹⁹ Ali el-Kari, *el-Esraru’l-Merfua*, s. 277

²⁰⁰ es-Suyuti, *Tedribu’r-Ravi*, II/159; Zafir el-Ezheri, *Tahziru’l-Muslimîn*, s.163

lemektedir. S.75'e deneklerin %8'i sahih hadis, %4.2'si atasözü ve %18.8'i bilmiyorum demektedir.

Mevzu olduğu en az bilinen hadis "Kadınlara danışın ama onlara muhalefet edin" hadisidir. Kadınlarla ilgili zikrettiğimiz mevzu hadislerden toplumumuzda en yaygın olanı da budur ve denek imamların %40.4'ü tarafından sahih olarak bilinmektedir. Hadis kaynaklarının ve özellikle de mevzu hadislerle ilgili kitapların imamlar tarafından çok az okunduklarını daha önce belirtmiştik. Hal böyle olunca, imamlar da da bu rivayeti sahih olarak kabul etmektedirler.

Tablo-65'te görüldüğü gibi, kadınlarla ilgili mevzu hadislerin mevzu olduğunu bilenlerin oranı, bundan önceki ilim ve yemek adabı konularındaki mevzu hadisleri bilenlerin oranına göre oldukça yüksektir. İlimle ilgili mevzu hadislerden en çok bilinen hadisin bilinme oranı %20.7 (Tablo-45) yemek adabıyla ilgili en çok bilinen mevzu hadisin bilinme oranı %32.9'dur (Tablo-55). Kadınlarla ilgili mevzu hadislerde bu oran %62.4'e varmaktadır.

Kadınlarla ilgili mevzu hadisleri sahih hadis olarak nitelendiren imamların sayısının oldukça az olmasının muhtemel sebeplerini şöyle açıklayabiliriz.

1. Feminizm akımı

Sürekli kadın haklarını savunup onların ezilmişliğini ön plana çıkaran feministlerin bir iddiası da, İslam'ın kadın haklarını tanımadığı şeklindedir. Toplumda İslam'ın kadın anlayışına karşı olumsuz kanaatlerin oluşmasına yol açan bu tür iddialar müslümanları bu konuyu araştırmaya itmiş ve bu konuda İslam öncesi kültürün etkisiyle şekillenen anlayışın yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılmıştır. Çağdaş müslüman alimlerin bu konuda eserler yazmalarına sebep olmuştur.

İmamların bu akımdan etkilenmediklerini düşünemeyiz. Onlar da bu iddialara cevap vermek için bu konuda ki, feministlerin dilden düşürmedikleri, rivayetleri araştırmış olabilirler. Bu sebeple de kadınlarla ilgili mevzu hadisleri daha iyi bilmektedirler.

2. Tecrübe

Erkekler evlendikten sonra hayatlarını eşleriyle paylaşmak zorundadırlar. Bu sayede karşı cinsi daha yakından tanıma fırsatı yakalayan erkek, kadının da kendisi gibi insan olduğunu görüp var olan yanlış kanaatlerini terk edebilir. Bu durum herkes için olduğu gibi imamlar için de söz konusudur. İmamlar da tecrübelerinin etkisiyle kadınlar hakkında gelen bazı rivayetlerin mevzu olduklarını kolayca anlayabilirler kanaatindeyiz.

Tablo 66: Kadınlarla İlgili Mevzu Hadisleri Bilenlerin İllere Göre Dağılımı

Hadisler	ANKARA		ŞIRNAK	
	Sayı	%	Sayı	%
S.27	53	37.3	15	25.9
S.39	88	62.0	33	56.9
S.51	98	69.0	34	58.6
S.63	82	57.7	39	67.2
S.75	74	52.11	38	65.5

Ankara’da görev yapan deneklerin ilk üç rivayeti Şırnak’taki meslektaşlarına göre daha yüksek oranlarda bildikleri görülmektedir. Buna karşılık Şırnak’ta görev yapanların da son iki rivayeti bilme oranları daha yüksektir. Bu da kadınlarla ilgili tartışmaların her tarafta aynı şekilde etkili olduğunu ve inananları yaygın olan mevzu hadisleri gözden geçirmeye yönelttiğini göstermektedir.

Tablo 67: Kadınla İlgili Mevzu Hadisleri Bilmenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmekle İlişkisi

Hadisler	Özel Öğrenim Görenler		Özel Öğrenim Görmeyenler	
	Sayı	%	Sayı	%
S.27	36	31.0	29	39.2
S.39	71	61.2	45	60.8
S.51	75	64.7	52	70.3
S.63	73	62.9	43	58.1

Kadınla ilgili mevzu hadisleri bilme açısından, din alanında özel öğrenim görenlerle görmeyenler arasında fazla bir farkın olmadığı görülmektedir. Rakamlar birbirlerine çok yakın çıkmıştır. Bazı rivayetler özel öğrenim görenler tarafından daha iyi bilinirken diğerleri de özel öğrenim görmeyenler tarafından daha iyi bilinmektedir.

Tablo 68: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların Kadınla İlgili Mevzu Hadisleri Bilme Oranları

Hadisler	Sayı	%
S.27	2	25.0
S.39	3	37.5
S.51	6	75.0
S.63	7	87.5

9 tane İlahiyat Fakültesi mezunu imamdan sadece 2 kişi (%25) S.27'nin mevzu olduğunu, 3 kişi de (%37.5) S.39'un mevzu olduğunu bilmektedir. S.51 ve S.75 6 kişi tarafından bilinirken, S.63'ü bilenlerin sayısı 7 kişi (%87.5)'dir. Burada İlahiyat Fakültesi mezunu imamların hadis bilgilerinin diğer meslektaşlarının bilgisiyle bir paralellik arz ettiğini ve onların da aynı faktörlerin etkisinde kaldıklarını söyleyebiliriz.

Tablo 69: Kadınla İlgili Mevzu Hadisleri Bilmenin Hadis Usulü Okumayla İlişkisi.

Hadisler	Hadis Usulü Okuyan		Hadis Usulü Okumayan	
	Sayı	%	Sayı	%
S.27	32	38.1	36	36.4
S.39	56	66.7	60	60.6
S.51	59	70.2	65	65.7
S.63	61	72.6	55	55.6

Görüldüğü gibi Hadis Usulü okuyanlar bu mevzu hadisleri daha iyi tanımaktadırlar.

2.2.3.d.b. Sahih Hadisler

Soru 31. “En iyileriniz eşlerine karşı en iyi davrananlarınızdır.”²⁰¹

Soru 47. “Hz. Aişe: Rasulullah (s.a.v.) ne bir hizmetçisini ne de bir eşini dövdü. O eliyle hiçbir şeye vurmadı.”²⁰²

Soru 57. “Bakire bir kız Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelip babasının kendisini isteğinin dışında evlendirdiğini söyler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) kızı (evlenip-evlenmemekte) muhayyer bırakır.”²⁰³

Soru 69. “Dul kadın (evliliği konusunda) velisinden daha fazla söz sahibidir. Bakireye ise sorulur; sukutu onun izni demektir.”²⁰⁴

Soru 80. “İnanan bir erkek inanan bir kadına (eşine) kızmasın. Bir davranışını beğenmezse bir diğerini beğenir.”²⁰⁵

²⁰¹ İbn Mace, 9 Nikah, 50 (I/636)

²⁰² İbn Mace, 9 Nikah, 51 (I/638)

²⁰³ Ebu Davud, 6 Nikah, 25 (II/232); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I/273. İbn Mace, 9 Nikah 12 (I/603)

²⁰⁴ Malik b. Enes, *el-Muvatta'*, 28 Nikah, 2 H. No:1114 (331). Muslim, 16 Nikah, 9 H. No:66 (II/1037)

²⁰⁵ Muslim, 17 Rida', 18 H. No:63 (II/1091). Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II/329

Tablo 70: Kadınla ilgili Sahih Hadislerin Bilinme Oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	Toplam
31	8 3.8	196 92.0	1 0.5	-- --	2 0.9	6 2.8	213 100.0
47	-- --	154 72.3	14 6.6	5 2.3	16 7.5	24 11.3	213 100.0
57	1 0.5	142 66.7	12 5.6	-- --	27 12.7	31 14.6	213 100.0
69	1 0.5	166 77.9	9 4.2	2 0.9	6 2.8	29 13.6	213 100.0
80	13 6.1	139 65.3	5 2.3	1 0.5	22 10.3	33 15.5	213 100.0

İmamların %92'si S.31'i, %72.3'ü S.47'yi %66.7'si S.57'yi, %77.9'u S.69'u ve %65.3'ü S.80'i doğru olarak bilmektedir. "En iyiniz eşlerine karşı en iyi davrananlarınızdır" hadisi en çok bilinen hadistir. İmamlardan 8 kişi (%3.8) bu hadise ayet derken 1 kişi de uydurma hadis demektir. S.47'ye 14 kişi (%6.6) uydurma hadis 5 kişi de (%2.3) atasözü demektir. 16 kişinin (%7.5) bilmiyorum dediği bu hadisi 24 kişi (%11.3) cevapsız bırakmıştır. S.57'ye 1 kişi ayet, 12 kişi (%5.6) uydurma hadis, 27 kişi (%12.7) bilmiyorum cevabını vermektedir. 31 kişi de bu soruya cevap vermemiştir. S.69'a 1 kişi ayet, 9 kişi (%4.2) uydurma hadis, 2 kişi (%0.9) atasözü ve 6 kişi bilmiyorum cevabını verirken, 29 kişi bu soruyu cevapsız bırakmıştır. S.80'e 13 kişi (%6.1) ayet, 5 kişi (%2.3) uydurma hadis, 1 kişi atasözü ve 22 kişi (%10.3) bilmiyorum cevabını vermiştir. 33 kişi (%15.5) ise soruya cevap vermemiştir. Soruları cevapsız bırakanları düştüğümüz zaman bu sahih hadislerin bilinme oranları daha da yükselmektedir. Bu da kadınlarla ilgili, müslümanlarda var olan, fakat İslam'ın özünde bulunmayan yanlış kanaatlerin yavaş yavaş terkedildiğinin işareti olarak algılanabilir diye düşünüyoruz.

Tablo 71: Kadınlarla İlgili Sahih Hadisleri Bilenlerin İllere Göre Dağılımı

Hadisler	ANKARA		ŞIRNAK	
	Sayı	%	Sayı	%
S.31	135	90.0	60	96.8
S.47	99	66.0	55	88.7
S.57	97	64.7	45	72.6
S.69	105	70.0	60	96.8
S.80	93	62.0	45	72.6

Görüldüğü gibi her beş sahih hadisin de bilinme oranları Şırnak'ta daha yüksektir. 57 ve 69. sorular velinin nikahtaki konumunu açıklamaktadır. Baba'nın evlilikte veliyyu'l-mucbir (zorla evlendirme hakkı olan veli) olduğu Şafii mezhebine mensup olan Şırnak'taki imamların bu iki hadisi de genelde Hanefi mezhebine mensup olan, Ankara'daki meslektaşlarından daha yüksek oranlarda bilmeleri dikkat çekici bir husustur. Hanefi mezhebinde velinin izni olmadan da kız evlenebilme hakkına sahip olduğu için, aynı anlama gelen hadislerin Hanefi mezhebine mensup olan imamlar tarafından daha çok bilinmesi beklenirdi. Fakat görüldüğü gibi sonuç tahmin edildiği gibi çıkmamıştır. Sanırsız bu da, önceki konularda olduğu gibi, Hadis kitaplarını okuma oranının Şırnak'ta daha yüksek olmasıyla açıklanabilir.

Tablo 72: Kadınlarla İlgili Sahih Hadisleri Bilmenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmekle İlişkisi

Hadisler	Özel Öğrenim Görenler		Özel Öğrenim Görmeyenler	
	Sayı	%	Sayı	%
S.31	118	94.4	69	89.6
S.47	95	76.0	52	67.5
S.57	88	70.4	46	59.7
S.69	110	88.0	48	62.3
S.80	86	68.8	47	61.0

Görüldüğü gibi din alanında özel öğrenim görenlerin, kadınlarla ilgili sahih hadisleri bilme oranları daha yüksektir. İlahiyat Fakültesi mezunu olan imamların bu hadisleri bilme oranları da Tablo-73'de görülmektedir.

Tablo 73: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların Kadınlarla İlgili Sahih Hadisleri Bilme Oranları

Hadis	Sayı	%
S.31	9	100.0
S.47	3	33.3
S.57	6	66.7
S.69	8	88.9
S.80	6	66.7

Görüldüğü gibi İlahiyat Fakültesi mezunu olan imamların, kadınlarla ilgili zikrettiğimiz sahih hadislerin bir kısmını (S.31, S.69 ve S.80) bilme oranları genelin üstünde iken, S. 47'nin sahih olduğunu bilme oranı (%33.3) oldukça düşüktür. S. 57 için bulunan rakamlar ise birbirine eşittir. (Bak. Tablo-70)

Hadis Usulü okuyan imamlar bu hadisleri okumayanlara oranla daha çok bilmektedirler. (Tablo-74)

Tablo 74: Kadınlarla İlgili Sahih Hadisleri Bilmenin Hadis Usulü Okumakla İlişkisi

Hadis	Hadis Usulü Okuyan		Hadis Usulü Okumayan	
	Sayı	%	Sayı	%
S.31	81	93.1	94	89.5
S.47	65	74.7	75	71.4
S.57	59	67.8	72	68.2
S.69	73	83.9	78	74.3
S.80	61	70.1	66	62.9
Toplam	339	389.6	385	366.3

Netice olarak, imamların kadınla ilgili bilgilerinin daha çok sahih hadislerle dayandığını ve bu konuyla ilgili mevzu hadislerin yavaş da olsa terkedilmeye başlandığını söyleyebiliriz.

2.2.3.e. Yaratılışla İlgili Hadisler

Yaratılışla ilgili olarak, anketimize, yaygın olan altı tane hadis aldık. Bunlardan biri (S.38) sahih, diğerleri ise mevzu hadislerdir.

Soru 26. “(Ey Muhammed!) Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım.”²⁰⁶

Soru 38. “Allah Adem’i kendi suretinde yaratmıştır.”²⁰⁷

Soru 50. “Ben gizli bir hazineydim. Bilinmek istedim ve varlıkları yarattım.”²⁰⁸

Soru 62. “Ben yere ve göğe sığmadım; fakat inanan kulumun kalbine sığdım.”²⁰⁹

Soru 74. “Gül Hz. Peygamber’in (s.a.v.) terinden yaratılmıştır.”²¹⁰

Soru 83. “Adem’in bedeni çamur halindeyken bile ben Peygamberdim.”²¹¹

Tablo 75: Yaratılışla ilgili hadislerin bilinme oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	Toplam
26	58 27.2	86 40.4	45 21.1	2 0.9	7 3.3	15 7.0	213 100.0
38	53 24.9	49 23.0	45 21.1	1 0.5	39 18.3	26 12.2	213 100.0
50	57 26.8	87 40.8	18 8.5	-- --	35 16.4	16 7.5	213 100.0
62	52 24.4	96 45.1	16 7.5	-- --	21 9.9	28 13.1	213 100.0
74	-- --	41 19.2	74 34.7	14 6.6	43 20.2	41 19.2	213 100.0
83	3 1.4	127 59.6	27 12.7	-- --	21 9.9	35 16.4	213 100.0

Görüldüğü gibi yaratılışla ilgili hadislerin bilinme oranları oldukça düşüktür. S.26’ya deneklerin 45’i (%21.1) mevzu hadis derken, 58’i (%27.2) ayet ve 86’sı (%40.4) sahih hadis demektir. S.38’e 53 kişi (%24.9) ayet, 49 kişi (%23) sahih hadis ve 45 kişi (%21.1) mevzu hadis demektir. S.50’ye 57 kişi (%26.8) ayet, 87 kişi (%40.8) sahih hadis derken, sadece 18 kişi (%8.5) mevzu hadis demektir. S.62’ye 52 kişi

²⁰⁶ el-Acluni, *Keşfu'l-Hafa*, II/164; Ali el-Kari, *el-Esraru'l-Merfua*, s. 288

²⁰⁷ Buhari, 79 İsti’zan, 1 (VIII/125); Muslim, 45 Birr, 32 H. No:115 (IV/2017) 51 el- Cenne, 11 H. No:28 (IV/2183)

²⁰⁸ el-Acluni, *Keşfu'l-Hafa*, II/132; Ali el-Kari, *el-Esraru'l-Merfua*, s. 269; Zafir el-Ezheri, *Tahziru'l-Muslimin*, s.159

²⁰⁹ el-Acluni, *Keşfu'l-Hafa*, II/195; Zafir, el-Ezheri, *Tahziru'l-Muslimin*, s. 166

²¹⁰ el-Acluni, *Keşfu'l-Hafa*, I/258; Ali el-Kari, *el-Esraru'l-Merfua*, s. 151

²¹¹ el-Acluni, *Keşfu'l-Hafa*, II/132; Ali el-Kari, *el-Esraru'l-Merfua*, s. 268

(%24.4) ayet, 96 kişi (%45.1) sahih hadis ve 16 kişi (%7.5) uydurma hadis demektir. S.74'e ayet diyen çıkmazken, 41 kişi (%19.2) sahih hadis, 74 kişi (%34.7) mevzu hadis, 14 kişi (%6.6) atasözü demektir. S.83'e 3 kişi (%1.4) ayet, 127 kişi (%59.6) Sahih Hadis, 27 kişi (%12.7) mevzu hadis demektir.

İlk dört rivayete çok sayıda deneğin ayet demesi bu tür rivayetlerin kültürümüzde çok derin etkiler bıraktığının bir göstergesidir. Bu asılsız rivayetler öyle yaygınlaşmış ki, artık insanlara dinlerini öğretmekle görevli kişilerin büyük bir kesimince bile ayet veya sahih hadis olarak nitelendirilmektedir.

Mevzu hadislerin ayet olarak bilinmesinin sebepleri ne olabilir? 26, 50 ve 62. sorular kutsi hadis diye nitelendirilen hadislerin uslubuna uygun bir şekilde uydurulmuş rivayetlerdir. Bu rivayetlerde söz direk olarak Allah tarafından söylenmiş gibi gösterildiğinden, anlamı düşünülmeden hemen ayet şıkkı işaretlenmiş olabilir. 38. soru sahih bir hadis olmasına rağmen onun da bilinme oranının diğerlerinden fazlaca farklı olmadığı görülmektedir.

Bizce bütün bu ihtimaller denekleri mazur göstermez. Bunun sebebi- nin Kur'an-ı Kerim'i bilmemek olduğu kanaatindeyiz. Bu da bir imam için kabul edilebilecek bir hata değildir. İmamların çoğu, daha önce de zikrettiğimiz gibi, Kur'an'ı defalarca hatmetmiştir. Ama Kur'an'ı mealinden okuma, anlayarak okuma alışkanlığı olmadığından Kur'an'ın sadece Arapçası okunmaktadır. Bu da Kur'an'ı anlamayı güçleştirmektedir.

Zikrettiğimiz rivayetlerden üçü (26, 74 ve 83) Hz. Peygamber'i (s.a.v.) övmek amacıyla uydurulmuş rivayetlerdir. Halbuki Hz. Peygamber'i (s.a.v.) övmek için uydurma hadislere ihtiyaç yoktur. Zaten Yüce Allah (cc) Kur'an'da O'nu yeterince övmektedir. Biz de Hz. Peygamber'i (s.a.v.) Allah'ın belirttiği gibi tanımak durumundayız. Bu rivayetler ise Hz. Peygamber'i kendisinde bulunmayan bazı sıfatlarla övmeye çalışan, belki de iyi niyetli olan, cahillerin eseridir. Maalesef günümüzde de etkinliklerini kaybetmediklerini görmekteyiz.

Tablo 76: Yaratılışla İlgili Hadislerin Mevzu Olduğunu Söyleyenlerin İllere Göre Dağılımları

Hadis	ANKARA		ŞIRNAK	
	Sayı	%	Sayı	%
S.26	26	18.3	19	32.8
S.38	34	23.9	11	19.0
S.50	14	9.9	4	6.9
S.62	13	9.29	3	5.2
S.74	38	26.8	36	62.1
S.83	16	11.3	11	19.0

26. soruya Şırnak'ta ayet diyenlerin oranı %16.1 iken, Ankara'da %32'dir. 38. soruya Şırnak'taki deneklerin %22.6'sı Ankara'dakilerin %26'sı ayet demektedir. S.50'ye Şırnak'ta görev yapanların %22.6'sı, Ankara'da görev yapanların ise %28'i ayet demektedir. S.62'ye ayet diyenlerin oranı Şırnak'ta %19.4 iken Ankara'da %26.7'dir. S.74'e ayet diyen çıkmazken, S.83'e ayet diyen 3 kişiden 2'si Ankara'da biri de Şırnak'ta görev yapmaktadır.

Zikrettiğimiz rivayetlerin bilinme oranları her iki ilimizde de oldukça düşüktür. Fakat arada çok önemli bir fark göze çarpmaktadır. Şırnak'ta bu mevzu hadislerle ayet diyenlerin oranı Ankara'da görev yapan meslektaşlarımızınkinden daha azdır. Şırnak'ta görev yapanların aldıkları Arapça eğitim sebebiyle Kur'an'ı okurken daha iyi anlamalarının, bunda etkisi olabilir kanaatindeyiz.

Tablo 77: Yaratılışla İlgili Hadislerin Mevzu Olduğunu Söylemenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmeye İlişkisi

Hadis	Özel Öğrenim Gören		Özel Öğrenim Görmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%
S.26	26	22.4	16	21.6
S.38	26	22.4	18	24.3
S.50	10	8.6	6	8.1
S.62	11	9.5	5	6.8
S.74	53	45.7	17	23.0
S.83	13	11.2	13	17.6

Görüldüğü gibi oranlar birbirine çok yakındır. Sadece S. 74'de diğerlerine göre belirgin bir fark göze çarpmaktadır.

Tablo 78: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların Yaratılışla İlgili Hadislere Mevzu Deme Oranları

Hadis	Sayı	%
S.26	2	25.0
S.38	--	--
S.50	--	--
S.62	1	12.5
S.74	3	37.5
S.83	1	12.5

İlahiyat Fakültesi mezunu olan deneklerden, yaratılışla ilgili rivayetlerin mevzu olduklarını bilenlerin oranlarının oldukça düşük olduğu görülmektedir. S.38 ile S.50'nin mevzu olduğunu bilen çıkmazken, S.26'yı 2 kişi, S.62 ile S.83'ü birer kişi ve S.74'ü 3 kişi mevzu olarak bilmektedir.

Tablo 79: Yaratılışla İlgili Hadisleri Bilmenin Hadis Usulü Okumayla İlişkisi

Hadis	Hadis Usulü Okuyan		Hadis Usulü Okumayan	
	Sayı	%	Sayı	%
S.26	26	31.0	16	16.2
S.38	19	22.6	24	24.2
S.50	7	8.3	8	8.1
S.62	10	11.9	5	5.1
S.74	41	48.8	30	30.3
S.83	12	14.3	14	14.1

Hadis Usulü okuyanların az da olsa, bu rivayetlerin bazılarının mevzu olduklarını, daha çok bildikleri görülmektedir.

2.2.3.f. Mehdi Meselesi

Rivayetlere göre, Kıyamete yakın bir dönemde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) neslinden bir zat ortaya çıkacak ve zulümle dolmuş olan dünyada adaleti hakim kılacaktır. Bu ıslahatçı "Mehdi"dir. Rivayetlerde bu ıslahatçının sıfatları detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

Yahudilik'teki "Mesih" inancını çağrıştıran "Mehdi" inancı, zorda kalan insanların can simidi olmuştur. İnsanlar ortaya çıkan kötü olaylar karşısında bir şey yapamayınca bir kurtarıcının gelip ortalığı düzelteceği umuduna kapılırlar. Tarihte memleketi zulüm ve haksızlıkla yöneten

idarecilere karşı “Mehdi” adı altında isyanların çıkması da bunu göstermektedir.²¹²

Konuyla ilgili rivayetleri geniş bir şekilde inceleyen İbn Haldun, onları yeterince kuvvetli bulmamaktadır.²¹³ Bu kısa girişten sonra şimdi de anketimize aldığımız konuyla ilgili hadislerin imamlarca bilinme düzeylerine geçelim.

Soru 35. “Mehdi Fatima’nın evladındandır.”²¹⁴

Soru 43. “Mehdi benim neslimdendir, geniş alınlı ve burnu kalkıktır. Zulümle dolmuş olan yeryüzünü adaletle dolduracak ve yedi yıl hüküm sürecektir.”²¹⁵

Soru 53. “Dünyanın ömrü bir gün kalmış olsa dahi Allah benden veya ehl-i beytimden bir adamı göndermek için o günü uzatır. (Onun) ismi benim ismime, babasının ismi babamın ismine uygundur. Zulüm ile dolmuş olan yeryüzünü adaletle dolduracaktır.”²¹⁶

Soru 65. “Mehdi benim ümmetimdendir. Beş, yedi veya dokuz yıl yaşar.”²¹⁷

Tablo 80: Mehdi İle İlgili Hadislerin Bilinme Oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	Toplam
35	1	97	48	1	40	26	213
	0.5	45.5	22.5	0.5	18.8	12.2	100.0
43	3	128	31	1	26	24	213
	1.4	60.1	14.6	0.5	12.2	11.3	100.0
53	--	101	34	1	51	26	213
	--	47.4	16.0	0.5	23.9	12.2	100.0
65	--	91	41	1	43	37	213
	--	42.7	19.2	0.5	20.2	17.4	100.0

Görüldüğü gibi deneklerin %22.5’i S.35’e; %14.6’sı S.43’e; %16’sı S.53’e ve %19.2’si S.65’e mevzu hadis demektir.

S.35’e 1 kişi ayet, 97 kişi (%45.5) Sahih Hadis, 1 kişi atasözü, 40 kişi de (%18.8) bilmiyorum cevabını vermektedir. S.43’e 3 kişi (%1.4) ayet, 128

²¹² Atay, Hüseyin, *Ehl-i Sünnet ve Şia*, s.121, A.Ü.İ.F. Yayınları, Ankara:1983

²¹³ Geniş bilgi için Bak. İbn Haldun, *Mukaddime*, II/136 vd. (Terc. Z. Kadiri Ugan) M.E.B. Yayınları, İstanbul:1989

²¹⁴ Ebu Davud, 29 Mehdi, 1 (IV/108); İbn Mace, 36 Fiten, 34 (II/1368)

²¹⁵ Ebu Davud, 29 Mehdi, 1 (IV/108)

²¹⁶ Ebu Davud, 29 Mehdi, 1 (IV/106); Tirmizi, 34 Fiten, 52 (IV/438)

²¹⁷ Tirmizi, 34 Fiten, 53 (IV/433)

kişi (%60.1) Sahih Hadis, 1 kişi atasözü ve 26 kişi bilmiyorum demektedir. S.53'e ayet diyen çıkmazken, 101 kişi (%47.4) Sahih Hadis, 1 kişi atasözü ve 51 kişi bilmiyorum demektedir. S.65'e de ayet diyen çıkmazken, 91 kişi (%42.7) Sahih Hadis, 1 kişi atasözü ve 43 kişi (%20.2) bilmiyorum cevabını vermektedir. Bu sorulara cevap vermeyenlerin oranları da %11 ile % 17 arasında değişmektedir.

Mehdi ile ilgili hadisler temel hadis kitaplarında yer aldığı için çoğunlukla sahih olarak kabul görmektedirler. Geçmiş alimlerin yazdıkları kitaplara duyulan aşırı güven insanları bazı şeyleri yargılamaktan alıkoymaktadır. Bir hadisi rivayet eden kitap Kutub-i Sitte'den ise o zaman kesinlikle sahih kabul edilmektedir. İşte bu tutum, "Mehdi" inancı vb. konulardaki geleneksel anlayışın günümüze kadar gelmesinde etkili olmuştur kanaatindeyiz.

Tablo 81: Mehdi İle İlgili Hadislerin Mevzu Olduğunu Söyleyenlerin İllere Göre Dağılımları

Hadis	ANKARA		ŞIRNAK	
	Sayı	%	Sayı	%
S.35	38	26.8	10	17.2
S.43	22	15.5	9	15.5
S.53	26	18.3	8	13.8
S.65	28	19.7	13	22.4

S. 55'e Ankara'da görev yapanların %26.8'i mevzu hadis derken, Şırnak'ta bu rakam %17.2'ye düşmektedir. S.43'ün mevzu olduğunu söyleyenler her iki ilde de %15.5'i oluşturmaktadırlar. S.53'e mevzu diyenlerin oranı Ankara'da %18.3, Şırnak'ta ise %13.8'dir. S.65'e mevzu diyenler ise Ankara'da %19.7'yi Şırnak'ta da %22.4'ü oluşturmaktadırlar.

Elde ettiğimiz bu rakamlar Mehdi inancı ile ilgili geleneksel anlayışın, ülkemizin her bölgesinde yaygın olduğunu göstermektedir. Ancak doğu bölgesinde bu oran daha fazladır. Bunun nedeni de geleneksel eğitim kurumu olan medreselerin yaygın olmasıdır.

Tablo 82: Mehdi İle İlgili Hadislerin Mevzu Olduğunu Söylemenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmekle İlişkisi

Hadis	Özel Öğrenim Görenler		Özel Öğrenim Görmeyenler	
	Sayı	%	Sayı	%
S.35	27	23.3	19	25.7
S.43	17	14.7	11	14.9
S.53	19	16.4	13	17.6
S.65	26	22.4	12	16.2

Görüldüğü gibi din alanında özel öğrenim görenlerde de görmeyenlerde de bu hadislerle mevzu diyenlerin sayısı oldukça düşüktür. Bu da hem özel öğrenim kurumlarının hem de modern öğrenim kurumlarının (İmam-Hatip Liseleri, İlahiyat Fakülteleri) geleneksel bakış açısının etkisinden kurtulamadıklarını göstermektedir. Tablo-83’de bu iddiamızı doğrulamaktadır.

Tablo 83: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların Mehdi İle İlgili Hadislere Mevzu Deme Oranları

Hadis	Sayı	%
S.35	1	12.5
S.43	--	--
S.53	1	12.5
S.65	--	--

İlahiyat Fakültesi mezunu olan 9 denekten 1’i S.35’e, 1’i de S.53’e mevzu hadis demektedir. S.43 ile S.65’e mevzu diyen çıkmamıştır.

Tablo 84: Mehdi İle İlgili Hadislerin Mevzu Olduğunu Söylemenin Hadis Usulü Okumayla İlişkisi

Hadis	Hadis Usulü Okuyan		Hadis Usulü Okumayan	
	Sayı	%	Sayı	%
S.35	22	26.2	23	23.2
S.43	16	19.0	12	12.1
S.53	15	17.9	17	17.2
S.65	23	27.4	15	15.2

Görüldüğü gibi, bu hadislerle mevzu diyenlerin oranı Hadis Usulü okuyanlarda daha yüksektir.

Netice olarak, Mehdi inancı ile ilgili geleneksel bir anlayışın hakim olduğu görülmektedir. Zikrettiğimiz hadislerin muteber hadis kaynaklarında yer alması bu anlayışı pekiştirmektedir.

2.2.2.h. Gayb İle İlgili Hadisler

Gayb, insanın duyularıyla idrak edemediği sahadır.²¹⁸ Allah'tan başka hiç kimse tarafından bilinmez. Aşağıdaki ayetler bu gerçeği ifade etmektedir.

“Gaybın anahtarları O'ndadır ve onları O'ndan başkası bilemez.”²¹⁹ “Göklerde ve Yerde Allah'tan başka hiç kimse gaybı bilemez.”²²⁰ “Gayb Allah'ındır.”²²¹ “Göklerin ve yerin gaybı O'nundur.”²²²

Al-i İmran suresi 179. ayeti ile Cin suresi 26-27. ayetlerinde Allah dilediği peygamberi gaybe muttali kılacağını belirtmektedir. Yalnız bu ayet Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Allah'ın bildirmesi dışında, gelecekte meydana gelecekleri bildiğine delalet etmez. et-Taberi (ö.310h.) Cin suresi 26-27. ayetleriyle ilgili şöyle bir açıklama yapmaktadır: Allah, gaybından dilediğini peygamberlere bildirir. Rasulullah'a (s.a.v.) da gayb olarak Kur'an'ı indirmiştir. Onda bize kıyamette meydana gelecekleri haber vermektedir.²²³

Kısacası, tarih belirten ya da gelecekte meydana gelecek bazı olayların adlarını veren rivayetlerin sahih olamayacağı kanaatindeyiz. Zaten hadisçiler de bu tür hadiselerin mevzu olduğunu belirtmektedirler.²²⁴ Biz bunları söylemekle, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) geleceğe yönelik bazı değerlendirmelerde bulunmayacağını, bazı tahminlerini hiç bir şekilde dile getirmeyeceğini kastetmiyoruz.

Gayb haberleri ile ilgili kanaatimizi kısaca belirttikten sonra, konuyla ilgili anketimize aldığımız rivayetlere geçelim.

Soru 46. “Benden sonra ümmetimde hilafet 30 yıldır. Sonrası hükümdarlıktır (saltanattır.)”²²⁵

²¹⁸ Hatiboğlu, *Siyasi ve İctimai Hadiselerle Hadis Münasebeti*, (Basılmamış Doçentlik Tezi), s.1

²¹⁹ 6, En'am, 59

²²⁰ 27, Neml, 65

²²¹ 10, Yunus, 20

²²² 11, Hud, 123

²²³ Taberi, *Camiu'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'an*, Daru'l-Fikr, Beyrut:1995, XIX/151

²²⁴ İbnu'l-Cevzi, *el-Mevduat*, s. 63 ve 110. Ayrıca Bak. Fazlurrahman, *Tarih Boyunca İslami Metodoloji Sorunu*, s. 59

²²⁵ Hatipoğlu, *Siyasi ve İctimai Hadiselerle Hadis Münasebeti*, s.43. (Nuaym b. Hammad'ın *Kitabu'l-Fiten ve'l-Melahim*, 94 A/236'dan naklen), Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, V/220-221

Soru 54. “Ümmetim 125. seneye ulaştığında çarpışmalar ve ahir zamanı ait şeyler meydana gelecektir.”²²⁶

Soru 66. “İmamınızı öldürmedikçe, kılıçlarınızla vuruşmadıkça, şerhleriniz dünyaya varis olmadıkça kıyamet kopmaz.”²²⁷

Soru 77. “Hilafet önce Medine’de sonra Şam, Cezire, Irak tekrar Medine’de nihayet Beytu’l-Makdis’te kurulacaktır.”²²⁸

Soru 87. “Melek Sur’u üflemeğe kalkar, fakat birinin La ilahe İllallah dediğini işitirse, 70 yıl birden (vazifesini) erteler.”²²⁹

Tablo 85: Gaybla İlgili Hadislerin Bilinme Oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	Toplam
46	--	136	35	1	24	17	213
	--	63.8	16.4	0.5	11.3	8.0	100.0
54	--	39	90	2	54	28	213
	--	18.3	42.3	0.9	25.4	13.1	100.0
66	1	115	29	--	32	36	213
	0.5	54.0	13.6	--	15.0	16.9	100.0
77	--	28	57	--	70	58	213
	--	13.1	26.8	--	32.9	27.2	100.0
87	2	57	69	1	47	37	213
	0.9	26.8	32.4	0.5	22.1	17.4	100.0

S. 46’ya imamların %16.4’ü mevzu hadis derken, %63.8’i sahih hadis ve %11.3’ü bilmiyorum şeklinde cevap vermektedir. S. 54’te %42.3 mevzu hadis, %18.3 sahih hadis, %0.9 atasözü ve %25.4 bilmiyorum şikkını işaretlemektedir. S.66’da %13.6’nın mevzu hadis şikkını işaretlemesine karşılık, %54.0’ü sahih hadis, %0.5 ayet ve %15.0’i bilmiyorum cevabını vermektedir. S.77’ye ise %26.8’in mevzu hadis demesine karşılık sadece %13.1’i sahih hadis demektedir. %32.9’u ise bilmiyorum şeklinde cevap vermektedir. S.87’ye %32.4 mevzu hadis derken, %0.9 ayet, %26.8 sahih hadis, %0.5 atasözü ve %22.1 bilmiyorum cevabını vermektedir.

²²⁶ Hatipoğlu, *Siyasi ve İctimai Hadislerle Hadis Münasebeti*, s.17, (Nuaym b. Hammad, *Kitabu’l-Fiten ve’l-Melahim*, 125 B/1974’den naklen)

²²⁷ Hatipoğlu, *Siyasi ve İctimai Hadislerle Hadis Münasebeti*, s.16, (Nuaym b. Hammad, *Kitabu’l-Fiten ve’l-Melahim*, 5 A/67’den naklen)

²²⁸ Hatipoğlu, *Siyasi ve İctimai Hadislerle Hadis Münasebeti*, s.44, (Nuaym, 93 A/218, 219, 220’den naklen)

²²⁹ Hatipoğlu, *Siyasi ve İctimai Hadislerle Hadis Münasebeti*, s.17 (Nuaym, 105 A/183 415’ten naklen) Hatipoğlu, bu çalışmasında, zikrettiğimiz hadislerin mevzu olduğunu belirtmektedir.

Mehdi ve Gayb konularıyla ilgili hadislerle verilen cevaplarda bilmiyorum diyenlerin azımsanamayacak bir sayıda oldukları görülmektedir. İmamların bir kısmı sahih bir hadise mevzu diyerek veya mevzu olan bir hadise sahih diyerek günaha girmemek için bilmiyorum şıkkını işaretlediklerini belirterek şöyle dediler: “Siz ihtilaflı olan konuları seçmişsiniz.” Bu da imamların bu konularla, özellikle Mehdi ve Gayb konularıyla, ilgili bilgilerinin tereddütten hali olmadığını göstermektedir.

Kur'an'da Hz. Peygamber'in (s.a.v.) gaybı bilmediği belirtilmesine rağmen²³⁰ geleceğe yönelik bilgi veren birçok rivayeti Hz. Peygamber'e (s.a.v.) isnad etmekte sakınca görmeyen bir anlayışın imamların azımsanamayacak bir kısmında var olduğu görülmektedir. Bunun sebebi de, kaynaklarda bu tür rivayetlerin yer almasıdır kanaatindeyiz.

Tablo 86: Gayb ile İlgili Hadislerle Mevzu Diyenlerin İllere Göre Dağılımı

Hadis	ANKARA		ŞIRNAK	
	Sayı	%	Sayı	%
S.46	32	22.5	3	5.2
S.54	68	47.9	22	37.9
S.66	17	12.0	12	20.7
S.77	40	28.2	17	29.3
S.87	41	28.9	28	48.3

Ankara'da görev yapanlarla Şırnak'ta görev yapanlar arasında fazla bir fark görülmemektedir. İlk iki rivayete mevzu diyenlerin oranı Ankara'da yüksek iken son üç rivayete mevzu diyenlerin oranı ise Şırnak'ta daha yüksektir. Kısacası geleneksel anlayış her iki ilde etkinliğini sürdürmektedir.

Tablo 87: Gayb ile İlgili Hadisleri Mevzu Olarak Bilmenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmekle İlişkisi

Hadis	Özel Öğrenim Görenler		Özel Öğrenim Görmeyenler	
	Sayı	%	Sayı	%
S.46	15	12.9	18	24.3
S.54	49	42.2	37	50.0
S.66	17	14.7	10	13.5
S.77	33	28.4	21	28.4
S.87	42	36.2	25	33.8

²³⁰ 6, En'am,50

Özel öğrenim görenlerle görmeyenler arasında da fazla bir fark gözükmemektedir. Geleneksel anlayışın hem klasik hem de modern eğitimi etkilediğini göstermektedir. Tablo-76'da bu kanaatimizi doğrulamaktadır.

Tablo 88: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların Gaybla İlgili Hadisleri Mevzu Olarak Bilme Oranları

Hadis	Sayı	%
S.46	3	37.5
S.54	4	50.0
S.66	2	25.0
S.77	3	37.5
S.87	2	25.0

İlahiyat Fakültesi mezunlarının en çok S.54'e mevzu dedikleri görülmektedir ki, genelde de mevzu olduğu en çok bilinen rivayet budur. (Bak. Tablo- 85)

Tablo 89: Gaybla İlgili Hadisleri Mevzu Olarak Bilmenin Hadis Usulü Okumayla İlişkisi

Hadis	Hadis Usulü Okuyanlar		Hadis Usulü Okumayan	
	Sayı	%	Sayı	%
S.46	13	15.5	21	21.2
S.54	38	45.2	45	45.5
S.66	15	17.9	14	14.1
S.77	30	35.7	25	25.3
S.87	38	45.2	29	29.3

Hadis usulü okuyanların daha yüksek oranlarda bilmeleri gerekirken sadece S. 77 ile S. 87'yi daha iyi bildikleri görülmektedir. Bu da okunan eserlerin ciddi olarak okunmadıkları izlenimini uyandırmaktadır.

Araştırmamızın bu bölümüyle ilgili olarak, anketimizde, imamların Hz. İsa'nın nüzülü hakkındaki kanaatlerini anlamak amacıyla bir soru sorduk.

Soru 34. Kıyametin alametlerinden olarak ahir zamanda Hz. İsa gökten inecektir.

Tablo 90: 34. Soruya Verilen Cevaplar

Cevaplar	Sayı	%
Ayet	10	4.7
Sahih Hadis	146	68.5
Uydurma Hadis	21	9.9
Atasözü	1	0.5
Bilmiyorum	14	6.6
Cevap Vermeyen	21	9.9
Toplam	213	100.0

Görüldüğü gibi imamların %4.7'si Hz. İsa'nın ahir zamanda gökten ineceği inancının ayete, %68.5'i de sahih hadise dayandığı kanaatinde-
dirler. Sadece %9.9'u bu inancın mevzu hadisten kaynaklandığı kanaati-
ni taşımaktadır. % 9.9'unun cevapsız bıraktığı bu soruya 1 kişi (%0.5)
atasözü, %6.6'ı da bilmiyorum cevabını vermektedir.

Netice olarak gayb konusunda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) geleceği bi-
leceğini kabul eden bir anlayışın hakim olduğunu görmekteyiz. Bu se-
beple de anketimize aldığımız rivayetlere sahih diyenlerin sayısı yüksek
olmuştur.

2.2.4. Atasözleri

Atasözleri, genelde kısa ve özlü olup, uzun denemelere ve gözlemlere
dayanılarak söylenmiş ve halka malolmuş sözlerdir. Toplumda oldukça
yaygın olan bu sözler bazen Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadisi olarak riva-
yet edilmektedirler. Zira hadis uyduranların bir kısmı, güzel buldukları
bir sözün başına bir isnad koyarak onu Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözü
gibi rivayet etmişlerdir. Bu yolla bazı atasözü ve özdeyişler hadislerle
karışmış bulunmaktadır.

Biz de imamların hadis bilgilerini bu yönden test etmek amacıyla an-
ketimize beş tane atasözü aldık. Acaba imamlar atasözlerini hadislerle
karıştırıyorlar mı? Bu sorunun değerlendirilmesi aşağıda verilecektir.

Soru 33. "Hocanın vurduğu yerde gül biter.

Soru 44. "Kalem kılıçtan keskindir."

Soru 59. "Öğrenmeye ar olmaz."

Soru 71. "Sofrada elini mecliste dilini kısa tut."

Soru 81. "Üç şeye güvenilmez: Dünya, sultan ve kadın."

Tablo 91: Atasözlerinin Bilinme Oranları

Soru	Ayet	Sahih Hadis	Uydurma Hadis	Atasözü	Bilmiyorum	Cevap Vermeyen	Toplam
33	--	--	12	187	11	3	213
	--	--	5.6	87.8	5.2	1.4	100.0
44	--	35	1	152	7	18	213
	--	16.4	0.5	71.4	3.3	8.5	100.0
59	1	50	1	131	8	22	213
	0.5	23.5	0.5	61.5	3.8	10.3	100.0
71	--	33	4	145	3	28	213
	--	15.4	1.9	68.1	1.4	13.1	100.0
81	1	28	42	83	27	32	213
	0.5	13.1	19.7	39.0	12.7	15.0	100.0

İmamların %5.6'sı S.33'e uydurma hadis, %87.8'i atasözü ve %5.2'si de bilmiyorum demektir. S.44'e %16.4 sahih hadis, %0.5 uydurma hadis derken %71.4 atasözü demektir. Deneklerin %3.3'ü S.44'e bilmiyorum cevabını vermektedir. Bir kişinin ayet dediği S.59'a deneklerin %23.5'i sahih hadis, %0.5 uydurma hadis, %61.5'i atasözü ve %3.8'i bilmiyorum demektir. S.71'e %15.4 sahih hadis, %1.9 uydurma hadis, %68.1 atasözü ve %1.4 bilmiyorum cevabını vermektedir. S.81'e bir kişi ayet derken %13.1 sahih hadis, %19.7 uydurma hadis, %39.0 atasözü ve %12.7 bilmiyorum demektir.

Görüldüğü gibi doğru olarak en çok bilinen atasözü "Hocanın vurduğu yerde gül biter"dir. Doğru olarak en az bilinen ise "Üç şeye güvenilmez: dünya, sultan ve kadın" şeklindeki atasözüdür.

Birinci atasözüne sahih hadis diyen çıkmamıştır. Diğer dört atasözüne ise sahih hadis diyenlerin sayısı azımsanamaz. İmamların bu atasözlerine sahih hadis demelerinde, başına قال رسول الله konulan her sözü sahih hadis olarak kabul etme anlayışının etkili olduğu kanaatindeyiz. Elde ettiğimiz bu neticeler hiç de iç açıcı değildir. İletişim imkanlarının son derece geliştiği, hadis ile ilgili kitapların oldukça yaygınlaştığı günümüzde bile insanların özellikle de imamlık yapanların bazı atasözlerini Hz. Peygamber'e isnad etmelerini anlamak mümkün değildir. Bunun en önemli sebebinin okumamak olduğunu düşünüyoruz.

Zikrettiğimiz atasözlerini doğru bilenlerin illere göre dağılımı Tablo-92'de, din alanında özel öğrenim görenlerle görmeyenlerin atasözlerini doğru bilmeleri açısından karşılaştırılması da Tablo-93'te görülecektir.

İlahiyat Fakültesi mezunu olan imamların atasözlerini doğru bilme oranları ise Tablo-94'te görülecektir.

Tablo 92: Atasözlerini Doğru Bilenlerin İllere Göre Dağılımları

Atasözü	ANKARA		ŞIRNAK	
	Sayı	%	Sayı	%
S.33	131	92.3	55	93.2
S.44	101	71.1	51	86.4
S.59	106	74.6	24	40.7
S.71	101	71.1	44	74.6
S.81	48	33.8	34	57.6

Ankara'da en az bilinen atasözü %33.8 bilinme oranı ile S.81 iken, Şırnak'ta en az bilinen atasözü %40.7 bilinme oranı ile S.59'dur. S.59'un dışındaki atasözlerinin bilinme oranlarının Şırnak'ta daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 93: Atasözlerini Bilmenin Din Alanında Özel Öğrenim Görmeyle İlişkisi

Atasözü	Özel Öğrenim Gören		Özel Öğrenim Görmeyen	
	Sayı	%	Sayı	%
S.33	109	91.6	68	94.4
S.44	94	79.0	51	70.8
S.59	73	61.3	51	70.8
S.71	84	70.6	54	75.0
S.81	50	42.0	26	36.1

S. 44 ile S. 81'in özel öğrenim görenler tarafından daha iyi bilindikleri diğer atasözlerinin ise din alanında özel öğrenim görmeyenler tarafından daha iyi bilindikleri görülmektedir.

Tablo 94: İlahiyat Fakültesi Mezunu İmamların Atasözlerini Bilme Oranları

Atasözü	Sayı	%
S.33	7	87.5
S.44	6	75.0
S.59	5	62.5
S.71	4	50.0
S.81	4	50.0

Netice olarak, imamların bazı atasözlerini, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sahih hadisi olarak kabul ettikleri görölmektedir. Bu geleneğimizde yer alan ve güzel olan her sözü Peygamber'in sözü olarak kabul eden anlayışın günümüze yansımasıdır kanaatindeyiz.

SONUÇ

Bu çalışma, Ankara ve Şırnak'ta görev yapan İmam-Hatiplerinden tesadüf yoluyla seçilmiş bir örneklem grubuyla sınırlandırılmış bir alan araştırmasıdır. Toplumun dini rehberleri olan imamların İslam'ın ikinci kaynağı ve inananlar için bir yaşam "modeli" olan Sünnet/Hadis bilgilerinin mahiyeti ve sıhhatini araştırdık. İmamların Sünnet/Hadis bilgileri, görev yaptıkları il, din alanında özel öğrenim görme, İlahiyat Fakültesi mezunu olma ve Hadis Usulü okuma değişkenleriyle olan ilişkisiyle birlikte ele alınmaktadır.

Araştırmada imamların doğrudan okuyup cevaplayacakları bir anket hazırlandı. Ankette biyografik bilgilere yönelik sorulardan sonra imamların Sünnet/Hadis bilgilerini ölçmeye yönelik sorulara geçilmektedir.

Toplam 213 imamın katıldığı bu araştırmada elde edilen bulgular topluca değerlendirildiğinde, imamların büyük çoğunluğunun Hadis literatürünü yeterince tanımadıkları ve mevzu hadisleri sahih olarak bildikleri anlaşılmaktadır. En çok okunan kitapların Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından çevirileri yayınlanmış olan Buhari (Tecrid-i Sarih) ve Riyazu's-Salihin oldukları görülmektedir. Kutub-i Sitte'yi oluşturan diğer kitapların okunma oranları ise oldukça düşüktür. İmamların %16.5'i Muvatta'ı, %26.3'ü de Ramuzu'l-Ehadis'i mutalaa ettiğini belirtmektedir. Hadis Usulü okuduğunu belirtenler %40.8'i, Hadis Tarihi okuduğunu belirtenler de %11.7'yi geçmemektedir. Bu, imamların Hadis Edebiyatının nasıl bir tarihsel süreç içinde geliştiğini tam olarak bilmedikleri anlamına gelmektedir.

İmamların okuduklarını belirttikleri kitaplar incelendiğinde çağdaş araştırmacıların Sünnet/Hadis'in problemleri ile ilgili yazdıkları eserlerden habersiz oldukları da anlaşılmaktadır. Okunan kitaplar genelde klasik hadis literatürüne ait olan eserlerdir. İmamların okudukları çağdaş eserler ise çoğunlukla hadisleri derleyen kitaplardan oluşmaktadır. Önemli olan diğer bir husus mevzu hadislerle ilgili kitapların imamlar

tarafından çok az kullanılmasıdır. Bu sebeple de imamlar mevzu hadisleri tanımakta zorluk çekiyorlar.

Ayrıca imamların özellikle Ankara’da görev yapanların çoğunluğunun eserleri Arapça asıllarından değil de çevirilerinden okudukları anlaşılmaktadır.

Şırnak’ta görev yapan imamların kaynak bilgilerinin daha iyi olduğu anlaşılmaktadır. Bunun sebebi de din alanında alınan özel öğrenimdir diye düşünüyoruz. Zira din alanında özel öğrenim aldığını belirten imamların Hadisle ilgili kaynakları okuma oranları, din alanında özel öğrenim almayanlardan daha yüksektir. (Tablo-32)

Araştırmamızın, imamların hadis bilgisini ölçmeye yönelik sorulardan oluşan bölümünün bulgularını topluca değerlendirdiğimizde de imamların sünnetin bireysel boyutuyla ilgili soruları oldukça yüksek oranlarda doğru olarak bildikleri anlaşılmaktadır. Bunun altında yatan sebep, Sünnet’in bireysel boyutunu ön plana çıkarıp toplumsal ve evrensel boyutlarını gözardı eden geleneksel bakış açısıdır. Halbuki inananların Peygamberin sünnetine göre bir yaşam modeli oluşturabilmeleri için onu bir bütün olarak ele almaları zarureti vardır.

Anketimize aldığımız diğer konularda ise imamların çoğunluğunun mevzu hadisleri sahih hadis olarak ve hatta bazı imamların mevzu hadisleri ayet olarak bildikleri anlaşılmaktadır. Anketimizde yer alan mevzu hadislerin doğru olarak bilinme oranları oldukça düşük olmalarına karşılık sahih hadislerin bilinme oranlarının yüksek olduğunu tespit ettik. Anketimize aldığımız bazı sahih hadislerin bilinme oranları %90’ı geçmektedir. Bu netice bizi yanıltmamalıdır. Sahih Hadislerin yüksek oranlarda bilinmesi imamların hadis bilgilerinin sıhhatine delalet etmez. Çünkü imamların çoğunluğu mevzu hadisleri de sahih olarak kabul etmektedir. Kendilerine gelen rivayetleri hiç bir tenkide tabi tutmadan kabul etmeleri rakamların yüksek çıkmasına yol açmıştır.

İmamlara sorduğumuz mevzu hadislerden en çok doğru bilinenlerin kadınlarla ilgili rivayetler olduğu görülmektedir. Diğer konulardaki mevzu hadislerde doğru olarak bilinme oranları hep %50’nin altında kalırken, kadınla ilgili mevzu’ hadislerin, bir tanesi hariç, doğru olarak bilinme oranları %50’nin üstüne çıkmaktadır. Kanaatimizce, son yıllarda kadınlarla ilgili meydana gelen toplumsal gelişmelerin bunda etkisi vardır. Kamuoyunda, kaynaklarımızda yer alan mevzu hadisleri ele alarak, İslam’ın kadın haklarına riayet etmediğini savunanların çoğalması inananları bu konuda çeşitli çalışmalara yöneltti. Bu çalışmalarda Kur’an’ın ve Sahih Sünnet’in prensiplerinin ön plana çıkarılması oldukça yaygın

olan mevzu hadislerin yavaş da olsa ayıklanmasına yol açtı. Bu da yapılacak ciddi çalışmalar sayesinde sağlıklı bir Sünnet/Hadis anlayışının oluşturulabileceğini göstermektedir.

Bulguların dikkat çekici diğer bir yönü ise, çok sayıda imamın, yaratılışla ilgili mevzu hadisleri Kur'an'ın ayeti olarak bilmeleridir. (Tablo-85)

Mehdi konusunda ise, geleneğimizde var olan inanç imamlar tarafından kabul görmektedir. Ulemaya duyulan aşırı güven ve onları tenkid etmeyi kabul etmeyen bakış açısı Mehdi ile ilgili rivayetlerin de sahih olarak kabul görmesini sağlamaktadır. Zira konu ile ilgili rivayetler temel hadis kaynaklarında yer almaktadır.

Anketimize aldığımız atasözleriyle ilgili bulguları incelediğimizde bunların bir kısmının sahih hadis olarak nitelendirildiklerini görmekteyiz. (Tablo-91)

Araştırma bulgularının değişkenlerle olan ilişkileri ele alındığında elde edilen sonuçlar şöyledir:

Genel olarak Şırnak'ta görev yapan imamların hadis bilgilerinin, hem kaynakları kullanma açısından hem de soruları doğru bilme açısından, daha iyi olduğu görülmektedir. Kitapların okunma oranları Şırnak'ta daha yüksektir. Ayrıca, adını verdiğimiz kitapların dışında, imamların Hadis ile ilgili olarak okuduklarını belirttikleri kitaplar incelendiğinde Şırnak'ta okunan kitapların genelde klasik Hadis literatürüne ait kaynaklar olduğu anlaşılmaktadır.

Din alanında özel öğrenim alanların sadece modern öğrenim kurumlarında okumakla yetinenlerden Hadis kaynaklarını daha çok okuduklarını gözlemledik. Yine özel öğrenim alanların mevzu hadisleri doğru olarak bilme ve tanıma oranları da daha yüksektir.

İlahiyat Fakültesi mezunu olan imamlar, diğerleri gibi sahih hadisleri yüksek oranlar da bilirlerken mevzu hadisleri tanıma oranları oldukça düşük kalmaktadır.

Hadis Usulü okuyanların okumayanlara göre, az da olsa, mevzu hadisleri daha iyi tanıdıkları görülmektedir. Aslında Hadis Usulü okuyanların bilgilerinin daha iyi olması gerekir. Fakat dersler, genellikle, tenkide tabi tutmadan herşeyi olduğu gibi kabul eden bir anlayışla işlendiğinden asıl amacına ulaşmamaktadır.

Son olarak camilerimizde görev yapan imamlar arasında mevzu hadislerin oldukça yaygın olduğunu söyleyebiliriz. Başına قال رسول الله (Rasulullah dedi:) konulan her söz, herhangi bir araştırmaya tabi tutulmadan sahih hadis olarak kabul görmektedir. Bunda, güzel olan her sözü Hz. Peygamber'e (s.a.v.) isnad etmekte bir sakınca görmeyen, bu yolla dine

yardımcı olduğunu düşünen ve bu uygulama Hz. Peygamber'in (s.a.v.) aleyhine değil lehine olduğu için mubahtır diyen bir anlayışın etkili olduğu kanaatindeyiz.

Elde ettiğimiz rakamlara baktığımızda ülkemizde verilen Hadis eğitiminin yeterli olmadığı da anlaşılmaktadır. Tamamıyla klasik yöntemlere bağlı olan özel öğrenim kurumlarında, modern öğrenim kurumlarından daha iyi bir Hadis eğitimi verilmektedir. İmam-Hatip Liseleri ile İlahiyat Fakültelerinde verilen Hadis derslerinin sağlıklı bir Sünnet/Hadis anlayışının oluşmasında fazla bir katkıları olmamakta ve klasik olan özel öğrenim kurumlarının gerisinde kalmaktadır.

Bu değerlendirmelerden sonra İlahiyat Fakültelerinin, medreselerin ve Diyanet İşleri Başkanlığının yeterli bir eğitim için aşağıdaki hususları dikkate almalarının zaruretine inanıyoruz.

İmamlarda var olan Sünnet/Hadis anlayışının oluşmasında İlahiyat Fakültelerinde verilen Hadis derslerinin etkisi çok büyüktür. Çünkü İmam yetiştiren İmam-Hatip Liselerinde ders veren öğretmenler İlahiyat Fakültelerinden mezun olan kişilerdir. Dolayısıyla İlahiyat Fakültesinde oluşan Sünnet/Hadis anlayışı İmam-Hatip Liselerine geçmektedir. Bu sebeple İlahiyat Fakültelerinde verilen Hadis dersinin programı şu şekilde düzenlenirse yararlı olur kanaatindeyiz:

- * Hadis dersinin saati artırılmalıdır.
- * Hadis derslerinde sadece klasik Hadis Usulü okutmakla yetinilmemelidir.
- * Metin tenkidine yer verilmeli ve bunun en az sened tenkidi kadar önemli ve zaruri olduğunun üzerinde durulmalıdır.
- * Derslerde mevzu hadislerin üzerinde çokça durulmalıdır.
- * Hadis kaynaklarından hadisler okunmalı ve yorumlarına yer verilmelidir. Yorum yaparken klasik şerh kitaplarını okumakla yetinilmeyip günümüzün problemlerini çözmeye yönelik yorumlar yapılmalıdır.
- * Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Sünnetinin Kur'an'ın yaşama geçirilmiş şekli olduğu anlayışından hareketle Hadis dersleri Kur'an'la bir bütünlük içerisinde işlenmelidir.

İmam-Hatip Liselerinde okutulan ders kitapları İlahiyat Fakültelerinin hocaları tarafından yazıldığı ve bu okullarda görev yapan öğretmenler İlahiyat Fakültesi mezunu oldukları için İlahiyat Fakültelerindeki gelişmelerin etkisi İmam-Hatip Liselerinde de hissedilecektir. Fakat Milli Eğitim Bakanlığının yine de İlahiyat Fakültelerindeki gelişmeler doğrul-

tusunda İmam-Hatip Liselerinde okutulan ders kitaplarını gözden geçirmesi zarureti vardır.

İmam-Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri gibi halkın dini eğitiminde önemli bir yeri bulunan medreselerle ilgili bulduğumuz rakamlar adığeçen modern öğrenim kurumları için bulduğumuz rakamlardan daha iyi olmasına rağmen yeterli olmadığı kanaatindeyiz. Bu kurumların da programlarını aşağıda saydığımız hususları dikkate alarak yeniden düzenlemelerinin yararlı olacağına inanıyoruz.

- * Medreselerde klasik eserlerin yanında çağdaş ilim adamları tarafından yazılmış eserler de okutulmalıdır.
- * Sünnet/Hadis'in problemlerini tartışan eserler okutulmalıdır.
- * Derslerde sadece hadis metinlerini okumakla yetinmeyip, klasik şerh kitaplarından da yararlanılarak, yeni yeni yorumlar üzerinde durulmalıdır.
- * Metin tenkidi üzerinde çokça durulmalıdır.
- * Mevzu hadisleri tanıma yollarını anlatan ve mevzu hadisleri derleyen eserler okutulmalıdır.

Bu şekildeki bir düzenlemenin sonuçlarını hemen kısa bir sürede almak mümkün değildir. Kısa sürede sonuç almak için ise Diyanet İşleri Başkanlığı hizmetiçi eğitim programları düzenlemek suretiyle şu anda görev yapmakta olan imamlara sağlıklı bir Sünnet/Hadis anlayışı kazandırmaya çalışmalıdır. İstenilen hedefe ulaşmak için, verilecek hizmetiçi eğitim programında şu hususlara dikkat edilmelidir.

- * Hizmetiçi eğitim programları İlahiyat Fakülteleri ile işbirliği içerisinde yürütülmelidir.
- * Bu programlarda Hadis derslerine ağırlık verilmeli ve mevzu hadislere dikkat çekerek bunların mahzurları üzerinde durulmalıdır.

Ayrıca Mevzu Hadislerle ilgili eserler Türkçe'ye çevrilerek imamlara sunulmalı ve vaazlarında mevzu hadislere yer veren görevliler uyurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- ABDU RABBİH, Muhammed Ahmed Huseyn, *es-Sunnetu'n-Nebeviyye ve Beyanuha li'l-Kur'ani'l-Kerim*, Kahire-1979
- el-ACLUNÎ, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafa ve Muzilu'l-İlbas Amme's-Tehere Mine'l-Ahadisi Ala Elsineti'n-Nas*, I-II, Beyrut, Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1351 H.
- AHMED b. Hanbel, *el-Musned*, I-IV, Beyrut, el-Mektebetu'l-İslamî, 1985
- AHMED Emin, *Duha'l-İslam*, I-II, Beyrut, 10 bs., Daru'l-Kutubi'l-Arabi,T.siz.
-, *Fecru'l-İslam*, Beyrut, 11. bs., Daru'l-Kutubi'l-Arabi, 1975
- ALİYYU'L-KARÎ, Nurettin Ali b. Muhammed b. Sultan, *el-Esraru'l-Merfua fi'l-Ahbari'l-Mevdua*, tah. Muhammed Lutfi es-Sebbağ, Beyrut, 2. bs., el-Mektebu'l-İslami, 1987.
- el-ÂMİDÎ, Seyfu'd-Din Ebu'l-Hasan Ali, *el-İhkam fi Usuli'l-Ahkam*, I-IV, Beyrut, 1985
- el-A'ZAMÎ, Muhammed Mustafa, *İlk Devir Hadis Edebiyatı ve Peygamberimizin Hadislerinin Tedvin Tarihi*, Çev. Hulusi Yavuz, İst. İz yay. 1993.
- el-BUHÂRÎ, Ebu Abdillan Muhammed b. İsmail, *es-Sahih*, I-VIII, İst. T.siz
- BİLEN, Mehmet, *Din Görevlilerinin Hadis Bilgisi Üzerine*, İslamî İlimler Dergisi, 2007, 2/2, 2007.
- BUYRUKÇU, Ramazan, *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, Ank.,T.D.V. yay. 1995.
- el-CURCANÎ, es-Seyyid eş-Şerif, *Kitabu't-Ta'rifat*, İst. T.siz.

- COŞKUN, Selçuk, *Halkın Hadis Bilgisi Üzerine Mahalli Bir Araştırma* (Hadisin Dünü, Bugünü ve Geleceği Sempozyumu) Samsun-1993.

- ÇELEBİ, Katib, *Keşfu'z-Zunun*, I-II, İst. Maarif Mat. 1941.

- EBÛ DÂVUD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, *es-Sunen*, I-IV, b.y.y, T.siz.

- EBÛ GUDDE, Abdulfettah, *Mevzu Hadisler*, Çev., Enbiya Yıldırım, İst. İnsan yay., 1995

- EBÛ REYYE, Mahmud, *Muhammedi Sünnetin Aydınlatılması*, Çev. Muharrem Tan, İst. Yöneliş yay., 1988

- el-ENSARİ, Abdu'l-'Ula Muhammed b. Nizami'd-Din, *Fevatihu'r-Rahamut bi Şerhi Musellemi's-Subut*, (Mustasfa'nın Zeylinde), I-II, Beyrut, T.siz.

-el-AŞQAR, Muhammed Suleyman, *Efalu'r-Rasul*, I-II, Beyrut-1993.

-el-EZHERİ, Muhammed el-Beşir Zafir, *Tahziru'l-Muslimin Mine'l-Ahadisi'l-Mevduati Ala Seyyidi'l-Mürselin*, Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-Arabi, 1985.

- FAZLURRAHMAN, *İslam*, Çev. Mehmet Dağ, Mehmet Aydın, İst., 2. bsk., Selçuk yay. 1992.

-, *Tarih Boyunca İslami Metodoloji Sorunu*, Çev. Salih Akdemir, Ank. 1995.

- el-GAZALİ, Muhammed, *Fakihlere ve Muhaddislere Göre Nebevi Sünnet*, Çev. Ali Özek, İst. İslami Araştırmalar, 1992.

- GURAYA, Muhammed Yusuf, *The Concept of The Sunna-, A Historical Study-*, (Islamic Studies, XI. March, 1971.)

- el-HATİB, Muhammed ACCAC, *es-Sunnetu Kable't-Tedvin*, Beyrut, Daru'l-Fikr, 1980.

- HATİBOĞLU, Mehmet Said, *Hilafetin Kureyşiliği*, A.Ü.İ.F.Dergisi, 23, Ank. 1978.

-, *Siyasi-İctimai Hadiselerle Hadis Münasebetleri*, A.Ü.İ.F. Basılmış Doçentlik Tezi.

- ITR, Nurettin, *Menhecu'n-Nakdi Fi Ulumi'l-Hadis*, Beyrut, Daru'l-Fikr, 1992.

- İBN ÂŞUR, M. Tahir, *İslam Hukuk Felsefesi*, Çev. Vecdi Akyuz, Mehmet Erdoğan, İst., İlim yay., 1988.
- İBNU'L-CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, *el-Mevduat*, I-III, Medine, 1966.
-, *Telbisu'l-iblîs*, Beyrut, 1368.
- İBN HACER, el-Askalani, *Şeru Nuhbeti'l-Fiker*, Dimaşk, Mektebetu'l-Gazali, T.siz.
- İBN HALDUN, *Mukaddime*, I-II, Çev. Z. Kadiri Ugan, İst., M.E.b. yay. 1989.
- İBN KAYYİM el-CEVZİYYE, Şemsu'd-Din Ebu Abdillâh Muhammed b.Ebu Bekr, *İlamu'l-Mavakkîn*, I-IV, Beyrut, T.siz.
-, *el-Menaru'l-Munif fi's-Sahihî ve'd-Daif*, Tah. Abdulfettah Ebu Gudde, Beyrut, 6. bsk., 1994.
- İBN KESİR, Ebu'l-Fida, *İhtisarü Ulumi'l-Hadis*, (Ahmed Muhammed Şakir'in Şerhi el-Baisu'l-Hanis ile birlikte) Mısır, 1951.
- İBN KUTEYBE, Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim, *Te'vilu Muh-telefi'l-Hadis*, Beyrut, 1. bsk., 1989.
- İBN MANZÛR, Ebu'l-Fadl, *Lisanu'l-Arab*, I-XV, Beyrut, T.siz.
- İBN MACE, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *es-Sunen*, I-II, b.y.y., 1975
- İBN SALAH, Ebu Amr Osman b. Abdurrahman eş-Şehrezuri, *Ulu-mu'l-Hadis*, Tah. Nurettin İtr, Dimaşk, Daru'l-Fikr, 1986.
-, *Feteve*, I-II, Beyrut, Daru'l-Ma'rife, 1987.
- İBRAHİM MUSTAFA, ez-Ziyat, Ahmed Hasan Hamit Abdulkadir, en-Necar Muhammed Ali, *Mu'cemu'l-Vasit*, I-II, İst., Çağrı yay. 1986.
- İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, Komisyon, I-XIII, İst., M.E.B. yay.
- KANDEMİR, Mehmet Yaşar, *Mevzu Hadisler*, Ank. D.İ.B. yay. 1984.
- el-KARDÂVÎ, Yusuf, *Sünneti Anlamada Yöntem*, Çev. Bünyamin Erul, İst., 1993.
- el-KASİMÎ, Muhammed Cemalu'd-Din, *Kavaidu't-Tahdis*, Tah. Muhammed Behçet el-Baytar, Beyrut, 1993.

- KIRBAŞOĞLU, M. Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ank., 1993.
- KOÇKUZU, Ali Osman, *Rivayet İlminde Haber-i Vahidlerin İ'tikat ve Teşri' Yönlerinden Değeri*, Ank., D.İ.B. yay. 1988.
- KOÇYİĞİT, Talat, *Hadis İstılahları*, Ank., A.Ü.İ.F. yay., 1985.
- el-KURTUBÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensari, *el-Cami' Li Ahkami'l-Kur'an*, I-XX, Beyrut, 1985.
- el-MAHALLÎ, Celal Şemsu'd-Din Muhammed b. Ahmed, *Şerhu Metni Cemi'l-Cevami' li's-Subki*, I-II, Mısır, 2. bsk. 1937.
- MUSLİM, Ebu'l-Huseyn Muslim b. el-Haccac, *es-Sahih*, I-V, Kahire, T.siz
- en-NESAÎ, (bi şerhi's-Suyutî) I-V, Beyrut, 1994.
- en-NEVEVÎ, Muhyî'd-Din Ebu Zekeriya Yahya b. Şerefu'd-Din, *et-Takrib ve't-Teyisir li-Ma'rifeti's-Suneni'l-Beşiri'n-Nezir*, Beyrut, 1986.
- OKİÇ, M. Tayyib, Bazı Hadis Meseleleri Üzerine tetkikler, İst. A.Ü.İ.F. yay.,1994.
- ÖZSOY, Ömer, Sünnetullah Bir Kur'an İfadesinin Kavramlaşması, Ank., Fecr yay. 1994.
- PAÇACI, Mehmet, *İmam Şafii'nin Metodolojisinde Öznenin (Müctehid) Rolü: Hermenutik Bir Eleştiri* (Sünni Paradigmanın Oluşumunda Şâfi'î'nin Rolü, Haz. M. Hayri Kırbaşoğlu, Ankara 2000 içinde)
- RIZA, Muhammed Reşit, *Tefsiru'l-Menar*, I-XIII, Mısır, 1346 H.
- es-SALİH, Subhi, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, Çev. Osman Kesioğlu, Ank., 4. bsk. D.İ.B. yay., 1986.
- SAZCI, Ayhan, *Almanya'da Yaşayan Gurbetçi Müslümanlarımızın Sünnet Anlayışı*, A.Ü.İ.F. Basılmamış Lisans Tezi, Ank., 1994.
- es-SERAHSÎ, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl, *Usulu's-Serahsi*, I-II, Beyrut, 1973.
- es-SUYÛTÎ, Celalu'd-Din, *el-Leali'l-Masnua fi'l-Ahadisi'l-Mevdua*, I-II, Beyrut, 1983.
- , *Tedribu'r-Ravi*, I-II, Tah. Abdu'l-Vehhab Abdu'l-Latif, Beyrut, 1989.

- eř-ŞAFİÎ, Muhammed b. İdris, *er-Risale*, Tah. Ahmed Muhammed Şakir, Beyrut, 1358/1940
- eř-ŞATIBÎ, İbrahim b. Musa el-Garnatı, *el-Muvafakat fi Usuli's-Şeria'*, I-IV, Beyrut, T. siz.
- eř-ŞEVKANÎ, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *İrşadu'l-Fuhul*, Beyrut, T.siz.
- TABBARE, Afif Abdulfettah, *Ruhu'd-Dini'l-İslami*, Beyrut, 7. bsk., 1966.
- et-TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *el-Camii's-Sahih*, I-V, Beyrut, 1988
- UMERÎ, Ekrem Ziya, *Hadis Tarihi*, Çev. İsmail Kaya, Konya, 1990.
- ÜNAL, İsmail hakkı, *İmam Ebu Hanife'nin Hadis Anlayışı ve Hanefi Mezhebinin Hadis Metodu*, Ank., D.İ.B. yay. 1994.
- ZAHİR, İhsan İlahi, *Şia'nın Kur'an, İmamet ve Takıyye Anlayışı*, Çev. Sabri Hizmetli, Hasan Onat, Ank. 1984.
- ez-ZEHEBÎ, Şemsu'd-Din Muhammed b. Ahmed, *el-Mukize fi ilm-i Mustalahi'l-Hadis*, Beyrut, 2. bsk. 1416 H.
- ez-ZEYLAÎ, Cemalu'd-Din Ebu Muhammed Abdullah b. Yusuf, *Nasbu'r-Raye Li Ehadîsi'l-Hidaye*, I-IV, b.y.y., 1973.

EK - 1

ANKET FORMU

- 1- Göreviniz : 1 () 2 () 3 () Başka
- 2- Çalıştığınız il :
- 3- Yaşınız :
- 4- Medeni haliniz :
- 1 () Evli 2 () Bekar 3 () Dul 4 () Boşanmış
- 5- Kaç defa evlendiniz ? :
- 6- Evli iseniz şimdi kaç eşiniz var ?
- 7- Meslekteki toplam kıdeminiz (Lütfen ay ve yıl olarak belirtiniz)
-
- 8- Öğrenim durumunuz :
- 1 () İlkokul a- Dışardan () b-Devam ederek()
- 2 () Ortaokul a- Dışardan () b-Devam ederek()
- 3 () Lise a- Dışardan () b-Devam ederek()
- 4 () İ.Hatip I.Devre a- Dışardan () b-Devam ederek()
- 5 () İ.Hatip II.Devre a- Dışardan () b-Devam ederek()
- 6 () İ.Hatip Lisesi a- Dışardan () b-Devam ederek()
- 7 () Yüksek Okul (Lütfen hangi yüksek okul veya fakülte olduğunu yazınız.)
- 9- Din alanında özel öğrenim gördünüz mü?
- 1 () Evet 2 () Hayır
- 10- Cevabınız evet ise kaç yıl sürdü ?
- Özel öğreniminizde hangi ilimleri öğrendiniz ?
-
- 11- Oturduğunuz ev :
- 1 () Bana aittir 2 () Kira
- 3 () Lojman 4 () Başka
- 12- Ek bir işte çalışıyor musunuz?
- 1 () Evet 2 () Hayır
- 13- Cevabınız evet ise lütfen işin cinsini yazınız.
-
- 14- Maaşınızın dışında maddi bir geliriniz var mı?
- 1 () Evet 2 () Hayır

15- Cevabınız evet ise maaşınızın dışında ayda ortalama olarak ne kadar kazanıyorsunuz ?

.....

16- Aşağıdaki araçlardan sizde olanları lütfen işaretleyiniz.

1 () Buzdolabı

2 () Çamaşır mak. 3 () Bulaşık mak.

4 () TV

5 () Elekt.Süpürge 6 () Otomobil

BURADAN İTİBAREN MESLEĞİNİZLE İLGİLİ SORULARA GEÇİYORUZ

17- Bulunduğunuz yerde genel olarak okumak istediğiniz eserleri kolaylıkla bulabiliyor musunuz ?

1 () Evet

2 () Hayır

18- Aşağıda adları yazılı Hadis kitaplarını mütalaa ettiniz mi?

Tamamını Okudum

Kısmen Okudum

Hiç Okumadım

Arapça'dan Okudum

Buhari

.....

Müslim

.....

Tirmizi

.....

Ebu Davud

.....

Nesai

.....

İbn-i Mace

.....

Muvatta

.....

Riyazu's-Salihin.....

.....

Ramuzu'l-Ehadis.....

.....

19- Hadis Usulü ile ilgili kitap okudunuz mu?

1 () Evet

2 () Hayır

20- Cevabınız evet ise kitapların adlarını yazar mısınız?

.....

21- Hadis Tarihi ile ilgili kitap okudunuz mu?

1 () Evet

2 () Hayır

22- Cevabınız evet ise kitapların adlarını yazar mısınız?

.....

23- Yukarıda zikredilen kitapların dışında Hadis ile ilgili olarak mütalaa ettiğiniz kitapları lütfen yazınız:

.....

.....

LÜTFEN AŞAĞIDAKİ İFADELERİN KAYNAĞINI İŞARETLEYİNİZ

24- Beş vaktin sünnet namazlarını kılmak aşağıdakilerden hangisinin gereğidir?

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

25- "İlim Çin'de bile olsa alınız."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

26- "(Ey Muhammed!) Sen olmasaydın alemleri yaratmazdım."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

27- "Kadınlara danışın ama onlara muhalefet ediniz."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

28- "Ey Ali! Sana tuzu tavsiye ederim zira o yetmiş derde devadır."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

29- "Allah kimin hakkında hayır dilerse onu dinde fakih kılar."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

30- "Besmele çek, sağ elinle ye ve önünden ye."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

31- "En iyileriniz eşlerine karşı en iyi davrananlarındır."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

32- "Rabbim ilmimi artır."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

33- "Hocanın vurduğu yerde gül biter."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

34- Kıyametin alametlerinden olarak ahir zamanda Hz. İsa gökten inecektir.

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

35- "Mehdi Fatıma'nın evladındandır."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

36- Sakal bırakmak aşağıdakilerden hangisinin gereğidir?

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
37- "Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz."
1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
38- "Allah Adem'i kendi suretinden yaratmıştır."
1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
39- "Kadınlarınıza yazmayı öğretmeyiniz ve onları yüksek odalarda barındırmayınız."
1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
40- "Ekmeğe saygı gösterin. Allah ona ikramda bulunmuştur ve onu sizin için yerin ve göğün bereketlerinden çıkarmıştır."
1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
41- "Sadece iki kişiye hased edilir: Biri Allah'ın verdiği malı hak yolunda harcayan, diğer de Allah'ın kendisine verdiği hikmetle (bilgiyle) hükmeden ve öğretendir."
1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
42- "Soğan ve sarmısak yiyen mescidimize yaklaşmasın."
1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
43- "Mehdi benim neslimdendir, geniş alınlı ve burnu kalkıktır. Zulüm ile dolmuş olan yeryüzünü adaletle dolduracak ve yedi yıl hüküm sürecektir."
1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
44- "Kalem kılıçtan keskindir."
1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
45- "Ey inananlar, yeryüzünde bulunan helal ve temiz şeylerden yiyin."
1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
46- "Benden sonra ümmetimde hilafet 30 yıldır. Sonrası hükümdarlıktır (saltanattır)."
1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis

3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
47- Hz. Aişe: Rasulullah (s.a.v.) ne bir hizmetçisini ne de bir eşini dövdü. O eliyle hiç bir şeye vurmadı.

1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
48- Gümüş yüzük takmak aşağıdakilerden hangisinin gereğidir?

1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
49- "Bir saat düşünmek bir yıl ibadetten daha hayırlıdır."

1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
50- "Ben gizli bir hazineydim. Bilinmek istedim ve varlıkları yarattım."

1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
51- "Kadın müslüman değildir ama müslümana lazımdır."

1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
52- "Yemek yiye selam verilmez."

1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
53- "Dünya'nın ömrü bir gün kalmış olsa dahi Allah benden veya ehl-i beytim'den bir adamı göndermek için o günü uzatır. (Onun) ismi benim ismime babasının ismi babamın ismine uygundur. Zulüm ile dolmuş olan yeryüzünü adaletle dolduracaktır."

1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
54- "Ümmetim 125. seneye ulaştığında çarpışmalar ve ahir zamana ait şeyler meydana gelecektir."

1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
55- "İlim talebi için yola çıkana Allah da cennete giden yolu kolaylaştırır."

1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
56- "Peygamber (s.a.v) hiçbir yemeği kötülemezdi. Canı çekerse yerdi, canı çekmezse yemezdi."

1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

57- "Bakire bir kız Hz. Peygambere (s.a.v) gelip babasının kendisini istediğinin dışında evlendirdiğini söyler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v) kızı (evlenip, evlenmemekte) muhayyer bırakır."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

58- "Allah'ın kulları arasında ondan korkanlar ancak alimlerdir."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

59- "Öğrenmeye ar olmaz."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

60- Misvak kullanmak aşağıdakilerden hangisinin gereğidir?

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

61- "Alimlerin mürekkebi şehitlerin kanından daha değerlidir."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

62- "Ben yere ve göğe sığmadım fakat inanan kulumun kalbine sığdım."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

63- "Allah ata binen kadınlara lanet etmiştir."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

64- "Mü'minin artığı şifadır."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

65- "Mehdi benim ümmetimdendir. Beş, yedi veya dokuz yıl yaşar."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

66- "İmamınızı öldürmedikçe, kılıçlarınızla vuruşmadıkça, şerhleriniz dünyaya varis olmadıkça kıyamet kopmaz."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

67- Hz. Aişe: Ne mutlu Ensar kadınlarına! Haya onların dinlerini öğrenmelerine engel olmadı.

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum

68- "Peygamber (s.a.v) yemekten sonra ağzını yıkadı."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
69- "Dul kadın (evliliği konusunda) velisinden daha fazla söz sahibidir. Bakireye ise sorulur; sukutu onun izni demektir."
- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
70- "O, amel yönünden hanginizin daha iyi olacağını denemek için ölümü ve hayatı yarattı."
- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
71- "Sofrada elini, mecliste dilini kısa tut."
- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
72- İ'tikafa girmek aşağıdakilerden hangisinin gereğidir."
- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
73- "Ümmetimin alimleri İsrail oğullarının peygamberleri gibidir."
- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
74- "Gül Peygamberin (s.a.v) terinden yaratılmıştır."
- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
75- "Kadın olmasaydı erkek cennete girerdi."
- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
76- "Peygamber (s.a.v) ekmeğin bıçakla kesilmesini nehyetti."
- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
77- "Hilafet önce Medine'de sonra Şam, Cezire, Irak tekrar Medine'de nihayet Beytu'l-Makdis'te kurulacaktır."
- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
78- "Kadınlar Hz. Peygamber'den (s.a.v) kendilerine bir gün belirleyip o günde onlara ders vermesini isterler. Bunun üzerine o da onlara bir gün belirler...."
- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
79- "..... O'nun ilminden kendisinin dilediğinin dışında bir şey kavrayamazlar...."

- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
- 80- "İnanan bir erkek inanan bir kadına (eşine) kızmasın. Bir davranışını beğenmezse bir diğerini beğenir."
- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
- 81- "Üç şeye güvenilmez: Dünya, sultan ve kadın."
- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
- 82- "Ben ilmin şehriyim Ali de kapısıdır."
- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
- 83- "Adem" in bedeni çamur halindeyken bile ben Peygamberdim."
- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
- 84- "Erkek veya kadın her kim inanarak güzel işler yaparsa, işte öyle kimseler cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğramazlar."
- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
- 85- "Kim muttaki bir alimin arkasında namaz kılsa bir peygamberin arkasında namaz kılmış gibi olur."
- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
- 86- "Ben size Allah'ın hazineleri yanımdadır demiyorum. Gaybı da bilmem. Ben meleğim de demiyorum."
- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum
- 87- "Melek suru üflemeye kalkar, fakat birinin La ilahe İllallah dediğini işitirse, 70 yıl birden (vazifesini) erteler."
- 1 () Ayet-i Kerime 2 () Sahih Hadis
3 () Uydurma Hadis 4 () Atasözü 5 () Bilmiyorum